

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
ÚSTAV BOHEMISTIKY**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

URBANONYMA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

Vedoucí práce: doc. PhDr. Marie Janečková, CSc.

Autor práce: Tereza Nýdlová

Studijní obor: Čj - Nj / SŠ

Ročník: 5. ročník

2012

Prohlašuji, že jsem svoji diplomovou práci vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě, elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným s ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textů mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem odhalování plagiátů.

České Budějovice 28. března 2012

.....

Tereza Nýdlová

Na tomto místě bych chtěla poděkovat především doc. PhDr. Marii Janečkové, CSc., za odborné vedení mé diplomové práce, za její cenné rady, nápady a především laskavý přístup. Současně bych chtěla poděkovat i zaměstnankyni českobudějovického magistrátu, paní Janě Kusové, která mi poskytla důležité informace a materiály týkající se nejnovějších ulic.

ANOTACE

Tato diplomová práce se zabývá názvy čtvrtí a městských částí a názvy ulic v Českých Budějovicích a jejich proměnami v historickém vývoji. Pozornost je věnována jak historickému jádru města, tak i novějším městským částem a příměstským lokalitám, které vznikly výstavbou v posledních letech. Získaná urbanonyma jsou tříděna z hlediska věcného i lingvistického. Dále jsou sledovány proměny honorifikačních názvů v různých historických obdobích. Součástí práce je i abecední rejstřík ulic. Cílem této práce je přispět k onomastice města České Budějovice.

ABSTRAKT

This diploma thesis deals with names of quarters and city parts as well as with street names in the city of České Budějovice and their changes in the historical development. Attention is paid to the historical centre of the city as well as to the newer city parts and suburban localities which have been built in the last years. The monitored urbanonyms are selected from the linguistic and factual perspective. Furthermore, the changes of honorific names in various historical periods are observed too. The paper also comprises an alphabetical register of streets. The main focus of the analysis is to enrich onomastics of the city of České Budějovice.

OBSAH

ÚVOD.....	8
1. METODOLOGIE.....	10
2. TEORETICKÁ ČÁST.....	16
2.1 Onomastika.....	16
2.1.1 Historie české onomastiky.....	17
2.1.2 Rozdělení onomastiky.....	22
2.2 Urbanonyma a urbanonymie.....	32
2.3 Honorifikace a honorifikační motiv.....	33
3. PRAKTICKÁ ČÁST.....	37
3.1. Členění Českých Budějovic.....	37
3.1.1 České Budějovice 1.....	39
3.1.2 České Budějovice 2.....	45
3.1.3 České Budějovice 3.....	54
3.1.4 České Budějovice 4.....	64
3.1.5 České Budějovice 5.....	70
3.1.6 České Budějovice 6.....	79
3.1.7 České Budějovice 7.....	88
3.2 Klasifikace urbanonym z hlediska jejich utvářenosti.....	99
3.3 Vývoj pravopisu velkých písmen v uličním názvosloví.....	119
4. ABECEDNÍ REJSTŘÍK ČESKOBUDĚJOVICKÝCH ULIC.....	121
ZÁVĚR.....	129
PŘÍLOHY.....	139
PRAMENY.....	144
SEKUNDÁRNÍ LITERATURA.....	145
INTERNETOVÉ ZDROJE.....	149

SEZNAM ZKRATEK A ZNAČEK.....	150
SEZNAM PŘÍLOH.....	151

ÚVOD

Diplomová práce se zabývá problematikou urbanonym, konkrétně uličním názvoslovím města České Budějovice. Cílem této práce je nejen postihnout současné českobudějovické uliční názvosloví, ale i hlavní změny, které v průběhu 20. a na počátku 21. století proběhly, a přispět tak k onomastice Českých Budějovic. Hlavní přínos práce spočívá především v kompletním zpracování všech ulic a v jejich statistickém hodnocení, které je využito jak v klasifikaci zabývající se vznikem a původem názvů ulic, tak i v klasifikaci vycházející ze slovtvorné struktury urbanonym. Práce se skládá ze dvou hlavních částí, teoretické a praktické.

V teoretické části je nejprve obecně charakterizována onomastika a její součásti, důraz je však kladen především na urbanonyma, která jsou předmětem výzkumné části práce. Ve výběru odborné literatury jsou vedle děl dnes již klasických, jako například *Úvod do toponomastiky* (1963) od Vladimíra Šmilauera, i ta nejnovější, jako je monografie *Smrdov, Brežněves a Rychlonožkova ulice* (2011) Jaroslava Davida. Kromě knižních publikací jsem využila i množství odborných článků z časopisů *Onomastický zpravodaj* a *Acta onomastica* (novější název), *Slovo a slovesnost*, z konferenčního sborníku *Mnohotvárnost a specifická onomastika* (2010), dále pak z regionálního *Sborníku Havlíčkobrodské společnosti pro povznesení regionálně-historického povědomí* (2002).

Praktická část se zabývá již konkrétním uličním názvoslovím, a to ze dvou hledisek. Prvním z nich je hledisko původu a vzniku názvů ulic, jež se opírá o klasifikaci zpracovanou na základě několika zdrojů. K nejdůležitějším z nich patří publikace od Daniela Kováře a Pavla Koblasy *Ulicemi města Českých Budějovic* (2005), která obsahuje důležité informace týkající se vzniku a především přejmenování jednotlivých českobudějovických ulic. K dalšímu využitému zdroji patří mapy města zachycující různá období, konkrétně od roku 1968 do roku 2010. Velmi důležité informace týkající se především nejnovějších ulic obsahují také materiály získané přímo na Magistrátu města České Budějovice. Jen díky syntéze všech těchto zdrojů mohla vzniknout rozsáhlá klasifikace, která pracuje se všemi 460 českobudějovickými ulicemi. V této klasifikaci je, jak už bylo zmíněno výše, věnována pozornost především vzniku a původu názvů českobudějovických ulic. Tvoří ji šest základních kategorií, které obsahují ještě jednotlivé podkategorie. Klasifikace se ale věnuje i dataci spojené s jednotlivými ulicemi, konkrétně jejich vzniku nebo

znovuobnovení jejich původních názvů. Největší pozornost je zaměřena na přejmenovávání ulic. Pro přehlednost a k ilustraci toho, jak se měnilo uliční názvosloví, vznikly i tabulky, které ukazují poslední přejmenování, jež vedlo k současnému názvu.

Ulice byly rozříděny ještě z hlediska lingvistického hodnotícího slovtvornou strukturu názvů. Pro zjednodušení klasifikace dělím pojmenování ulic nejprve do dvou základních kategorií, a sice na názvy propriálního původu a názvy apelativního původu. K těmto kategoriím existují samozřejmě ještě další podkategorie a typy zaměřené především na utvářenost daného názvu a využití slovtvorných formantů. Ve shrnutí této klasifikace je zmíněno i hledisko morfologické. Jedná se především o porovnání substantivních a adjektivních názvů, o výskyt a využití jednotlivých předložek.

Práce obsahuje i abecední rejstřík všech českobudějovických ulic, který slouží především pro její přehlednost a snadnější hledání jednotlivých názvů. Dále jsou zde i přílohy v podobě vložené aktuální mapy Českých Budějovic obsahující všechny zpracované ulice. Součástí práce je i několik fotografií, z nichž některé zachycující historické jádro města na začátku 20. století a poté tatáž místa v současnosti dokazují, že se střed města téměř nezměnil. Další fotografie jsou naopak dokladem, jak se rozrostlo a proměnilo město mimo historické centrum.

1. METODOLOGIE

Cílem této práce je podat celkový obraz českobudějovického uličního názvosloví, ve kterém budou zachycena jak první oficiální pojmenování z 18. století, tak i ta zatím poslední z roku 2011. Tato práce se skládá ze dvou hlavních částí, a sice teoretické a praktické.

První z nich – teoretická – vznikla po prostudování odborné literatury z oboru onomastika. Konkrétně jsem se zaměřila na určitý typ oikonym, jež je možné označit termínem urbanonyma.

Druhá část – praktická – vychází z několika základních zdrojů. Jedním z nich je kniha od Daniela Kováře a Pavla Koblasý *Ulicemi města Českých Budějovic* (2005), která mi posloužila především ke zjištění vzniku a přejmenování jednotlivých ulic. Díky této knize nebylo třeba dohledávat jednotlivé ulice v městském archivu. Dalším zdrojem informací byly mapy města z roku 1968, 1975, 1980, 1993, 2008 a 2010. Posledním a velice důležitým zdrojem, především pro sepsání názvů nejnovějších ulic, byly materiály poskytnuté Magistrátem města České Budějovice.

Teprve po prostudování všech výše uvedených pramenů i odborné literatury a po vytvoření rámcové klasifikace mohlo dojít k přesnější analýze materiálu a k následné syntéze. Vznikla klasifikace ulic z hlediska původu a vzniku jejich pojmenování, která je pro celou práci stěžejní. Kromě dvou výše zmíněných metod byla využita i metoda statistická, která vyjadřovala nejen počet jednotlivých ulic, ale i jejich procentuální zastoupení, a to jak v rámci městských částí, tak i města jako celku. Při sestavování tohoto způsobu klasifikace jsem se inspirovala třemi základními zdroji. Prvním z nich byla *Klasifikace honorifikačních toponym* podle **Jaroslava Davida**, která je uvedena v časopise *Slovo a slovesnost* 72, 2011, s. 13–25. Vybrala jsem si ji především z důvodu jejího zaměření na honorifikační motiv, který je s uličním názvoslovím úzce spojen. Dalším důvodem bylo i to, že jde o jednu z nejnovějších klasifikací. Jako další zdroj pro sestavení klasifikace jsem využila článek **Libuše Olivové-Nezbedové** *Jména ulic, náměstí, nábřeží a sadů na katastru města Chocně v minulosti a současnosti*, publikovaný v časopisu *Acta onomastica*, roč. XXXVIII, s. 43–68. Tyto kategorie jsou označeny symbolem *. Podnětná byla i diplomová práce **Drahomíry Mikulicové** *K onomastice města Příbram* z roku 2000, ze které jsem též použila několik kategorií. Tyto kategorie jsou označeny symbolem **. Poslední dvě kategorie klasifikace jsem

aplikovala tam, kde nešla uplatnit Davidova klasifikace primárně pracující s honorifikací.

Kompletní klasifikace:

Klasifikace ulic z hlediska původu a vzniku jejich pojmenování

1. Deantroponymické honorifikační urbanonymum

1.1 Osobnosti známé z literárního a kulturního života

A Podtyp rodné jméno a příjmení – názvy jsou ve tvaru genitivu singuláru;

B Podtyp rodné jméno nebo samostatné příjmení či příjímí – názvy jsou ve tvaru adjektiva posesivního;

C Podtyp adjektivní příjmení – názvy jsou ve tvaru genitivu singuláru;

D Podtyp rodné jméno s přídomkem – názvy jsou ve tvaru genitivu;

E Podtyp samostatné příjmení s uvedením titulu či hodnosti;

F Podtyp rodné jméno a číslovka řadová – názvy jsou ve tvaru genitivu;

1.2 Osobnosti známé ze starší historie;

1.3 Osobnosti známé ze světa politiky a vědy;

1.4 Významné osobnosti spojené s Českými Budějovicemi.

2. Deapelativní honorifikační urbanonymum

- **Podtyp obecné personální jméno** – názvy jsou desubstantivní adjektiva relační;

3. Detoponymické honorifikační urbanonymum

- **Podtyp toponymum** – názvy jsou desubstantivní adjektiva relační vyjadřující vztah k místu;

4. Dechrématonymické honorifikační urbanonymum

4.1 Názvy podle historických událostí*;

4.2 Názvy podle abstraktních pojmů spjatých s historickou událostí*;

4.3 Názvy podle instituce, organizace*.

5 Detoponymické urbanonymum

5.1 Názvy motivované směrem, kterým leží nějaké město, vesnice či rybník;

5.2 Názvy podle českých řek;

5.3 Název podle původního místního nebo pomístního jména, na němž byla ulice vybudována*;

5.4 Urbanonyma pojmenovaná podle polohy

5.4.1 Názvy podle polohy ulice odpovídající na otázku „kam?“

5.4.2 Názvy podle polohy ulice odpovídající na otázku „kde?“

6. Urbanonyma pojmenovaná na základě vztahového modelu „jaká“

6.1 Názvy podle tvaru ulice;

6.2 Názvy podle polohy ulice;

6.3 Názvy podle funkce a obecného naznačení směru;**

6.4 Názvy podle objektu, k němuž nebo kolem něhož ulice vedla*;

6.5 Názvy podle jiné charakteristické vlastnosti;

6.6 Názvy z obecného personálního jména.

V rámci klasifikace byl brán zřetel i na to, kdy jednotlivé ulice vznikaly, popřípadě, kdy byly přejmenovány, nebo kdy došlo k znovuoobnovení jejich původních názvů. Po každé části města následovalo stručné shrnutí s přesným počtem zastoupení jednotlivých kategorií a skupin v rámci nich se zdůrazněním toho, které datace převažovaly. Pro zvýraznění procesu přejmenovávání jednotlivých ulic vznikla u každé části města i tabulka s původními a novými názvy ulic, kde bylo dobře vidět, jak velký vliv měla v uličním názvosloví politická situace.

Dále byly ulice tříděny podle hlediska slovo tvorného. V rámci tohoto hlediska vznikly dvě základní kategorie, a sice názvy propriálního původu a názvy apelativního původu.

Kompletní klasifikace:

Klasifikace urbanonym z hlediska jejich utvářenosti

1. Názvy propriálního původu – utvořené z proprií

1.1 Názvy ulic utvořené z antroponym

1.1.1 Rodné jméno a příjmení;

1.1.1.1 mužské

1.1.1.2 ženské se sufixem *-ová*

1.1.2 Hodnost nebo titul a příjmení;

1.1.3 Rodné jméno s přídomkem;

1.1.4 Rodné jméno a příjmení adjektivní;

1.1.4.1 mužské

1.1.4.2 ženské

1.1.5 Příjmení adjektivní bez rodného jména;

1.1.6 Rodné jméno, případně dvě rodná jména s řadovou číslovkou;

1.1.7 Rodné jméno, příjímí, příjmení ve tvaru adjektiva posesivního;

– se sufixem *-ova, -ovo*

– se sufixem *-ina*

1.1.8 Příjmení v předložkové vazbě.

1.2 Názvy ulic utvořené z toponym substantivního původu

1.2.1 Předložka a substantivum

– typ předložka a substantivum neodvozené:

– typ předložka a substantivum přejaté:

– typ předložka a substantivum odvozené:

a) sufixem *-na*

b) sufixem *-nice*

c) sufixem *-ka*

d) sufixem *-árna*

e) sufixem *-ovna*

f) sufixem *-ina*

g) sufixem *-iště*

h) sufixem *-ota*

i) sufixem *-dlo*

j) sufixem *-ník*

k) sufixem *-ice*

l) prefixem a konverzí

m) deminutiva se sufixy *-ek, -ík, -ka*

– typ předložka a substantivum složené:

1.2.2 Předložka a substantivum s určujícím adjektivem

– typ s adjektivem neodvozeným:

– typ s adjektivem odvozeným:

1.2.3 Předložka a substantivum s číslovkou

1.2.4 Předložka a substantivum s adjektivem posesivním

1.2.5 Substantivní názvy

a) jednoslovné, odvozené;

b) s adjektivem individuálně posesivním;

c) s adjektivem druhově posesivním;

d) s jiným rozlišujícím adjektivem;

e) s adjektivem v postpozici;

f) se složeným adjektivem odvozeným;

g) s číslovkou řadovou.

1.3 Adjektivní názvy ulic utvořené z toponym

1.3.1 Desubstantivní adjektiva relační se vztahem k místu

– typ „směr k městu, místu“ se sufixem -ská, -ká:

a) z názvů jednoslovných;

b) z názvů dvouslovných (vzniklé univerbizací);

1.3.2 Desubstantivní adjektiva relační se vztahem k hydronymům.

2. Názvy apelativního původu – utvořené z apelativ

2.1 Adjektiva neodvozená i odvozená s určujícím nebo rozlišujícím významem

– neodvozená:

– odvozená:

a) sufixem *-ní*

b) sufixem *-ná*

2.2 Desubstantivní adjektiva relační se vztahem k místu

– typ se sufixy *-ní, -ská, -ká, -ová*:

a) sufix *-ní*

- b) sufix -ská**
- c) sufix -ká**
- d) sufix -ová**

2.3 Desubstantivní adjektiva relační vyjadřující určité okolnosti vztahu

– typ se sufixy *-ní, -ná, -ová, -ská, -cí*:

- a) sufix -ní**
- b) sufix -ná**
- c) sufix -ová**
- d) sufix -ská**
- e) sufix -cí**

2.4 Desubstantivní adjektiva relační, druhově posesivní

– typ se sufixy *-ská, -cká, -ká*:

- a) sufixy -ská, -cká**
- b) sufix -ká**

Ve shrnutí této klasifikace byla věnována pozornost i morfologické stránce. Konkrétně se jednalo o celkové zastoupení adjektiv a substantiv a také o výskyt jednotlivých předložek.

2. TEORETICKÁ ČÁST

2. 1 Onomastika

Cílem této práce je seznámení s uličním názvoslovím Českých Budějovic. Věda, která se touto problematikou zabývá, se jmenuje onomastika a právě tuto vědu bych v následující kapitole ráda představila.

Onomastika je jazykovědná disciplína, která se zabývá vlastními jmény (**onymy, proprii**). V současnosti je chápána jako relativně samostatná, ale velice úzce spolupracuje s dalšími obory a odborníky, a to především s historiky, archiváři, geografy, ale i sociology, psychology, etnografy, archeology, přírodovědci a právníky. Tuto **interdisciplinární tradici** prosazoval už **Vladimír Šmilauer** a je platná dodnes¹. Pro příklad uvedu jeden z mnoha Šmilauerových citátů z *Úvodu do toponomastiky*, kde zdůrazňuje, že „Zeměpisné jméno je více než pouhý komplex hlásek, že to není jen slovo, složené ze základu a afixů a jistým způsobem skloňované. Zeměpisné jméno srostlo s objektem, který označuje, zrcadlí se v něm kus dějin tohoto objektu a kus duše těch, kdo jej pojmenovali a pojmenování užívali“².

Právě díky Šmilauerovi se interdisciplinárnost, projevující se syntézou tří hlavních složek, lingvistické, historické a geografické, stala jedním z rysů české onomastické školy. Mezi další patří ještě snaha o to, aby byla problematika vlastních jmen co nejpřístupnější, a to jak odborníkům, tak i laikům³.

S tradicí onomastiky na vysokých školách se poprvé setkáváme už před 2. světovou válkou u **V. Šmilauera** a později **Ivana Lutterera** na UK v Praze. Na ně navazují např. **Rudolf Šrámek**, **Jana Pleskalová** a **Michaela Čornejová** z Masarykovy univerzity v Brně, **Ludvík Kuba** z Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, **Svatopluk Pastyřík** z Univerzity Hradec Králové a **Jaroslav David** z Ostravské univerzity v Ostravě, dále vyučující z pedagogických fakult v Praze, Plzni, v Hradci Králové, Ostravě a v Českých Budějovicích (**František Cuřín**, **Jaromír Spal**, **Bohumír Dejmek Naděžda Bayerová**, **Ludvík Pokorný**).

¹ M. Harvalík, *Synchronní a diachronní aspekty české onymie*, Praha 2004.

² V. Šmilauer, *Úvod do toponomastiky (Nauky o vlastních jménech zeměpisných)*, Praha 1963, s. 10.

³ M. Harvalík, *Synchronní a diachronní aspekty české onymie*, Praha 2004.

2. 1. 1 Historie české onomastiky

Jako důkaz o tom, že má česká onomastika dlouhou tradici, jsem se rozhodla zařadit kapitolu pojednávající o její historii. V této kapitole budu vycházet především z publikace *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*⁴, kde se tomuto tématu věnoval Rudolf Šrámek. O české onomastice jako vědním oboru nacházíme první zmínky na přelomu 18. a 19. století. Relativní samostatnosti v rámci lingvistiky dosáhla onomastika v polovině 20. století. Z toho vyplývá i základní periodizace, podle které se budu řídit:

1. Předválečné období (do přelomu 18. a 19. stol.)

Jeden z prvních onomastických výkladů podal kronikář **Kosmas**, když ve své kronice (z 12. stol.) narativně objasnil jméno hradu Podivín. O staročeské onymii této doby se nejvíce dozvídáme právě z kronik, kde se nejčastěji vyskytují antroponyma. Ta se využívají i k popisu vývoje jazyka. 12. století je na našem území ve znamení rozsáhlé německé kolonizace, která je spojena se vzájemným přijímáním místních a osobních jmen a s tvořením německých toponym v převážně německých oblastech.

Ještě na začátku 16. století se propria vyskytují jako pouhé citace v rámci gramatik, např. u **Beneše Optáta** a **Petra Gzela**. Naopak intenzivnější byl jejich vstup do slovníků, rozmach zažívají topografické a vlastivědné popisy. Nejznámější je **Komenského Mapa Moravy**.

V 17. a 18. století vznikají popisy panství, krajů a zemí, které jsou dnes nenahraditelným pramenem pro sídlištní jména. Od 80. let 18. století je nařízeno „stálé, pevné a dědičné“ příjmení.

2. První polovina 19. století

V této době se začíná onomastika profilovat jako relativně samostatná věda. V rámci národního obrození se prosazuje ideová a společenská funkce vlastních jmen (dále jen VJ). Na začátku tohoto období na sebe upozornil **Gelasius Dobner**, který zpochybnil interpretaci VJ v Hájkově kronice. Zakladatelský význam pro onomastiku má však až

⁴ J. Pleskalová a kolektiv, *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*, Praha 2007, s. 377–422.

Josef Dobrovský, který nahrazuje dosavadní interpretaci vzniku VJ tím, že poukazuje na řád slovtvorby.

Tvůrcem české onomastiky je **František Palacký**, který rovnoměrně spojoval historický a filologický zřetel. Je to právě on, kdo stál u zrodu propriálně etymologických výkladů zaměřených na původní slovo.

U **Josefa Jungmanna** v jeho *Slovníku česko-německém* najdeme jména sídlišť, řek, některých hor, krajů, zemí a vzácně i osob jen ve výběru. Jsou zpravidla řazena jako samostatná hesla bez výkladu. **Pavel Josef Šafařík** začlenil VJ do svých *Slovanských starožitností*. Celkově můžeme zájmy o propria v této době charakterizovat nástupem vědecké metody analýzy a prvních klasifikací (hlavně jmen sídlištních). VJ se stala součástí českého společenského, kulturního a literárního povědomí. České názvosloví bylo zrovnoprávněno s německým. Objevily se i první studie o gramatických vlastnostech a ortografii proprií. Začaly se rozvíjet i práce regionální.

3. Druhá polovina 19. století do roku 1913

Pro toto období je charakteristické vymezení onomastiky jako vědeckého oboru, a to jak do šířky, tak i do hloubky.

Jan Gebauer měl pro VJ velký smysl. I když se jimi zabýval jen ve dvou odborných článcích, silně ovlivnil metodologii české onomastiky. Onomastiku v této době nejvíce obohatilo uplatnění filologicko-etymologické analýzy a mezijazykové komparace v pracích **B.V. Spiesse**, **V. Praska**, **F.X. Prosíka**, **V. Brandla** a **F. Černého**. Začíná se také rozvíjet vědecká terminologie nauky o VJ. V této době byla antroponymie zkoumána méně. Předpoklady výzkumů připravili **J. Dobrovský**, **F. Palacký**, **J. Kollár** aj. Pozornost byla věnována především příjmením. Začíná být zájem i o jména dosud systematicky nezkoumaná, jako např. předslovanská hydronyma.

Rozvoj zažívá i historická a topografická linie české onomastiky v čele s **Augustinem Sedláčkem** a **Václavem Kotyškou**.

VJ se začala začleňovat do mluvnice češtiny a to se odrazilo ve výuce češtiny a dějepisu. Jejich nejednotnost se objevovala v různých encyklopediích, slovnících, v tisku i v literatuře. Odstranění těchto nejednotností dostala za úkol tzv. **standardizace jmen**.

Přelom 19. a 20. století znamenal pro vývoj české onomastiky mimořádný zlom. Ať už to bylo formování základů materiálových sbírek, nebo zkoumání jmen sídlištních a nově

i nesídlištních či hypokoristické podoby rodných jmen. Velice důležitá byla i interdisciplinárnost, která se začala utvářet.

4. Od r. 1913 do r. 1945

Důležitým mezníkem české onomastiky je rok 1913, kdy byla na popud historika **Josefa Vítězslava Šimánka** založena *Místopisná komise*. Tato komise měla za úkol reprezentovat postavení onomastiky mezi historií a jazykovědou. Jejím hlavním úkolem bylo popsat místní jména češtiny a sledovat názvoslovnou, po vzniku Československa i přejmenovací činnost. A právě druhá jmenovaná převládla. Toto období charakterizuje i rozvoj jazykově kulturního, kodifikačního a standardizačního aspektu. Činnost komise trvá bez přerušení dodnes, změnil se pouze její název – z *Místopisné komise* na *Onomastickou komisi*. Její zásluhou vznikla základní onomastická díla, začal se vydávat časopis, sbírala se PJ, pracovalo se na slovanské onomastické teorii.

Další významnou událostí bylo napsání stati **Viléma Mathesia** *O vědeckém zkoumání anglických jmen místních*, díky které u nás bylo poprvé formulováno moderní pojetí onomastické práce. To spočívalo především v prioritě lingvistické orientace nad úzce filologickou a historickou. Nad silnou historickou větví začala převládat jazykovědná. I přes veškerý pokrok se do roku 1945 objevili jen dva onomastikové – specialisté. Prvním byl **Antonín Profous**, bádající v ústraní, druhý **Vladimír Šmilauer**, působící tehdy ještě na Slovensku.

V toponomastice se stále vycházelo z metody **Gebauerovy školy**, vedoucí postavou byl **Antonín Profous**, jeho žák, který se soustředil na studium pomístních a hlavně místních (sídlištních) jmen Čech.

V antroponomastice stále převládalo navazování výzkumu na starší historizující orientaci, což se projevilo např. ve výkladu jména *Žižka*. Stejně jako v druhé polovině 19. století, tak i nyní měla antroponyma přispět k poznání národních dějin. Projevil se i historickodialektologický zájem o antroponymii, poukazuje se hlavně na její využití při popisu vývoje nářečí.

Důležitými postavami byli i **František Roubík**, docent historické vlastivědy v Praze, který jako první začlenil onomastiku do svého oboru, a **Ladislav Hosák**, profesor v Olomouci, který ve svých vlastivědných pracích nezapře smysl pro jména místní i pomístní.

Pro historickou větev české onomastiky tohoto období je několik typických rysů. Badatelé byli vysokoškolskými učiteli, kteří připravili další generaci onomastiků a

začali přednášet onomastiku v historických seminářích vysokých škol. Dále pak přispěli k tomu, že se onomastická kvalita regionálně historických prací zvýšila.

5. Od roku 1945 do konce šedesátých let 20. století

Toto období je ve znamení obrovského rozvoje, který vedl k etablování onomastiky jako samostatného podoboru lingvistiky s interdisciplinárními vztahy. Česká onomastika se mohla začít porovnávat se zahraničím a vstoupila do mezinárodního bádání. Objevila se díla, která patří dodnes k nejvýznamnějším. Stačí zmínit jména jako **Antonín Profous** a jeho *Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny* (1949), **Karel Oliva st.** a jeho *Retrográdní slovník k dílu Dr. Antonína Profouse* (1976), **Vladimír Šmilauer** a jeho *Osídlení Čech ve světle místních jmen* (1960), **Ivan Lutterer** a jeho *Vývoj místních jmen v povodí Orlic* (1969), **Rudolf Šrámek** a jeho *Soustava místních jmen na severovýchodní Moravě a ve Slezsku* (1965), **Jaromír Spal** a jeho studie *Místní jména obyvatelská na -any* (1958) atd.

Po roce 1945 se pozornost onomastiky soustředila na dialektologii, specialistou na toto téma byl **František Cuřín**. Pozadu nezůstávají ani jazykově kulturní a normativní příručky, které se zabývají VJ (jejich pravopisem, skloňováním, odvozováním atd.). S touto problematikou jsou spojené práce **B. Havránka**, **F. Trávníčka**, **A. Jedličky**, **M. Dokulila** a dalších.

Hlavním úkolem *Místopisné komise* se po válce stalo odněmčování sídlištního názvosloví. Rok 1960 se stal významným vydáním prvního českého onomastického periodika *Zpravodaje Místopisné komise ČSAV*, který vychází dodnes, pouze pod změněným názvem (v letech 1983–1994 *Onomastický zpravodaj ČSAV*, od roku 1995 jako *Acta onomastica*). V roce 1969 vzniklo v Ústavu pro jazyk český ČSAV onomastické pracoviště.

6. Od sedmdesátých let 20. století do současnosti

Česká onomastika se v tomto období rozvíjí jak kvalitativně, tak i kvantitativně. Jedním ze znaků české onomastické školy se stala orientace na teoretickou problematiku. To napomohlo včlenit onomastiku do soudobé české jazykovědy, sblížit ji s obecnou lingvistikou a v neposlední řadě proniknout na pole mezinárodní onomastiky. Důkazem je především dílo *Místní jména na Moravě a ve Slezsku* (1970–1980) od **Ladislava Hosáka** a **Rudolfa Šrámka**. Dále následují práce **Rudolfa Šrámka** *Úvod do obecné*

onomastiky (1999), **Jany Pleskalové** *Tvoření nejstarších českých osobních jmen* (1998) a **Milana Harvalíka** *Synchronní a diachronní aspekty české onymie* (2004).

Pozornost je věnována i tomu, jak fungují jména v komunikaci mající dvě stránky: referenční, která vyúsťuje v identifikační funkci proprií, a jazykovou, jejímž úkolem je začlenit propria do gramatických, pravopisných, syntaktických a dalších zákonitostí jazyka, popřípadě nářečí. Pro českou onomastiku je typická orientace na jevy spjaté se společenským vývojem a celkově na interdisciplinární přístup.

V rámci toponomastiky se rozvíjejí čtyři základní směry. Prvním je vydání slovníků zeměpisných jmen, druhým je soupis PJ a jejich zpracování, třetím jsou práce zabývající se tzv. topolexémy, např. *alej, běl-, brd-, brod-* atd., a posledním jsou studie o typech toponym.

V antroponomastice na sebe upozornila především **Miloslava Knappová** publikací *Jak se bude jmenovat?* (1985), další vydání *Jak se bude Vaše dítě jmenovat?* (1996, 1999) a *Jak se bude vaše dítě jmenovat?* (2006, 2010) a publikací zabývajících se příjmeními *Naše a cizí příjmení v současné češtině* (2002).

Začínají se zkoumat i jiné třídy VJ, jako např. hydronyma – **Libuše Olivová-Nezbedová**, oronyma – **Jitka Malenínská** a chrématonyma – **Marie Čechová**.

Do onomastiky výrazně proniká i problematika dialektologická, a to v souvislosti se soupisem PJ a s vydáním *Českého jazykového atlasu* (1992–2005). V tomto období se onomastika také stává trvalou součástí studijních programů na VŠ, viz výše. Co se týče onomastických bádání v naší republice, jsou zajištěna velice dobře, ústředním pracovištěm jsou onomastická oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR v Praze a v Brně.

Nakonec zmíním několik jmen z nejmladší generace onomastiků, o kterých se lze dočíst v mnoha sbornících a publikacích. Patří mezi ně např. **Jaroslav David**, **Pavel Štěpán** a **Michaela Čornejová** (od roku 2011 **Boháčová**). Za pozornost stojí jistě Davidova publikace *Neviditelní svědkové minulosti* (2006), kde využil spolupráce s Pavlem Rousem. Této publikaci je věnována větší pozornost v kapitole zabývající se PJ. Velice zajímavá a hlavně přínosná je i jeho nejnovější práce s názvem *Smrdiv, Brežněves a Rychlonožkova ulice* (2011), kterou napsal sám. Nejstarší fáze onomastiky zkoumá Michaela Čornejová v publikaci *Tvoření nejstarších českých místních jmen* (2009). Najdeme zde nejstarší doložená místní jména do roku 1278. Čornejová využívá slovtvornou teorii M. Dokulila a navazuje na popis tvoření staročeských apelativ a osobních jmen.

V poslední době se Ústav pro jazyk český snaží popularizovat onomastiku i v médiích a v populárně jazykových příručkách. O toponymech se dovídáme v pořadu *Meteor* pro mládež, z rozhlasového seriálu o původu názvů českých vesnic a městeček, který vysílal Český rozhlas 1 – Radiožurnál, vyšla i dvoudílná publikace *Divnopsis – Proč se to tak jmenuje?* (2006), *Divnopsis 2 – Proč se to tak jmenuje?* (2008) autorů **Marka Janáce**, **Pavla Tumlíře** a **Milana Harvalíka**.

2. 1. 2 Rozdělení onomastiky

Dlouhodobý vývoj onomastiky jako vědeckého oboru vede k tomu, že se setkáváme s několika různými pohledy na tuto disciplínu.

Prvním z nich je pohled **Vladimíra Šmilauera**, který má velké zásluhy nejen na rozvoji onomastiky, ale i lingvistiky. V jeho práci *Úvod do toponomastiky* (1963), která je věnována subdisciplíně onomastiky toponomastice, najdeme třídění vlastních jmen a dělení toponomastiky.

Nejprve uvedu, jak třídí vlastní jména.

1. Živé bytosti, kam patří osoby, zvířata, národy, kmeny, obyvatelé, bytosti pohádkové, personifikované, nadpřirozené atd.

2. Neživé věci, kam patří nebeská tělesa a souhvězdí, zeměpisné jevy, lidské výtvořiny a zařízení, státy a správní oblasti, veřejné instituce atd.⁵

Podle Šmilauera existují dva hlavní oddíly onomastiky, a to **antroponomastika**, nauka o vlastních jménech lidských, a **toponomastika**, nauka o vlastních jménech zeměpisných⁶. Jak už napovídá samotný název publikace, věnuje se Šmilauer právě toponymům, ke kterým řadíme i názvy ulic. Proto uvedu celé dělení toponomastiky tak, jak je uvádí Šmilauer.

⁵ V. Šmilauer, *Úvod do toponomastiky (Nauky o vlastních jménech zeměpisných)*, Praha 1963, s. 6.

⁶ V. Šmilauer, *Úvod do toponomastiky (Nauky o vlastních jménech zeměpisných)*, Praha 1963, s. 6.

Toponomastika a její části⁷

1. Choronyma, tj. jména světadílů, oblastí, států, zemí, krajin, krajů.

2. Toponyma (jména místní), tj. jména lidských sídlišť a jejich částí, obcí, osad, místních částí (samot, mlýnů, mysliven, hájoven, cihelen, hospodářských dvorů, loveckých zámků, turistických chat atp.), význačných staveb (hradů, kostelů, lékáren, hostinců), jednotlivých domů, **ulic, náměstí, nábřeží, mostů, sadů** atp.

3. Jména pomístní

3. 1 Hydronyma (jména vod, nauka o nich se jmenuje hydronomastika), tj. jména moří, jezer, rybníků, bažin, studánek, pramenů, potoků, řek, průplavů, peřejí, vírů, brodů, vodních nádrží.

3. 2 Oronyma (jména tvarů členitosti povrchu zemského, terénních tvarů, nauka o nich se jmenuje oronomastika), tj. orografických celků, horských skupin, vrchovin, hor, pohoří, vrcholových tvarů (kupy, hřbety, sedla), úbočních údolních tvarů, rovin, nížin, ostrovů a poloostrovů.

3. 3 Jména pozemků (jména traťová), tj. jména parcel a shluků parcel, pozemkových tratí, zemědělských honů, pastvin, polesí (revírů), lesních oddělení, obor.

3. 4 Jména drobných přírodních útvarů, tj. skal, jeskyň.

3. 5 Jména jednotlivých předmětů, jako stromů památkově cenných nebo důležitých pro orientaci, božích muk, kapliček, pomníků, mohyl, kurhanů.

3. 6 Jména komunikací, jako cest, železnic, přístavů.

Objekty pomístních jmen můžeme ještě dělit na **přírodní** (dané přírodou), tj. vyvýšeniny, ostrovy, řeky a na **kulturní** (vytvořené člověkem). Toto dělení se ale v praxi neosvědčuje. Je obtížné a neúčelné oddělovat např. umělá a přírodní jezera. Jména mohou být ještě **přímá** (primární): *Židova strouha* jako označení strouhy, a **nepřímá** (sekundární): *Za Židovou strouhou* jako označení pole⁸.

⁷ V. Šmilauer, Úvod do toponomastiky (Nauky o vlastních jménech zeměpisných), Praha 1963, s. 7–8.

⁸ V. Šmilauer, Úvod do toponomastiky (Nauky o vlastních jménech zeměpisných), Praha 1963, s. 9.

Druhý pohled na onomastiku nabízí **Libuše Olivová-Nezbedová**. Tato autorka se zabývá zejména toponomastikou, konkrétně pomístními jmény, kterým věnovala rozsáhlou publikaci *Pomístní jména v Čechách* (1995), na které spolupracovala s kolektivem autorek (M. Knappová, J. Malenínská, J. Matúšová). Pojmem pomístní jméno (dále jen PJ) se zde rozumí „vlastní jméno neživého přírodního objektu a jevu na Zemi a toho člověkem vytvořeného objektu na Zemi, který není určen k obývání a je v krajině pevně fixován“⁹.

Autorka se ne ve všech bodech třídění PJ shoduje se Šmilauerem, a proto jsem se rozhodla uvést i její třídění a se Šmilauerovým je vzájemně porovnat.

Pomístní jména podle Olivové-Nezbedové¹⁰

1. Hydronyma (vlastní jména vod), tj. jména moří, zálivů, průlivů, jezer, bažin, močálů, rašelinišť, slatinišť, rybníků, vodních nádrží údolních i požárních, studánek, pramenů, řek, potoků, peřejí, vodopádů, průplavů, plavebních kanálů atd.

2. Oronyma (vlastní jména tvarů vertikální členitosti povrchu zemského i mořského dna), tj. jména orografických celků, pohoří, vrchovin, hornatin, pahorkatin, hřbetů, jednotlivých hor, kopců, skal, úbočních a údolních tvarů, údolí, dolin, brázd, sníženin, průsmyků, sedel, propastí, roklí, nížin, rovin, plošin, tabulí, pánví atd.

3. Pozemková jména (vlastní jména seskupení pozemků nebo jednotlivého pozemku)

3. 1 Obdělávaný pozemek, tj. zemědělský hon, pole, louka, pastvina, zahrada, vinice, chmelnice atd.

3. 2 Lesní pozemek, tj. polesí, lesní oddělení, les, háj, obora atd.

3. 3 Neobdělávaná půda

4. Hodonyma (vlastní jména dopravních cest), tj. jména **ulic, náměstí, nábřezí**, mol, dálnic, silnic, cest, stezek, průhonů, pěšin, tunelů, brodů, mostů, lávek, přívozů, železnic, lanovek atd.

⁹ L. Olivová-Nezbedová, *Pomístní jména v Čechách*. O čem vypovídají jména polí, luk, lesů, hor, vod a cest, Praha 1995, s. 15.

¹⁰ L. Olivová-Nezbedová, *Pomístní jména v Čechách*. O čem vypovídají jména polí, luk, lesů, hor, vod a cest, Praha 1995, s. 15–16.

5. Vlastní jména jiných neživých přírodních objektů a jevů a člověkem vytvořených objektů, které nejsou určeny k obývání a jsou v krajině pevně fixovány, tj. vlastní jména balvanů, kapliček, božích muk, křížků, hřbitovů, pomníků, mohyl, lomů, dolů, rozhleden, trigonometrických bodů, ukazatelů cest atd.

Po vzájemném porovnání obou třídění jsem došla k závěru, že se autoři nejvíce liší právě v zařazení jmen ulic. Zatímco Šmilauer je zařazuje k **toponymům**, tzn. ke jménům místním, Olivová- Nezbedová si vytváří vlastní kategorii, tzv. **hodonym**, která patří k PJ. Dalším rozdílem je zařazení skal a jeskyň. Zatímco u Šmilauera mají samostatnou kategorii **jména drobných přírodních útvarů**, Olivová-Nezbedová je řadí k **oronymům**.

Vzhledem k tomu, že se výše zmíněná autorka věnuje především pomístním jménům, která spadají do problematiky této práce, zařadím nyní kapitolu týkající se právě jich. V této kapitole budu vycházet z autorčiny publikace *Pomístní jména v Čechách*¹¹.

1. Vznik PJ

Za vznikem PJ stojí především potřeba člověka orientovat se v krajině a také odlišení jednotlivých objektů. S postupným osidlováním krajiny rostla i potřeba PJ. Už lovci museli pojmenovat místa, kam chodili lovit, kupci zase vymýšleli PJ pro obchodní cesty a místa, kde často odpočívali. Pro rolníky bylo zase důležité, aby rozlišili jednotlivé pozemky. Tehdejší lidé byli velice vnímaví a sžití s přírodou a díky tomu dokázali vždy velice dobře vystihnout charakteristické rysy daných míst. Ta pojmenovávali buď podle přírodních, nebo podle kulturních poměrů.

2. Vázanost PJ na objekt

Jedna z vlastností PJ je jejich vázanost na objekt, který pojmenovávají. Někdy se ale stane, že takový objekt časem zanikne. Jako logické se tedy jeví to, že zároveň zanikne i PJ. Skutečnost je ale jiná a mnoho PJ jmen žije mezi lidmi dál, což je velice důležité hlavně pro některé vědní obory.

¹¹ L. Olivová-Nezbedová, *Pomístní jména v Čechách*. O čem vypovídají jména polí, luk, lesů, hor, vod a cest, Praha 1995, s. 15–34.

3. Původ PJ

PJ vymýšlejí především místní obyvatelé, kteří je pak i užívají. Z toho vyplývá, že pokud dojde ke změně obyvatel, dochází i ke změně PJ. Samozřejmě, že nové obyvatelstvo může přijmout i původní PJ, ale přizpůsobí je vlastnímu jazyku, a tím už dochází k jeho změně. Klasickým příkladem různorodého původu PJ jsou Čechy. Setkáme se s PJ před slovanskými, německými, ale i francouzskými.

4. Stáří PJ

Co se týká stáří PJ, jsou velice nestejnorodá. Najdeme jak PJ z dávných dob (9. stol.), tak i z dob nedávno minulých (polovina 20. stol.). Pro stanovení jejich stáří jsou důležité historické doklady (zemské desky, urbáře, vrchnostenské záznamy).

5. Jazyková stránka PJ

Díky vázanosti PJ na určitý objekt došlo v některých případech k ukončení jejich jazykového vývoje oproti běžnému jazyku. Díky tomu jsou PJ významná pro poznání staré slovní zásoby a vývoje jazyka vůbec. PJ mohou být buď jednoslovná, nebo víceslovná. U PJ bezpředložkových stejně jako u předložkových PJ složených z více než dvou slov se rozlišuje hlavní a vedlejší pojmenovací vztah.

V rámci slovních druhů jednoznačně převažují substantiva, častá jsou i substantivizovaná adjektiva, a také adjektiva, která specifikují vlastnosti pojmenovaných objektů. Setkáme se i s číslovkami, méně už s adverbii, velmi vzácná jsou slovesa a zájmena. PJ vzniklá z apelativ (deapelativní) jsou hojná. PJ vzniklá z vlastních jmen (propií) vznikají z antroponym (osobních jmen), toponym (vlastních jmen zeměpisných) a chrématonym (vlastních jmen lidských výtvorů, které nejsou pevně fixovány v krajině). U pomístních jmen se setkáme jak se spisovným, tak i s nespisovným jazykem, někdy dochází i k různým kombinacím, protože PJ mají více podob.

6. Frekvence určitých slov, slovních základů a přípon v PJ

V tomto případě závisí na tom, který znak objektivní reality byl vybrán jako rozhodující pro konečné pojmenování. Můžeme se tedy setkat s PJ, která jsou velice častá, ale i s takovými, která jsou jedinečná. S tím souvisí i jejich znalost mezi lidmi. Některá PJ jména zná celý národ, jiná jen obyvatelé konkrétní obce nebo konkrétního místa.

Další autor zabývající se PJ je **Jaroslav David**, kterého jsem již uvedla v rámci kapitoly pojednávající o historii onomastiky. Této problematice se věnuje společně s **Pavlem Rousem** v publikaci *Neviditelní svědkové minulosti* (2006) zaměřené na PJ a místní jména (dále jen MJ) v kraji Vysočina, který se rozprostírá na českomoravském pomezí. V úvodu zmiňují všeobecně známá fakta, mezi která patří vnímavost našich předků k názvům v jejich okolí. Připomínají i to, že díky proměnám jazyka, především slovní zásoby, došlo k tomu, že byly lidem některé názvy nesrozumitelné a to samozřejmě poutalo jejich pozornost a vzbuzovalo zvědavost. Jako první se o objasnění vlastních jmen (dále jen VJ) snažili kronikáři. Počínaje Kosmou přes Dalimila a další, konče pak kronikáři 20. století. Zajímavým způsobem se uplatnila i lidová etymologie, která často přišla s velice humornými výklady.

Zlom nastal až v roce 1907, kdy vyšla práce **Františka Černého** a **Pavla Váší** *Moravská jména místní*, která se na celé půlstoletí stala vzorem pro zpracování toponymického materiálu. Další vývoj toponomastiky je popsán v kapitole o onomastice, viz výše.

Autoři upozorňují i na to, že mnohá toponyma svědčí o zániku osídlení, k němuž docházelo ještě během 20. století.

Užitečná je i kapitola věnující se tomu, jak sbírat PJ. Jsou to právě PJ, která nám stále nabízejí nevyužitý zdroj historických a jazykových poznatků. Ještě dnes můžeme objevit PJ, která dosud nikdo neobjasnil. Autoři zde ve zkratce jmenují několik důležitých publikací a postupů, které pomohou každému, kdo se pokouší o zpracování toponymie určité oblasti.

Další možnost, jak vnímat onomastiku, najdeme u **Rudolfa Šrámka** v *Úvodu do obecné onomastiky* (1999), který nabízí velice ucelený, propracovaný a zároveň jeden z nejnovějších pohledů na onomastiku jako vědu. Velice zajímavé jsou jeho vztahové modely, o kterých se později zmíním podrobněji.

Hned na začátku první kapitoly autor předkládá hlavní funkce VJ, a tím čtenáře uvádí do základní problematiky onomastiky.

Funkce VJ¹²

1. Individualizovat propriálně pojmenované objekty v rámci objektu téhož druhu, tj. ohraničit je jako neopakovatelnou jednotlivinu.
2. Diferencovat, tj. odlišit v rámci téhož druhu objektů jednotlivé prvky dané množiny nezaměnitelným způsobem od sebe.
3. Lokalizovat, tj. zařadit propriálně pojmenovaný objekt do určitých věcných, prostorových, sociálních, kulturních, historických nebo ekonomických vztahů.

Pro srovnání s výše uvedenými autory uvedu i Šrámkovo dělení onomastiky. V rámci propriální sféry jazyka se podle druhové povahy onymických objektů vytvářejí tři velké plány (prostory)¹³.

1. Geonymický, zahrnující všechny třídy toponym, tj. jména onymických objektů na povrchu země (a geomorfologických útvarů pod ním), a třídy kosmonym, tj. jména nebeských těles a útvarů na nich. Geonymické objekty jsou postižitelné kartograficky, neboť se vyjadřují na mapových dílech.

2. Bionymický, zahrnující antroponyma a zoonyma, tj. jména živých (nebo jakoby živých) onymických objektů = bytostí.

3. Chrématonymický, zahrnující vlastní jména pro objekty, jevy a vztahy vzniklé lidskou činností (společenskou, kulturní, ekonomickou, politickou apod.).

Tomuto základnímu dělení odpovídá také základní trichotomie tříd vlastních jmen (geonyma, bionyma, chrématonyma, včetně jejich subsystemů) a také členění onomastiky na geonomastiku, bionomastiku a chrématonomastiku, včetně jejich subdisciplin.

Pro utvoření uceleného obrazu VJ předkládám i jejich jednotlivé třídy, tak jak je uvádí Šrámek¹⁴.

¹² R. Šrámek, Úvod do obecné onomastiky, Brno 1999, s. 11.

¹³ R. Šrámek, Úvod do obecné onomastiky, Brno 1999, s. 12.

¹⁴ R. Šrámek, Úvod do obecné onomastiky, Brno 1999, s. 163–165.

1. GEONYMA, tj. VJ pro objekty, které leží v krajině a jsou kartograficky fixované v mapových dílech a dále se třídí na:

1.1 Toponyma, která se dále dělí na:

A. Oikonyma, tj. VJ pro osídlené objekty (včetně zpustlých): VJ domů, skupin domů, sídlišť, vsí, městeček, měst (tj. urbanonyma) a jejich (místních) částí, hradů, zámků, mlýnů, továren...

B. Anoikonyma, tj. VJ pro neosídlené objekty, především:

a) Hydronyma, tj. VJ pro mokřady, bažiny, prameny, zřídla, potoky, řeky, jezera, rybníky, vodní nádrže, moře oceány, zálivy, kanály, mořské proudy, vodopády, soutoky, ... příbřežní jména (užívají je zejména rybáři)...

b) Oronyma, tj. VJ pro vertikální členění zemského povrchu: vyvýšeniny, hůrky, kopce, hory, skály, výčnělky, vrcholy, skalní stěny, srázy, úbočí, sedla, průsmyky, horstva... doliny, strže, sníženiny, jámy, jeskyně, roviny...

c) Agronyma, tj. VJ pro ekonomicky (obvykle agronomicky) využívané plochy, např. VJ pro pole, skupiny polí, lány, louky, lesy, pastviny, vinice, chmelnice, konopná pole apod.

Volně sem lze přiřadit VJ pro zemi ještě neobdělanou, pustou.

d) Hodonyma, tj. VJ pro komunikační spoje jako např. stezky, polní cesty, cesty se speciálním účelem, silnice, staré obchodní, vojenské, poutní cesty, VJ pro zařízení spojená s cestami, cestováním, např. mosty, lávky, železnice, letiště, přístavy, mola.

e) Choronyma, tj. VJ pro části zemského povrchu, které nejsou pojmenovány anoikonymicky. Tyto části vznikly buď přirozeně, tj. VJ pro pouště, regiony, světadíly, nebo lidskou činností, tj. VJ pro země, státy, sdružení zemí, států, kraje regiony, gubernie, okresy nebo jiné administrativní celky, národní parky apod.

1.2 Kosmonyma (astronyma)

A) VJ galaxií, hvězd, hvězdokup apod.

B) VJ geonymických objektů na planetách, hvězdách a jiných nebeských tělesech.

C) VJ umělých kosmických těles.

2. BIONYMA, tj. VJ pro živé (nebo jakoby živé) objekty se dále dělí na:

2. 1 Antroponyma, tj. VJ jednotlivého člověka nebo skupiny lidí.

2. 2 Nepravá antroponyma, tj. VJ mytologických, pohádkových a alegorických postav, hraček apod.

2. 3 Theonyma, tj. VJ bohů (např. *Alláh, Perun*).

2. 4 Zoonyma, která jsou buď pravá, tj. VJ pro existující zvíře, nebo nepravá, tj. VJ pro zvířata mytologická, z pohádek apod.

2. 5 Fytonyma, tj. jména památných stromů.

3. CHRÉMATONYMA, tj. VJ pro propriální objekty, které jsou výsledkem lidské činnosti a které jsou zakotveny nikoli v přírodě, ale v ekonomických (výrobních, obchodních aj.), politických a kulturních vztazích se dále dělí na:

3. 1 Jména výrobků, a to buď jednotlivého výrobku (*zvon Václav*), nebo výrobků produkováných sériově (*cigarety Marlboro, krém Nivea*).

3. 2 VJ společenských institucí, organizací, zařízení (*Masarykova univerzita, Národní divadlo v Praze, Wiener Symphoniker*).

3. 3 VJ společenského jevu (*Den matek, Velká francouzská revoluce, Tour de France*).

3. 4 Jiné druhy chrématonym, např. jména vyznamenání, historických dokumentů apod.

Ve srovnání s oběma výše uvedenými autory je Šrámek jednoznačně nejpodrobnější. V jeho třídění najdeme VJ, která zahrnují jak jména živých, tak i neživých objektů a objektů coby výsledků lidské činnosti. Z toho vyplývá, že pracuje jak s antroponymy, tak i s toponymy, čímž se liší od svých předchůdců, kteří dávali přednost toponymům. Šrámek se naopak snaží představit onomastiku jako rovnocenný vědní obor, proto předkládá tento celistvý a detailní pohled.

Jedním z problémů, kterým se Rudolf Šrámek ve své publikaci zabývá, jsou i tzv. **vztahové modely** (dále jen VM), které jsem zmínila již výše. Vztahový model vyjadřuje základní **vztah pojmenovatele** nebo uživatele jazyka (zde v daleko menší míře) **k propriálně pojmenovanému objektu** (jevu). Stojí – spolu s komunikační potřebou nějaký objekt (jev) vlastním jménem individualizovat – na samém počátku propriálně pojmenovacího aktu¹⁵.

Vztah pojmenovatele k pojmenovanému objektu je vymezen čtyřmi obsahově sémantickými kategoriemi, které se dají postihnout zájmeny a zájmennými příslovci:

I. „kde“, II. „kdo, co“, III. „jaký, -á, -é, jací“, „za jakých okolností“ a IV. „čí“. Tyto čtyři kategorie platí obecně, a to nezávisle na konkrétním jazyce¹⁶ (Šrámek 1999: 37).

Další možnosti, jak třídit VJ, konkrétně urbanonyma, uvádí **Jaromíra Šindelářová** v příspěvku *Klasifikace českých a slovenských urbanonym* ze sborníku *Mnohotvárnost a specifičnost onomastiky*¹⁷. Ta zde představuje zástupce jak české, tak i slovenské onomastiky a jejich pohled na danou problematiku. Z českých onomastiků zmiňuje **V. Šmilauera**, **L. Olivovou-Nezbedovou**, **R. Šrámka**, kteří už byli představeni výše. Ze slovenských jmenuje **E. Krošlakovou**, **M. Blichu**, **R. Krajčoviče**, **P. Odaloše** a další.

Máme proto možnost porovnání několika klasifikací od těch nejstarších (propria přímá a nepřímá, propria primární a sekundární ...) až po novější (3 základní principy: lexikálně-sémantický, morfologicko-slovotvorný a binární – dvouplánový), Šrámkovy vztahové modely atd.

¹⁵ R. Šrámek, Úvod do obecné onomastiky, Brno 1999, s. 36.

¹⁶ R. Šrámek, Úvod do obecné onomastiky, Brno 1999, s. 37.

¹⁷ J. Šindelářová, Klasifikace českých a slovenských urbanonym. In J. David – M. Čornejová – M. Harvalík (eds.), Mnohotvárnost a specifičnost onomastiky, Ostrava, sborník příspěvků, Ostrava – Praha, 2010, s. 463–469.

2. 2 Urbanonyma a urbanonymie

Tématem této diplomové práce je uliční názvosloví Českých Budějovic. Jde tedy o problematiku urbanonym. Té se v současné době věnuje v rámci onomastiky velká pozornost. Pro větší přehlednost celé práce zařadím nyní kapitolu, ve které se budu snažit toto téma shrnout a současně i přiblížit nezavěšenému čtenáři.

Jako první vysvětlím pojmy urbanonymum a urbanonymie, přestože už byly v předešlých kapitolách použity. V *Encyklopedickém slovníku češtiny* (2002) najdeme pod těmito hesly následující definice:

„**Urbanonymum** je zpravidla VJ sídelních i nesídelních objektů ležících na katastru (podle jiného mínění jen v historickém jádru) města: (a) městských obvodů, čtvrtí, urbanistických obvodů, sídlišť; (b) náměstí, ulic a jiných veřejných prostranství; (c) mostů, podchodů, fontán, památníků, soch. Někdy sem řadíme též VJ (d) významných budov sídelního i nesídelního charakteru, částí městských opevnění apod.; (e) významných místností a sálů; (f) tratí, stanic a zastávek“¹⁸.

„**Urbanonymie** je tedy specifická řada toponym, která představuje průnik oikonymického a anoikonymického systému“¹⁹.

S nejstaršími jmény ulic se setkáváme již ve středověku. Tehdy byl jejich vznik podmíněn základní funkcí VJ, tzn. pojmenovat, rozlišit a vyčlenit konkrétní označovaný objekt ze třídy objektů jemu podobných. Jednoduše řečeno to znamenalo odlišit jednu ulici nebo náměstí od těch ostatních ulic a náměstí ve městě. Díky tomu došlo k jednoznačné identifikaci a správné orientaci uvnitř města.

Od středověku, kdy byl hlavním motivem pojmenování především tvar ulice, její směřování k určitému městu nebo přítomnost světských či církevních staveb v její blízkosti, povolání příslušníků cechů, jejichž dílny se v ulici nacházely, národnost obyvatel či jméno majitele některého z domů, se hodně změnilo.

Od 19. století se jedním z hlavních motivů pojmenování stalo jméno známé osobnosti společenského či politického života nebo významná událost.

20. století bylo ve znamení názvů podle nejrůznějších organizací, hnutí a významných dnů. Z původní ryze účelové funkce jmen se tedy stává funkce nová – **honorifikační** či **dedikační**.²⁰

¹⁸ Encyklopedický slovník češtiny, Brno 2002, s. 506.

¹⁹ Encyklopedický slovník češtiny, Brno 2002, s. 506.

2. 3 Honorifikace a honorifikační motiv

Zaměřím se teď na pojmy **honorifikace** a **honorifikační motiv**, které jsou pro současné uliční názvosloví velmi aktuální. Tuto podkapitulu zpracuji podle příspěvku **Jaroslava Davida** *Honorifikace jako určující rys moderní urbanonymie* ze sborníku *Mnohotvárnost a specifická onomastiky* a také podle jeho nejnovější publikace *Smrdov, Brežněves a Rychlonožkova ulice* (2011).

Pojem honorifikace v našem kontextu znamená pojmenování ulice či náměstí po významné osobnosti, a to jak majetkem nebo postavením, tak i proslulostí literární a vědeckou. Jednoduše jde vlastně o poctu danému člověku.

Honorifikační motiv (anglicky *commemorative motive*/německy *Ehrenmotive*) se uplatňuje při vzniku toponym v moderní době, jak ukazují např. oikonyma *Gottwaldov*, *Karl-Marx-Stadt*, *Titograd* a další. Z pohledu modelové teorie se jedná o nepravý posesivní vztah, který se vyvinul z posesivního motivu, ovšem, a to je důležité, nevyjadřuje reálné vlastnictví objektu. S definicí honorifikujícího motivu se setkáme i u **Rudolfa Šrámka**: „Vyvinul se vlastně z posesivního, avšak postupem času ztrácel poukaz na skutečné přivlastnění pojmenovaného objektu, neboť to již neexistovalo. Využití honorifikujícího motivu je charakteristické pro politickou činnost společnosti, a proto nemusí takto vzniklá jména mít vždy dlouhé trvání“.²¹

Při funkčním pojetí toponyma je zřejmé, že v případě honorifikačních jmen jsou základní onymické funkce, totiž identifikace, diferenciací a lokalizace nahrazeny nebo alespoň potlačeny ve prospěch nominace, jež mnohdy dostává podobu až mýtického aktu tvoření nové reality. Toponyma motivovaná honorifikací jsou především závislá na vnějších okolnostech, jako je např. politika, ideologie nebo společenská poptávka. Je důležité zmínit, že tyto názvy nemohou pojmenovávat jakýkoliv městský prostor, ale pouze ten, který splňuje určitá kritéria reprezentativnosti. Honorifikační jména jsou i dost nestabilní (často dochází k přejmenování), z čehož vyplývá, že neplní všechny onymické funkce a vedou ke zhoršení komunikace.²²

²⁰ M. Harvalík, *Synchronní a diachronní aspekty české onymie*, Praha 2004.

²¹ R. Šrámek, *Úvod do obecné onomastiky*, Brno 1999, s. 49.

²² J. David, *Honorifikace jako určující rys moderní urbanonymie*. In J. David – M. Čornejová – M. Harvalík (eds.), *Mnohotvárnost a specifická onomastiky*, Ostrava, sborník příspěvků, Ostrava – Praha, 2010, s. 131–137.

Z pohledu uplatnění a významu honorifikace se v urbanonymii vydělují dva významné typy. Jde o tzv. **americký a evropský model**. Vznik amerického modelu datujeme přelomem 17. a 18. století. Inspirací se mu stala urbanonymie nově vznikajícího města Philadelphie podle projektu Williama Penna, ve které šlo o kombinaci čísel a názvů stromů. V prvotním plánu se nejprve nepočítalo s pojmenováním ulic, teprve později se začala používat nestandardizovaná jména, mezi kterými se objevily i názvy podle jmen významných měšťanů žijících v konkrétní ulici. S tím ale Penn zásadně nesouhlasil a tím se lišil od většiny evropských měst 18. století. Samozřejmě že v USA najdeme i města, která byla honorifikací ovlivněna více, jako např. Chicago, Washington D.C. Zde se uplatnila především jména bývalých prezidentů a jednotlivých amerických států.

Na rozdíl od amerického modelu je evropský model postaven na historicky vzniklých orientačních a charakterizačních jménech, např. *Široká* (podle tvaru), *Pražská* (podle směru), *Dolní* (podle polohy) nebo *Česká* (podle obyvatelstva). Jen ve velice výjimečných případech se ulice pojmenovala podle majitele domu nebo pozemku např. ulice *Junošova* (dnes *Melantrichova*). V tomto případě se ale nejedná o honorifikaci, ale o **iradiaci** (rozšíření jména z jednoho objektu na objekty v okolí). V moderní době se v rámci evropské urbanonymie ve velké míře uplatnila honorifikace, což se považuje za největší rozdíl mezi těmito dvěma modely.

V novější publikaci *Smrdov, Brežněves a Rychlonožkova ulice* (2011) se objevuje ještě jeden zajímavý pojem úzce související s urbanonymií. Jde o tzv. **urbanonymické prostory** současného města, přičemž existují dva základní typy. První z nich je vázán na centrum vymezené hradbami a přilehlou zástavbou vzniklou do poloviny 20. století. Pro urbanonymii tohoto prostoru jsou charakteristické nepředložkové jednoslovné názvy, např. *Krátká*, *Příčná*, *Úzká* a honorifikační pojmenování typu *Husova*, *Komenského*, *Palackého*. Zajímavostí je, že se v městském centru udržela urbanonyma typu *Krátká*, *Příčná*, *Úzká*, která reprezentují původní vztahový model „jaký“, a nebyla nahrazena honorifikačními jmény. Druhý okruh je vymezen nejen jmény odkazujícími k moderní výstavbě, např. *Družstevní*, nebo objekty moderního města např. *Nádražní*, ale i jmény označujícími objekty atypické pro městský katastr v jeho tradičním chápání, např. *Luční*, *Lesní*. Tato jména dokazují rozrůstání měst do venkovské krajiny, pohlcování vesnic a také původně zemědělské půdy, což je v současnosti velmi aktuální.

Urbanonymie českých středověkých měst začala být honorifikací ovlivňována od 19. století. U lokalit venkovského rázu, které dosáhly statutu města teprve na konci 19. století se honorifikace objevila až na přelomu 19. a 20. století. Nejvyšší nárůst honorifikačních názvů je spojen se vznikem tzv. socialistických měst jako *Ostrava* nebo *Havířov*, kde jejich podíl tvořil více než 70% a v polovině 50. let dokonce 100%. Jedním z důvodů byla samozřejmě komunistická ideologie, další byly ale ryze praktické, jako například jejich vznik na „zelené louce“, kde se mohla původní toponymie uplatňovat jen minimálně.

V současné urbanonymii je honorifikační motiv zastoupen průměrně 44%, a to jak s výkyvy nahoru (*Havířov*: 75%), tak i dolů (*Český Krumlov*: 5%). Nadprůměrné zastoupení honorifikačního motivu v *Havířově* je výsledkem budovatelského úsilí 50. let minulého století. Projevilo se zde ale i to, že po roce 1989 zůstala správa města v rukou levice, proto zde dodnes najdeme např. *Leninovu* nebo *Marxovu* ulici.

V *Českém Krumlově* je nízký honorifikační motiv způsoben především minimálním průmyslovým rozvojem ve 2. pol. 20. století, památkovou ochranou města, ale i faktem, že v centru převažují úzké a křivolaké uličky, kde nelze užívat honorifikačních jmen.

Při detailním pohledu zjistíme, že 78% názvů odpovídajících našim kritériím pro vymezení honorifikačních jmen tvoří osobní jména. Více jak polovina těchto jmen patří osobnostem politického a kulturního života 19. století (*Karel Havlíček Borovský*, *Bedřich Smetana*, *Božena Němcová*...). Z těchto názvů vyplývá nejen doba jejich vzniku, ale i nezpochybnitelné kulturní hodnoty 19. století. Tyto názvy „přežily“ i všechny politické změny režimů 20. století, což svědčí o vysoké úctě k daným osobnostem. Dalšími oblíbenými jmény jsou osobnosti české reformace (*Jan Hus*, *Jan Žižka*, *Petr Chelčický*...). Právě s tímto tematicky homogenním souborem se dodnes setkáváme na pražském *Žižkově*, a i když se počet jeho ulic zvýšil, zůstalo se i nadále u principu zakládajícím se na vztahu k starším českým dějinám.

Zajímavé je i *Davidovo* srovnání pražského *Žižkova* s *Táborem*. V tomto městě se silnou husitskou tradicí člověk automaticky předpokládá i značné množství ulic pojmenovaných po významných osobnostech tohoto období. Překvapením je, že zde najde pouze jedno urbanonymum s husitskou tematikou, a to *Žižkovo náměstí*. Ostatní ulice si zachovaly původní charakterizační a orientační jména. Z toho vyplývá, že husitská urbanonyma plní především funkci honorifikační. Proto nebylo třeba, aby se

používala ve městě, jehož historie byla reálná a všem známá. Naopak v dalších městech napomáhala k tomu, aby vytvářela mýtus husitské tradice místa²³.

Na první pohled se může zdát, že pojmenovat ulici nečiní žádné potíže. Existuje ale několik požadavků, které se musí dodržovat. Jedním ze základních je, aby měl název nějakou souvislost s pojmenovaným objektem. V případě, že se zvolí pojmenování podle nějaké osobnosti, je vhodné vybírat ze jmen rodáků a osob, které mají k dané lokalitě nějaký vztah. Jedná se o jeden ze způsobů, který zamezuje uniformitě a stereotypům pojmenování. Jedním ze zdrojů, kterého by se mělo využívat, jsou PJ (*Na vršku, U potoka, U pramene...*), která mají hned několik výhod. Vžitá PJ je pro obyvatele známé, a tak nedochází k tomu, že vedle sebe funguje úředně dané jméno a neoficiální název. Velice důležité je i neopomínat jazykovou stránku. Ta by měla být co nejjednodušší, aby zbytečně nekomplikovala ústní a písemnou komunikaci. Proto se nedoporučují víceslovné názvy, a to hlavně v kombinaci s přívlastkem neshodným. Pozor by se měl dávat i na předložkové názvy.²⁴

²³ J. David, Smrdov, Brežněves a Rychlonožkova ulice. Kapitoly z moderní české toponymie, Praha 2011

²⁴ M. Harvalík, Synchronní a diachronní aspekty české onymie, Praha 2004.

3. PRAKTICKÁ ČÁST

3.1 Členění Českých Budějovic

V současné době se město České Budějovice člení do celkem sedmi obvodů. Tomuto členění, které bylo schváleno 3. června 1970 a které bez větších změn platí dodnes, předcházelo mnoho různých variant. Jedno z prvních neoficiálních členění pochází už z 18. století a rozděluje město na tzv. předměstí. Prvním z nich bylo *Vídeňské* (ohrazené od severu *Rudolfovsou ulicí* a od západu *Malší*), ve 20. letech 19. století následovalo *Linecké* (sevřeno řekami Vltavou a *Malší*) a poslední, třetí předměstí s názvem *Pražské* (pruh podél *Pražské silnice*, který se rozšířil na sever a východ) vzniklo po polovině 19. století. Teprve 8. června 1875 vzniká první oficiální dělení města na čtyři okrsky. Prvním okrskem bylo *vnitřní město*, druhým *Pražské předměstí*, třetím *Vídeňské předměstí* a posledním, čtvrtým, *Linecké předměstí*.

Do období první světové války se rozrůstala především oblast *Pražského předměstí*, během 20. a 30. let se město rozrůstalo na *Vídeňském* a zejména *Lineckém předměstí*, které postupně srostlo s *Rožnovem*. Zajímavostí je, že se *Vídeňské předměstí* přejmenovalo na *Brněnské* a *Linecké* na *Krumlovské*, ale v praxi se tato označení vůbec nepoužívají, stále přetrvávají tradiční názvy.

Až v období po druhé světové válce se začalo uvažovat o tzv. Velkých Budějovicích. Tento plán počítal s připojením okolních vesnic k městu a byl realizován o několik let později, konkrétně 1. ledna 1952. Tehdy se k *Českým Budějovicím* připojilo celkem devět vesnic (*Čtyři Dvory*, *Dobrá Voda*, *Kněžské Dvory*, *Litvínovice*, *Mladé*, *Pohůrka*, *Rožnov*, *Suché Vrbné* a *Nové Vráto*). V roce 1954 se k městu připojily ještě *Nemanice* a současně se znovu osamostatnily *Litvínovice*. Roku 1963 došlo k dalšímu připojení a týkalo se *Nových Hodějovic*. Růst Velkých Budějovic pokračoval i v roce 1976, kdy se připojily *Haklovy Dvory* a *Zavadilka*, rok 1980 znamenal další připojení, a sice *Českého Vrbného*. Poslední připojení se uskutečnilo v roce 1985, kdy se připojilo *Kaliště* spolu s *Třebotovicemi*.

Po roce 1989 se začaly projevovat spíše opačné tendence, které vyvrcholily v listopadu 1990, kdy se od města oddělila *Dobrá Voda*.

Důkazem toho, že České Budějovice se obrovským způsobem rozrostly, je i změna rozlohy, která do roku 1951 činila 1 544 hektarů a v současné době zabírá celých 5 544 hektarů.

S velkým rozvojem města souvisí i velká panelová výstavba začínající šedesátými léty. Poté co byl postaven první panelový dům, tzv. Experiment, vzniklo hned několik sídlišť. Počínaje nejstarším sídlištěm podél *Lidické třídy* a konče *Vítězným únorem* (dnes *Šumava*), *Vltavou*, *Májem* a *Pražským sídlištěm*.²⁵

²⁵ D. Kovář, P. Koblasa, *Ulicemi města Českých Budějovic. Názvy českobudějovických veřejných prostranství v minulosti a dnes*, České Budějovice 2005, s. 12–23.

3.1.1 České Budějovice 1²⁶

Tato část je tvořena historickým centrem města. Výměra katastrálního území činí 34,6258 ha.²⁷ Toto území je na západě ohraničeno řekou Vltavou, na jihu řekou Malší, na východě a severu Mlýnskou stokou. V této části obce je evidováno 22 ulic a v rámci nich 464 adres.²⁸

Klasifikace ulic z hlediska původu a vzniku jejich pojmenování

Pro lepší přehlednost jsem se rozhodla, že v této podkapitole zmíním všechny kategorie (celkem 6) a jejich podkategorie, které při klasifikaci užívám. Pokud se v dané části města kategorie či její podkategorie vyskytovat nebudou, udělám o tom vždy poznámku. Kompletní klasifikaci včetně podtypů vyskytujících se v první kategorii uvedu ještě v kapitole pojednávající o metodologii (str. 10–15). Podrobnější informace k ulicím uvedu pouze u ulic pojmenovaných po nejvýznamnějších osobnostech. U ostatních ulic další informace vynechávám, a to především z důvodu existence publikace *Ulicemi města Českých Budějovic* (2005) od Daniela Kováře a Pavla Koblasy, ve které lze veškeré informace týkající se historie ulic najít. Pro větší přehlednost se ke každé ulici pokusím dohledat rok jejího vzniku (*), popřípadě přejmenování (P) na současný název nebo znovuoobnovení (Z) původního názvu. Tyto roky uvedu společně s výše zmíněnými symboly vždy do závorky za název ulic.

1. Deantroponymické honorifikační urbanonymum

1.1 Osobnosti známé z literárního a kulturního života

– podkategorie se v této části města nevyskytuje.

1.2 Osobnosti známé ze starší historie

F Podtyp rodné jméno a číslovka řadová – názvy jsou ve tvaru genitivu:

Karla IV. (P 1991)

– Karel IV. (1316–1378) římský císař a český král;

náměstí Přemysla Otakara II. (P 1991)

²⁶ http://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Cesk%C3%A9_Bud%C4%Bjovice_1; 15. 3. 2012

²⁷ <http://www.uir.cz/katastralni-uzemi/62191/Ceske-Budejovice-1>; 15. 3. 2012

²⁸ <http://aplikace.mvcr.cz/adresa/c/ceske/ceske.html>; 15. 3. 2012

– Přemysl Otakar II. (1233–1278) český král a markrabě moravský.

1.3 Osobnosti známé ze světa politiky a vědy

– podkategorie se v této části města nevyskytuje.

1.4 Významné osobnosti spojené s Českými Budějovicemi

B Podtyp rodné jméno nebo samostatné příjmení či příjímí – názvy jsou ve tvaru adjektiva posesivního:

Jirsíkova (P 1991)

– Jan Valerián Jirsík (1798–1883) církevní hodnostář, českobudějovický biskup;

Zátkovo nábřeží (P 1991)

– August Zátka (1847–1935) českobudějovický advokát, poslanec zemského sněmu (1878-1907).

C Podtyp adjektivní příjmení – názvy jsou ve tvaru genitivu singuláru:

Plachého (P 1875)

– Šimon Plachý z Třebnice (†1611) českobudějovický měšťan, městský radní písař.

E Podtyp samostatné příjmení s uvedením titulu či hodnosti – názvy jsou ve tvaru genitivu singuláru:

Doktora Stejskala (P 1945)

– Josef Stejskal (1897–1942) gymnaziální profesor v ČB, později dramaturg a režisér místního divadla.

2. Deapelativní honorifikační urbanonymum

– **Podtyp obecné personální jméno** – názvy jsou desubstantivní adjektiva relační:

– kategorie se v této části města nevyskytuje.

3. Detoponymické honorifikační urbanonymum

– **Podtyp toponymum** – názvy jsou desubstantivní adjektiva relační vyjadřující vztah k místu:

– kategorie se v této části města nevyskytuje.

4. Dechrématonymické honorifikační urbanonymum

4.1 Názvy podle historických událostí*

4.2 Názvy podle abstraktních pojmů spjatých s historickou událostí*

– podkategorie se v této části města nevyskytují.

4.3 Názvy podle instituce, organizace*

Sokolský ostrov.

5. Detoponymické urbanonymum

5.1 Názvy motivované směrem, kterým leží nějaké město, vesnice či rybník

5.2 Názvy podle českých řek

5.3 Název podle původního místního nebo pomístního jména, na němž byla ulice vybudována*

– podkategorie se v této části města nevyskytují.

5.4 Urbanonyma pojmenovaná podle polohy

5.4.1 Názvy podle polohy ulice odpovídající na otázku „kam?“

– typ se v této části města nevyskytuje.

5.4.2 Názvy podle polohy ulice odpovídající na otázku „kde?“

*Na Mlýnské stoce (*1875)*

U Černé věže (P 1974)

6. Urbanonyma pojmenovaná na základě vztahového modelu „jaká“

Názvy vznikly na základě motivu odrážejícího charakteristickou vlastnost.

6.1 Názvy podle tvaru ulice

Široká

6.2 Názvy podle polohy ulice

Krajinská (Z 1991)

6.3 Názvy podle funkce a obecného naznačení směru**

– typ se v této části města nevyskytuje.

6.4 Názvy podle objektu, k němuž nebo kolem něhož ulice vedla*

Hradební (* 1875)

Hroznová (* 1875) – podle starobylého hostince U Hroznu;

Mlýnská (* 1875)

Radniční (* konec 18. stol.)

6.5 Názvy podle jiné charakteristické vlastnosti

Česká (*1875) – tento název je odvozen od etnonyma Čech.

6.6 Názvy z obecného personálního jména

Biskupská (*1785)

Kanovnická (*1875)

Kněžská (Z 1991)

Panská (*1875)

Piaristická (P 1875)

Piaristické náměstí (*1785) – primárně název prostranství, v současnosti název ulice.

V této kategorii jednoznačně převažují názvy motivované jmény církevních řádů. Jedním z důvodů proč tomu tak je, může být skutečnost, že tyto řády měly sídla v centru města.

Shrnutí klasifikace

V této části města převažuje **kategorie urbanonym pojmenovaných na základě vztahového modelu „jaká“**. Z celkového počtu 22 ulic jich 13 náleží právě do této kategorie. To znamená celkem 59% ulic. V rámci této kategorie se nejčastěji vyskytují názvy z obecného jména podle objektu, a to celkem u 6 ulic a názvy objektu, k němuž nebo kolem něhož ulice vedla se 4 ulicemi.

Další kategorií, která se zde uplatňuje, je **kategorie deantroponymických honorifikačních urbanonym** s celkem 6 ulicemi, tj. 27%. V této kategorii se nejčastěji setkáme s významnými osobnostmi spojenými s Českými Budějovicemi a osobnostmi známými ze starší historie.

Naopak pouze 2 ulice spadají do **kategorie detoponymických urbanonym**, konkrétně jde o urbanonyma pojmenovaná podle polohy a jediná ulice je zahrnuta do **kategorie dechrématonymických honorifikačních urbanonym**.

Kategoriemi, které se zde nevyskytují vůbec jsou **kategorie deapelativních honorifikačních urbanonym** a **kategorie detoponymických honorifikačních urbanonym**.

Pokud se zaměřím na jednotlivé ulice z hlediska doby jejich pojmenování, jeví se jako nejstarší oficiálně pojmenované ulice *Biskupská* (1785) a *Piaristické náměstí* (1785). Důležité je zmínit, že jde o oficiální název, který byl někde zaznamenán. Ulice mohly mít předtím několik různých pojmenování, která se mezi lidmi běžně používala. U pojmenování *Piaristické náměstí* jde primárně o pojmenování prostranství. Toto prostranství je ale obydleno, a proto slouží zároveň jako pojmenování ulice. Důležité je zmínit, že si tyto ulice uchovaly své názvy až do dnešních let bez jakýchkoli změn. K dalším ulicím, které se od dob svého vzniku nepřejmenovaly, patří *Česká*, *Panská*, *Na Mlýnské stoce*, *Hradební*, *Hroznová*, *Mlýnská*, *Kanovnická* a *Radniční*. Všechny jmenované ulice kromě *Radniční*, která vznikla na konci 18. století, datují svůj vznik do roku 1875.

Není náhodou, že všechny tyto ulice mají neutrální názvy, což je jeden z důvodů, proč se jich nedotklo několik vln přejmenování. Jedinou výjimkou je ulice *Plachého*, která si i přes to, že je motivovaná jménem osobnosti, udržela svůj název už od roku 1875 do dnešních dnů. Podobně je na tom i ulice *Doktora Stejskala*, ta existuje od roku 1945.

Přejmenováváním byly tedy nejvíce zasaženy ulice motivované jménem osobnosti. Mnoho z nich bylo několikrát přejmenováno (často podle politické situace) a současné názvy získaly až v roce 1991. Konkrétně se to týkalo těchto ulic: *Karla IV*, *Náměstí Přemysla Otakara II.*, *Jirsíkova*, *Zátkovo nábřeží*. Některé ulice se v tomto roce dokonce vrátily k názvům, které se už kdysi používaly. Jde o ulice *Kněžskou* a *Krajinskou*.

Pro lepší představu o tom, jak se měnilo uliční názvosloví, uvádím následující tabulku, kde je vždy uvedeno poslední přejmenování, které platí dodnes. Z důvodu přehlednosti jsem se rozhodla zvolit barevné rozlišení, aby bylo jednoznačně vidět, které kategorie přejmenování nejvíce postihlo.

1. Deantroponymické honorifikační urbanonymum
2. Deapelativní honorifikační urbanonymum
3. Detoponymické honorifikační urbanonymum
4. Dechrématonymické honorifikační urbanonymum
5. Detoponymické urbanonymum
6. Urbanonymum pojmenované na základě vztahového modelu „jaká“

Rok přejmenování	Původní název	Nový název
1875	<i>Klášterní</i>	<i>Piaristická</i>
1875	<i>Kyselá</i>	<i>Plachého</i>
1945	<i>Divadelní</i>	<i>Doktora Stejskala</i>
1974	<i>Jana Valeriána Jirsíka</i>	<i>U Černé věže</i>
1991	<i>Klementa Gottwalda</i>	<i>Jirsíkova</i>
1991	<i>Osvobození</i>	<i>Karla IV.</i>
1991	<i>třída 5. května</i>	<i>Krajinská</i>
1991	<i>náměstí Jana Žižky z Trocnova</i>	<i>náměstí Přemysla Otakara II.</i>
1991	<i>Bezručovo nábřeží</i>	<i>Zátkovo nábřeží</i>

3.1.2 České Budějovice 2²⁹

Tuto část města tvoří Zavadilka, Stromovka, sídliště Máj, Šumava, Vltava a bývalé osady Čtyři Dvory, Haklovy Dvory a České Vrbné. Výměra katastrálního území činí 934,5144 ha.³⁰ Můžeme tedy říci, že se jedná o celou levobřežní část Českých Budějovic, která je na východě ohraničena řekou Vltavou a na západě sousedí s obcemi Dubné a Litvínovice. K části Českých Budějovic 2 patří ještě katastrální území České Vrbné (552,45 ha, připojeno roku 1980) a Haklovy Dvory (602, 94 ha, připojeny roku 1976). V této části obce je evidováno 78 ulic a v jejich rámci 2239 adres.³¹

Klasifikace ulic z hlediska původu a vzniku jejich pojmenování

1. Deantroponymické honorifikační urbanonymum

1.1 Osobnosti známé z literárního a kulturního života

A Podtyp rodné jméno a příjmení – názvy jsou ve tvaru genitivu singuláru:

Antonína Slavíčka (P 1963)

– Antonín Slavíček (1870–1910) český malíř;

Antonína Sovy (P 1963)

– Antonín Sova (1864–1928) český básník a prozaik;

Evžena Rošického (P 1963)

– Evžen Rošický (1914–1942) český atlet a novinář;

Emy Destinové (P 1963)

– Ema Destinová (1878–1930) česká operní pěvkyně světového jména;

Františka Ondříčka (P 1963)

– František Ondříček (1857–1922) český houslista, hudební pedagog a skladatel;

Oskara Nedbala (P 1963)

– Oskar Nedbal (1874–1930) český hudební skladatel a violista;

Otakara Ostrčila (P 1963)

– Otakar Ostrčil (1879–1935) český hudební skladatel a dirigent;

Václava Talicha (P 1974)

– Václav Talich (1883–1961) český dirigent a hudební pedagog.

²⁹ http://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Cesk%C3%A9_Bud%C4%9Bjovice_2; 15. 3. 2012

³⁰ <http://www.uir.cz/katastralni-uzemi/62194/Ceske-Budejovice-2>; 15. 3. 2012

³¹ <http://aplikace.mvcr.cz/adresa/c/ceske/ceske001.html>; 15. 3. 2012

B Podtyp rodné jméno nebo samostatné příjmení či příjmi – názvy jsou ve tvaru adjektiva posesivního:

Sukova (P 1945)

– Josef Suk (1874-1935) český hudební skladatel a houslista.

C Podtyp adjektivní příjmení – názvy jsou ve tvaru genitivu singuláru:

Čajkovského (P 1963)

– Petr Iljič Čajkovskij (1840-1893) ruský hudební skladatel.

1.2 Osobnosti známé ze starší historie

B Podtyp rodné jméno nebo samostatné příjmení či příjmi – názvy jsou ve tvaru adjektiva posesivního:

Hirzova (P 1963)

– Hirzo z Klingenbergu (†1275) český šlechtic, purkrabí hradu Zvíkov;

Husova třída (P 1955)

– Mistr Jan Hus (asi 1371–1415) český kazatel a náboženský reformátor;

Krčínova (* 1980)

– Jakub Krčín z Jelčan (1535–1604) regent rožmberských panství.

1.3 Osobnosti známé ze světa politiky a vědy

A Podtyp rodné jméno a příjmení – názvy jsou ve tvaru genitivu singuláru:

Jana Opletala (P 1991)

– Jan Opletal (1915–1939) student lékařské fakulty UK, zabit při demonstraci proti německým okupantům;

Milady Horákové (P 1991)

– Milada Horáková (1901–1950) česká národně-socialistická politička, popravena po vykonstruovaném procesu;

Miroslava Chlajna (P 1991)

– Miroslav Chlajn (1904–1943) důstojník československé armády;

Václava Volfa (P 1991)

– Václav Volf (1893–1942) důstojník československé armády.

1.4 Významné osobnosti spojené s Českými Budějovicemi

A Podtyp rodné jméno a příjmení – názvy jsou ve tvaru genitivu singuláru:

Antonína Barcala (* 1986)

– Antonín Barcal (1847–1927) českobudějovický rodák, operní pěvec, režisér a pedagog v Rusku;

Jaroslava Bandy (* 1986)

– Jaroslav Benda (1913–1942) českobudějovický rodák, sochař a kameník, odbojář;

Jaromíra Boreckého (P 1991)

– Jaromír Borecký (1869–1951) českobudějovický rodák, básník, orientalista, překladatel;

Josefy Kolářové (P 1963)

– Josefa Kolářová (1892–1943) českobudějovická rodačka, zakladatelka místní komunistické strany;

Karla Fleischmanna (P 1991)

– Karel Fleischmann (1897–1944) českobudějovický lékař, osobnost meziválečného kulturního života;

Karla Chocholy (P 1991)

– Karel Chochola (1893–1942) českobudějovický architekt;

Karla Šafáře (P 1991)

– Karel Šafář (1889–1970) českobudějovický rodák, profesor na reálném gymnáziu, znalec románských a orientálních jazyků;

Karla Štěcha (*1986)

– Karel Štěch (1908–1982) českobudějovický rodák, malíř, grafik, ilustrátor;

Norberta Frýda (P 1991)

– Norbert Frýd (1913–1976) českobudějovický rodák, spisovatel, publicista (lit. život).

E Podtyp samostatné příjmení s uvedením titulu či hodnosti:

Doktora Bureše (*1986)

– Rudolf Bureš (1906–1980) rodák z Trhových Svinů, lékař, odbojář.

2. Deapelativní honorifikační urbanonymum

Podtyp relační adjektivum z obecného personálního jména:

Studentská (P 1991) – v ulici jsou vysokoškolské koleje.

3. Detoponymické honorifikační urbanonymum

Podtyp relační adjektivum vyjadřující vztah k místu:

Buzulucká (P 1963) – ruské město, kde se zformoval 1. československý polní prapor;

Kyjevská (P 1963) – hlavní město Ukrajiny, jehož osvobození v roce 1943 se účastnila i československá vojenská jednotka.

4. Dechrématonymické honorifikační urbanonymum

4.1 Názvy podle historických událostí*

4.2 Názvy podle abstraktních pojmů spjatých s historickou událostí*

– podkategorie se v této části města nevyskytují.

4.3 Názvy podle instituce, organizace*

Sokolská (Z 1953) – český tělovýchovný spolek.

5. Detoponymické urbanonymum

5.1 Názvy motivované směrem, kterým leží nějaké město, vesnice či rybník:

Bezdrvská (*1975) – rybník Bezdrev;

Branišovská (Z 1945) – ves Branišov;

Dubenská (*1992) – ves Dubné;

Lhenická (*1982) – městečko Lhenice;

Litvínovická (*1945) – osada Litvínovice;

Netolická (*1982) – obec Netolice;

Pasovská (*2007) – rakouské město Pasov;

Písecká (*konec 70. let) – město Písek;

Prachatická (*1982) – město Prachatice;

Třebínská – vesnice Třebín;

Vodňanská (*konec 70. let) – městečko Vodňany.

5.2 Názvy podle českých řek

Jizerská (*konec 70. let) – řeka Jizera;

Labská (*80. léta) – řeka Labe;

Otavská (*konec 70. let) – řeka Otava;

Vltavské nábřeží (*2. polovina 60. let).

5.3 Název podle původního místního nebo pomístního jména, na němž byla ulice vybudována*

České Vrbné (připojeno 1980, používá se i jako označení ulice);

Haklovy Dvory (připojeno 1963, používá se i jako označení ulice);

Na Dlouhé louce (*80. léta, název používán už dříve, ale vnímán spíše jako PJ);

Na Samotách

Na Stráňce (*2011)

Pod Železným vrškem (*2011)

Rybniční (*1965)

Šindlovská (*2008) – odkazuje k Šindlovým Dvorům;

Švábův hrádek

U Bagru (*2008)

U Hada (*1995)

U Hvízdala (*1990)

Zahradní (*1950)

Zavadilka.

5.4 Urbanonyma pojmenovaná podle polohy

5.4.1 Názvy podle polohy ulice odpovídající na otázku „kam?“

Ke Střelnici (*2011)

5.4.2 Názvy podle polohy ulice odpovídající na otázku „kde?“

Na Jízdárně (*50. léta)

Na Sádkách (*1921)

Na Zlaté stoce (*1921)

Pod Vodojemem (*2011)

U Lesa (* 2001)

U Lučního jezu (*2007)

U Rozvodny (*1986)

U Staré trati (*2009)

U Stromovky (*po roce 1960)

U Výstaviště (*1963)

6. Urbanonyma pojmenovaná na základě vztahového modelu „jaká“

6.1 Názvy podle tvaru ulice

Dlouhá (* 1945)

Úzká (* 2008)

6.2 Názvy podle polohy ulice

– typ se v této části města nevyskytuje.

6.3 Názvy podle funkce a obecného naznačení směru**

Spojovací (* 2001)

6.4 Názvy podle objektu, k němuž nebo kolem něhož ulice vedla*

Loucká (* 2001) – v blízkosti ulice je louka.

6.5 Názvy podle jiné charakteristické vlastnosti

Lipová (*60. léta)

Šípková (*70. léta)

Trnková (*2008)

Větrná (*1975)

Tyto názvy většinou nevyjadřují skutečný charakter ulice, ale byly zvoleny ze snahy vyhnout se honorifikačnímu motivu; jde vlastně o nespécifikovaná relační adjektiva, vyjadřující spíše obecný vztah k základovému substantivu neživotnému.³² Jediná ulice – *Větrná* (*1975) – pojmenovává ulici podle jejího konstitutivního příznaku.

1.6.6 Názvy z obecného personálního jména

– typ se v této části města nevyskytuje.

³² Příruční mluvnice češtiny, Brno 1995, s. 169.

Shrnutí klasifikace

V této části města je nejvíce zastoupena **kategorie detoponymických urbanonym**. Z celkového počtu 78 ulic jich 39 náleží právě do této kategorie, tj. 50%. Jde tedy přesně o polovinu názvů. V rámci této kategorie se nejvíce uplatňují názvy podle původního místního nebo pomístního jména, na němž byla ulice vybudována. Takových ulic je zde celkem 14. Početná je i skupina názvů motivovaných směrem, kterým leží nějaké město, vesnice či rybník. V této skupině najdeme celkem 10 ulic. Méně zastoupené jsou názvy podle českých řek, které jsou zde použity čtyři. Ve srovnání s dalšími částmi města je to ale nejvyšší počet.

Druhou nejpočetnější kategorií tvoří **kategorie deantroponymických honorifikačních urbanonym**. Z celkového počtu 78 jich připadá 27 právě do této kategorie, což je celkem 35% ulic spojených s významnou osobností. Konkrétně se jedná o 10 osobností spojených přímo s Českými Budějovicemi, 10 známých z literárního a kulturního života, 4 známé ze světa politiky, 3 známé ze starší historie. V rámci této kategorie je důležité zmínit ještě jednotlivé podtypy (jejich celý seznam viz metodologie str. 10–15). V této části města jednoznačně převažuje **podtyp rodné jméno a příjmení** s celkem 22 ulicemi, dále je zastoupen **podtyp rodné jméno nebo samostatné příjmení či příjímí** se 4 ulicemi, **podtyp adjektivní příjmení** a **podtyp samostatné příjmení s uvedením titulu či hodnosti**, oba s jednou ulicí.

Další kategorie, která se v této části města uplatňuje, je **kategorie urbanonym pojmenovaných na základě vztahového modelu „jaká“**, s celkem 8 ulicemi. V rámci této kategorie se nejvíce vyskytují názvy podle jiné charakteristické vlastnosti, a to u celkem 4 ulic.

Naopak nejméně se zde vyskytují **kategorie dechrématonymických honorifikačních urbanonym a kategorie deapelativních honorifikačních urbanonym**, a to pouze s jednou ulicí.

Pokud se zaměřím na jednotlivé ulice z hlediska doby jejich pojmenování, patří k nejstarším oficiálně pojmenovaným ulice *Na Sádkách* a *Na Zlaté stoce* (obě 1921), které si svá pojmenování udržely dodneška. V této části města docházelo k přejmenování ulic pouze v kategorii deantroponymických honorifikačních urbanonym, a to především v roce 1945, 1963 a 1991. V rámci ostatních kategorií vznikaly nové ulice a ty si svá pojmenování udržely do dnešních dnů. Je to celkem logické, protože v těchto kategoriích vznikala spíše neutrální pojmenování, která

neměla politické souvislosti. Pouze dvě ulice se vrátily ke svým původním názvům, a to ulice *Branišovská* (1945) a *Sokolská* (1953). V této části města došlo v roce 2011 k zatím poslednímu pojmenování nových ulic. Týkalo se to ulic *Ke Střelnici*, *Na Stráňce*, *Pod Vodojemem* a *Pod Železným vrškem*. Už klasifikace výše uvedená napovídá, že trendem současné doby jsou především neutrální názvy motivované buď PJ, na němž byla ulice vybudována, nebo objektem, k němuž nebo kolem něhož ulice vede.

V následující tabulce pro lepší představu o proměnách uličního názvosloví uvádím vždy poslední přejmenování, které platí dodnes.

Z důvodu přehlednosti jsem se rozhodla zvolit barevné rozlišení, aby bylo jednoznačně vidět, které kategorie přejmenování nejvíce postihlo.

1. Deantroponymické honorifikační urbanonymum

2. Deapelativní honorifikační urbanonymum

3. Detoponymické honorifikační urbanonymum

4. Dechrématonymické honorifikační urbanonymum

5. Detoponymické urbanonymum

6. Urbanonymum pojmenované na základě vztahového modelu „jaká“

Rok přejmenování	Původní název	Nový název
1945	<i>Altrichterova</i>	<i>Sukova</i>
1955	<i>Masarykova</i>	<i>Husova třída</i>
1963	<i>Boženy Němcové</i>	<i>Antonína Slavíčka</i>
1963	<i>Tovární</i>	<i>Antonína Sovy</i>
1963	<i>Smetanova</i>	<i>Buzulucká</i>
1963	<i>Tyršova</i>	<i>Čajkovského</i>
1963	<i>Kostelní</i>	<i>Emy Destinové</i>
1963	<i>Kasárenská</i>	<i>Evžena Rošického</i>
1963	<i>Rybniční</i>	<i>Františka Ondříčka</i>
1963	<i>Gustava Klimenta</i>	<i>Hirzova</i>
1963	<i>Nová</i>	<i>Josefy Kolářové</i>
1963	<i>Stalinova</i>	<i>Kyjevská</i>

1963	<i>Alešova</i>	<i>Oskara Nedbala</i>
1963	<i>Chelčického</i>	<i>Otakara Ostrčila</i>
1974	<i>Západní</i>	<i>Václava Talicha</i>
1991	<i>třída Vítězného února</i>	<i>Jana Opletala</i>
1991	<i>Václava Řezáče</i>	<i>Jaromíra Boreckého</i>
1991	<i>Josefa Hybeše</i>	<i>Karla Fleischmanna</i>
1991	<i>Julie Prokopové</i>	<i>Karla Chocholy</i>
1991	<i>Konstantina Biebla</i>	<i>Karla Šafáře</i>
1991	<i>Maxima Petroviče Ševčenka</i>	<i>Milady Horákové</i>
1991	<i>Františka Bubníka</i>	<i>Miroslava Chlajna</i>
1991	<i>Josefa Plojhara</i>	<i>Norberta Frýda</i>
1991	<i>Václava Sinkuleho</i>	<i>Studentská</i>
1991	<i>Karla Bienera</i>	<i>Václava Volfa</i>

3.1.3 České Budějovice 3³³

Tuto část města tvoří Pražské předměstí a bývalé osady Kněžské Dvory (připojeny roku 1952) a Nemanice (připojeny roku 1954). Výměra katastrálního území činí 734,6998 ha.³⁴ Na jihu je tato část města ohraničena obvodem historického centra (České Budějovice 1), na západě řekou Vltavou, na severu železniční tratí a Rudolfovským potokem a na východě Rudolfovskou třídou. V této části obce je evidováno 81 ulic a v rámci nich 2634 adres.³⁵

Klasifikace ulic z hlediska původu a vzniku jejich pojmenování

1. Deantroponymické honorifikační urbanonymum

1.1 Osobnosti známé z literárního a kulturního života

A Podtyp rodné jméno a příjmení – názvy jsou ve tvaru genitivu singuláru:

Bedřicha Smetany (P 1919)

– Bedřich Smetana (1824–1884) český hudební skladatel;

Františka Hrubína (* 1975)

– František Hrubín (1910–1971) český básník, spisovatel, překladatel;

Fráni Šrámka (P 1963)

– Fráňa Šrámek (1877–1952) český básník a prozaik;

Hany Kvapilové (P 1963)

– Hana Kvapilová (1860–1907) česká herečka;

Jindřicha Plachty (P 1963)

– Jindřich Plachta (1899–1951) český herec, původně úředník;

Jindřicha Šimona Baara (P 1946)

– Jindřich Šimon Baar (1869–1925) český spisovatel a katolický kněz;

Jana Štursy (P 1963)

– Jan Štursa (1880–1925) český sochař;

Jaroslava Haška (P 1963)

– Jaroslav Hašek (1883–1923) český spisovatel a žurnalista;

Karolíny Světlé (* 1921)

³³ http://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Cesk%C3%A9_Bud%C4%9Bjovice_3; 15. 3. 2012

³⁴ <http://www.uir.cz/katastralni-uzemi/62205/Ceske-Budejovice-3>; 15. 3. 2012

³⁵ <http://aplikace.mvcr.cz/adresa/c/ceske/ceske002.html>; 15. 3. 2012

– Karolína Světlá (1830–1899) česká spisovatelka;

Karla Weise (P 1946)

– Karel Weiss (1862–1944) český hudební skladatel a folklorista (spojení s ČB);

Václava Rabase (P 1963)

– Václav Rabas (1885–1954) český malíř.

B Podtyp rodné jméno nebo samostatné příjmení či příjímí – názvy jsou ve tvaru adjektiva posesivního:

Hálkova (Z 1945)

– Vítězslav Hálek (1835–1874) český spisovatel, básník, dramatik a žurnalista;

Heritesova

– František Herites (1851–1929) český spisovatel, prozaik a fejetonista;

Holečkova (Z 1945)

– Josef Holeček (1853–1929) český spisovatel a překladatel;

Jeremiášova (P 1946)

– Bohuslav Jeremiáš (1859–1918) český hudební skladatel a pedagog;

Jiráskovo nábřeží (P 1945)

– Alois Jirásek (1851–1930) český prozaik a dramatik;

Klostermannova (Z 1945)

– Karel Klostermann (1848–1923) český spisovatel německého původu;

Nerudova (Z 1945)

– Jan Neruda (1834–1891) český básník, prozaik a publicista.

C Podtyp adjektivní příjmení – názvy jsou ve tvaru genitivu singuláru:

Skuherského (Z 1945)

– František Zdeněk Skuherský (1830–1892) český hudební skladatel.

1.2 Osobnosti známé ze starší historie

B Podtyp rodné jméno nebo samostatné příjmení či příjímí – názvy jsou ve tvaru adjektiva posesivního:

Budivojova (Z 1945)

– Budivoj ze Železnice (přelom 12. a 13. stol.) český šlechtic, královský sudí, zakladatel Budivojovic;

Čěčova (*1931)

– Čech za Železnice (z Budivojovic) (13. stol.) český šlechtic, Budivojův syn, také královský sudí;

Husova třída (P 1955)

– Mistr Jan Hus (asi 1371–1415) český kazatel a reformátor.

– *Tato ulice je zmíněna už v části města České Budějovice 2, zasahuje ale i do této části, proto je zde uvedena znovu.

Klaricova (*1906)

– Klaric (13. stol.) nejstarší doložený českobudějovický rychtář;

Kubatova (Z 1945)

– Jakub Kubata (16. stol.) rychtář ve Zbudově na Hlubocku;

Neklanova (*1970)

– Neklan – postava nejstarších českých pověstí;

Neplachova (Z 1945)

– Neplach (1322–1371) opat kláštera v Opatovicích;

Otakarova (P 1875)

– Přemysl Otakar II. (kolem 1233–1278) český král a markrabě moravský, zakladatel Českých Budějovic;

Puklicova (Z 1945)

– Ondřej Puklice ze Vztuh (kolem 1410–1467) zámožný českobudějovický měšťan;

Zachariášova (*1875)

– Zachariáš (14. stol.) bohatý českobudějovický měšťan a sladovník.

1.3 Osobnosti známé ze světa politiky a vědy

B Podtyp rodné jméno nebo samostatné příjmení či příjmi – názvy jsou ve tvaru adjektiva posesivního:

Resslova (P 1955)

– Josef Ressel (1793–1857) autor vynálezu lodního šroubu;

Riegrova (Z 1945)

– František Ladislav Rieger (1818–1903) český politik, vůdčí osobnost staročeské politiky.

C Podtyp adjektivní příjmení – názvy jsou ve tvaru genitivu singuláru:

Palackého náměstí (Z 1945)

– František Palacký (1798–1876) český historik a přední politik.

1.4 Významné osobnosti spojené s Českými Budějovicemi

A Podtyp rodné jméno a příjmení – názvy jsou ve tvaru genitivu singuláru:

Adolfa Trägera (P 1991)

– Adolf Träger (1888–1965) českobudějovický rodák, malíř a středoškolský profesor kreslení;

Josefa Hloucha (P 1991)

– Josef Hlouch (1902–1972) českobudějovický biskup;

Maxmiliána Millauera (P 1991)

– Maxmilian František Millauer (1784–1840) českobudějovický rodák, vlastenecký mnich, vědec a historik;

Karla Šatala (P 1963)

– Karel Šatal (1915–1942) českobudějovický profesor chemie a tělesné výchovy, odbojář, v roce 1942 popraven gestapem;

Roberta Bosche (P 2006)

– primárně jde o jméno firmy, která je pojmenovaná po svém zakladateli a její pobočka sídlí také v Českých Budějovicích.

B Podtyp rodné jméno nebo samostatné příjmení či příjmi – názvy jsou ve tvaru adjektiva posesivního:

Jírovcova (P 1875)

– Vojtěch Matyáš Jírovec (1763–1850) českobudějovický rodák, hudební skladatel;

Klavíkova (* 1906)

– František Josef Klavík (1798–1878) českobudějovický velkoobchodník.

E Podtyp samostatné příjmení s uvedením titulu či hodnosti – názvy jsou ve tvaru genitivu singuláru:

Doktora Tůmy (Z 1945)

– Svatomír Tůma (1870–1911) českobudějovický praktický lékař.

2. Deapelativní honorifikační urbanonymum

– **Podtyp obecné personální jméno** – názvy jsou desubstantivní adjektiva relační:

– kategorie se v této části města nevyskytuje.

3. Detoponymické honorifikační urbanonymum

- **Podtyp toponymum** – názvy jsou desubstantivní adjektiva relační vyjadřující vztah k místu:

– kategorie se v této části města nevyskytuje.

4. Dechrématonymické honorifikační urbanonymum

4.1 Názvy podle historických událostí*

třída 28. října (Z 1945)

4.2 Názvy podle abstraktních pojmů spjatých s historickou událostí*

Jubilejní (Z 1945)

4.3 Názvy podle instituce, organizace*

– podkategorie se v této části města nevyskytuje.

5. Detoponymické urbanonymum

5.1 Názvy motivované směrem, kterým leží nějaké město, vesnice či rybník

Hlubocká (P 1963) – město Hluboká nad Vltavou;

Hosínská (P 1963) – ves Hosín;

Hůrská (Z 1945) – ves Hůry;

*K Úsilnému (*1998)* – ves Úsilné;

Kněžskodvorská (1906)* – ves Kněžské Dvory;

*Lipenská (*1963)* – osada Lipno nad Vltavou;

Nemanická (P 1954) – obec Nemanice;

Opatovická (P 1963) – ves Opatovice;

*Plzeňská (*1965)* – město Plzeň;

Pražská (Z 1991) – město Praha;

Rudolfovská třída (Z 1991) – město Rudolfov;

Strakonická (P 1996) – město Strakonice;

K Rybníku (60. léta)* – rybník Čertík.

5.2 Názvy podle českých řek

Vltavská (P 1945) – řeka Vltava.

5.3 Název podle původního místního nebo pomístního jména, na němž byla ulice vybudována*

Na Sadech (P 1955)

Staroměstská (* 1875)

Suchomelská (Z 1945)

Tyršův sad (Z 1945)

U Čertíka (P 80. léta)

U Trojice (P 1974)

U Tří dubů (* 1986)

U Voříškova dvora

5.4 Urbanonyma pojmenovaná podle polohy

5.4.1 Názvy podle polohy ulice odpovídající na otázku „kam?“

– podkategorie se v této části města nevyskytuje.

5.4.2 Názvy podle polohy ulice odpovídající na otázku „kde?“

U Hřbitova (P 1939)

V Oblouku (* 1976)

Za Hřištěm (P 2001)

6. Urbanonyma pojmenovaná na základě vztahového modelu „jaká“

6.1 Názvy podle tvaru ulice

– podkategorie se v této části města nevyskytuje.

6.2 Názvy podle polohy ulice

Dolní (*1938)

Horní (*1938)

Jižní (* konec 80. let)

Severní (* konec 60. let)

6.3 Názvy podle funkce a obecného naznačení směru**

Průběžná (* 1976)

6.4 Názvy podle objektu, k němuž nebo kolem něhož ulice vedla*

Kostelní (*1875)

Mariánské náměstí (Z 1991) – název podle Mariánského sousoší;

Nádražní (P 1955)

Pekárenská (*1875)

Rybářská (*1990) – název podle blízkého rybníku a rybářských sádek.

Školní (P 1955)

6.5 Názvy podle jiné charakteristické vlastnosti

Nová (Z 1948)

Květná (* 1938)

Tyto názvy nemusí vždy vyjadřovat skutečný charakter ulice, někdy jde jen o nspecifikovaná relační adjektiva, vyjadřující spíše obecný vztah k základovému substantivu neživotnému.³⁶

6.6 Názvy z obecného personálního jména

Kamenická (*1938) – pracovali zde kameníci.

Shrnutí klasifikace

V této části města je nejvíce zastoupena **kategorie deantroponymických honorifikačních urbanonym**, do které spadá 40 ulic z celkových 81. To znamená, že celkem 49% ulic je spojeno s nějakou významnou osobností. Konkrétně se jedná o 19 osobností známých z literárního a kulturního života, 8 spojených přímo s Českými Budějovicemi, 10 známých ze starší historie, 3 známé ze světa politiky a vědy.

V rámci této kategorie je důležité zmínit ještě jednotlivé podtypy (jejich celý seznam viz metodologie str.10–15). Převažuje **podtyp rodné jméno nebo samostatné**

³⁶ Příruční mluvnice češtiny, Brno 1995, s. 196.

příjmení či příjmi se 21 ulicemi, dále je zastoupen **podtyp rodné jméno a příjmení** s 16 ulicemi, **podtyp adjektivní příjmení** se 2 ulicemi a **podtyp samostatné příjmení s uvedením titulu či hodnosti** s jedinou ulicí.

Druhou nejpočetnější kategorií tvoří **kategorie detoponymických urbanonym** s 25 ulicemi, tj. celkem 31% všech ulic. V rámci této kategorie se nejvíce uplatňují názvy motivované směrem, kterým leží nějaké město, vesnice či rybník. Takových je zde celkem 13. Relativně hojně jsou zastoupeny i názvy podle původního místního nebo pomístního jména, na němž byla ulice vybudována. Těch najdeme celkem 8. Co je naopak zastoupeno nejméně, jsou názvy podle českých řek s jednou ulicí a urbanonyma pojmenovaná podle polohy se 3 ulicemi.

Naopak nezastoupené jsou **kategorie deapelativních honorifikačních urbanonym** a **kategorie detoponymických honorifikačních urbanonym**.

Pokud se zaměřím na jednotlivé ulice z hlediska doby jejich pojmenování, je nejstarší oficiálně pojmenovaná ulice *Klaricova* (1906), která si své pojmenování udržela dodnes. Pokud tuto část města srovnáme s předcházející částí, dojdeme k zajímavému zjištění, a sice že v této části docházelo k přejmenování ulic ve více kategoriích. Ne tedy pouze v kategorii deantroponymických honorifikačních urbanonym. Přejmenování se vyhnulo pouze kategoriím dechrématonymických honorifikačních urbanonym a deapelativních honorifikačních urbanonym, které jsou současně i nejméně zastoupené.

K prvnímu přejmenování došlo už v roce 1875 u ulice *Jírovcova*, další následovala především v letech 1945, 1955, 1963 a 1991. Nejnovější přejmenování nastalo v roce 2001, přejmenováním vznikla ulice *Za Hřištěm* a dále v roce 2006 ulice *Roberta Bosche*. Zde je důležité zmínit, že název ulice byl primárně motivován názvem firmy, i tak je ale tato ulice zařazena mezi detoponymická honorifikační urbanonyma.

Tato část města je zajímavá i tím, že zde došlo k celkem velkému znovuoobnovení původních názvů ulic, a to především v letech 1945 a 1991. Nová ulice zde naposledy vznikla v roce 1998 a opět byl volen neutrální název *K Úsilnému*.

Abychom si učinili lepší představu o změnách v uličním názvosloví, uvádím následující tabulku, kde je vždy uvedeno poslední přejmenování, které platí dodnes.

Z důvodu přehlednosti jsem se rozhodla zvolit barevné rozlišení, aby bylo jednoznačně vidět, které kategorie přejmenování nejvíce postihlo.

1. Deantroponymické honorifikační urbanonymum
2. Deapelativní honorifikační urbanonymum
3. Detoponymické honorifikační urbanonymum
4. Dechrématonymické honorifikační urbanonymum
5. Detoponymické urbanonymum
6. Urbanonymum pojmenované na základě vztahového modelu „jaká“

Rok přejmenování	Původní název	Nový název
1875	<i>Prachárenská</i>	<i>Jírovcova</i>
1875	<i>Krátká</i>	<i>Otakarova</i>
1919	<i>Schmeykalova</i>	<i>Bedřicha Smetany</i>
1939	<i>V Zahradkách</i>	<i>U Hřbitova</i>
1945	<i>Na Vltavě</i>	<i>Jiráskovo nábřeží</i>
1945	<i>Hasičská</i>	<i>Vltavská</i>
1946	<i>Stifterova</i>	<i>Jeremiášova</i>
1946	<i>Dlouhá</i>	<i>Jindřicha Šimona Baara</i>
1946	<i>Strandlova</i>	<i>Karla Weise</i>
1954	<i>Kudlichova</i>	<i>Nemanická</i>
1955	<i>Masarykova</i>	<i>Husova třída</i>
1955	<i>třída Národního odboje</i>	<i>Na Sadech</i>
1955	<i>třída prezidenta Roosewelta</i>	<i>Nádražní</i>
1955	<i>Zengerova</i>	<i>Resslova</i>
1955	<i>Rašínova</i>	<i>Školní</i>
1963	<i>Zátkova</i>	<i>Fráni Šrámka</i>
1963	<i>Husova</i>	<i>Hany Kvapilové</i>
1963	<i>Nová + Čechova</i>	<i>Hlubocká</i>
1963	<i>Komenského</i>	<i>Hosínská</i>
1963	<i>Vachkova</i>	<i>Jaroslava Haška</i>
1963	<i>Fučíkova</i>	<i>Jindřicha Plachty</i>
1963	<i>Palackého</i>	<i>Karla Šatala</i>
1963	<i>Sokolovská třída</i>	<i>Opatovická</i>
1963	<i>Žižkova</i>	<i>Václava Rabase</i>
1974	<i>Trojická</i>	<i>U Trojice</i>

80. léta	<i>Čertíkova</i>	<i>U Čertíka</i>
1991	<i>Zdeňka Nejedlého</i>	<i>Adolfa Trägera</i>
1991	<i>Jirsíkova</i>	<i>Josefa Hloucha</i>
1991	<i>Ivana Sekaniny</i>	<i>Maxmiliána Millauera</i>
1996	<i>třída Internacionálního přátelství</i>	<i>Strakonická</i>
2001	<i>K Úsilnému</i>	<i>Za Hřištěm</i>
2006	<i>Strojírenská</i>	<i>Roberta Bosche</i>

3.1.4 České Budějovice 4³⁷

Tuto část města tvoří Husova kolonie a bývalá osada Nové Vráto (připojeno roku 1952). Výměra katastrálního území činí 625,2829 ha.³⁸ Na západě je tato část města ohraničena železniční tratí, na severu Rudolfovským potokem, na východě sousedí s obcemi Úsilné, Hůry, Vráto a Rudolfov a na jihu pak s Vrbenskou ulicí. V této části obce je evidováno 35 ulic a v rámci nich 621 adres.³⁹

Klasifikace ulic z hlediska původu a vzniku jejich pojmenování

1. Deantroponymické honorifikační urbanonymum

1.1 Osobnosti známé z literárního a kulturního života

A Podtyp rodné jméno a příjmení – názvy jsou ve tvaru genitivu singuláru:

Bohuslava Martinů (P 1963)

– Bohuslav Martinů (1890–1959) český hudební skladatel;

Marie Svobodové (P 1963)

– Marie Svobodová (1871–1960) česká herečka (hrála také v ČB).

1.2 Osobnosti známé ze starší historie

A Podtyp rodné jméno a příjmení či příjmi – názvy jsou ve tvaru genitivu singuláru:

Mikuláše Faulfiše (* 2010)

– Mikuláš Faulfiš (*1380) zprostředkovatel Wycliffových spisů, přítel Jana Husa (českobudějovický rodák);

Prokopa Holého (P 1963)

– Prokop Holý (†1434) český radikální husitský kněz;

Jana Milíče (P 1963)

– Jan Milíč z Kroměříže (†1374) český kazatel, autor náboženských spisů.

B Podtyp rodné jméno nebo samostatné příjmení či příjmi – názvy jsou ve tvaru adjektiva posesivního:

Blahoslavova (Z 1945)

– Jan Blahoslav (1523–1571) český humanistický spisovatel;

³⁷ http://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Cesk%C3%A9_Bud%C4%Bjovice_4; 15. 3. 2012

³⁸ <http://www.uir.cz/katastralni-uzemi/62222/Ceske-Budejovice-4>; 15. 3. 2012

³⁹ <http://aplikace.mvcr.cz/adresa/c/ceske/ceske003.html>; 15. 3. 2012

Korandova (Z 1945)

– Václav Koranda (†1453) český radikální husitský kněz;

Rokycanova (Z 1945)

– Jan Rokycana (kolem 1390–1471) český politik, přední představitel kališnické církve;

Žerotínova (Z 1945)

– Ladislav Velen ze Žerotína (1579 – asi 1638) moravský šlechtic, vůdce moravských zemských stavů.

D Podtyp rodné jméno s přídomkem – názvy jsou ve tvaru genitivu:

Mikuláše z Husi (Z 1945)

– Mikuláš z Husi (kolem 1375–1420) husitský politik a hejtman.

1.3 Osobnosti známé ze světa politiky a vědy

1.4 Významné osobnosti spojené s Českými Budějovicemi

– podkategorie se v této části města nevyskytují.

2. Deapelativní honorifikační urbanonymum

- **Podtyp obecné personální jméno** – názvy jsou desubstantivní adjektiva relační:

– kategorie se v této části města nevyskytuje.

3. Detoponymické honorifikační urbanonymum

- **Podtyp toponymum** – názvy jsou desubstantivní adjektiva relační vyjadřující vztah k místu:

– kategorie se v této části města nevyskytuje.

4. Dechrématonymické honorifikační urbanonymum

4.1 Názvy podle historických událostí*

4.2 Názvy podle abstraktních pojmů spjatých s historickou událostí*

4.3 Názvy podle instituce, organizace*

– kategorie se v této části města nevyskytuje.

5. Detoponymické urbanonymum

5.1 Názvy motivované směrem, kterým leží nějaké město, vesnice či rybník

Dobrovodská (Z 1963) – obec Dobrá Voda;

Hlinská (P 1974) – ves Hlinsko;

Libničská (*1931) – ves Libnič;

Rudolfovská třída (Z 1991) – město Rudolfov;

– *Tato ulice je zmíněna už v části města České Budějovice 3, zasahuje ale i do této části, proto je zde uvedena znovu.

Trocnovská (P 1963) – ves Trocnov;

Vrbenská (*1921) – čtvrť Suché Vrbné.

5.2 Názvy podle českých řek

– podkategorie se v této části města nevyskytuje.

5.3 Název podle původního místního nebo pomístního jména, na němž byla ulice vybudována*

Hraniční (*1921)

Na Samotách

U Křížku

U Pily (*1974)

Za Rybníkem (*1974)

5.4 Urbanonyma pojmenovaná podle polohy

5.4.1 Názvy podle polohy ulice odpovídající na otázku „kam?“

K Lučinám (*1974)

5.4.2 Názvy podle polohy ulice odpovídající na otázku „kde?“

U Jeslí (P 1963)

U Sirkárny (*1927)

U Skladu (*1991)

U Smaltovny (*1945)

6. Urbanonyma pojmenovaná na základě vztahového modelu „jaká“

6.1 Názvy podle tvaru ulice

Krátká (*1931)

Lomená (*1931)

6.2 Názvy podle polohy ulice

– typ se v této části města nevyskytuje.

6.3 Názvy podle funkce a obecného naznačení směru**

Okružní (*60. léta)

– *Tato ulice je zmíněna už v části města České Budějovice 3, zasahuje ale i do této části, proto je zde uvedena znovu.

Příčná (*1921)

6.4 Názvy podle objektu, k němuž nebo kolem něhož ulice vedla*

Pekárenská (*1875)

– *Tato ulice je zmíněna už v části města České Budějovice 3, zasahuje ale i do této části, proto je zde uvedena znovu.

Slévárenská (*2006)

Tovární (*1931)

6.5 Názvy podle jiné charakteristické vlastnosti

Vodní (P 1986)

Vřesová (*1974)

Žitná (*1974)

Tyto názvy byly zvoleny ze snahy vyhnout se honorifikačnímu motivu; nevyjadřují skutečný charakter ulice, jde vlastně o nespecifikovaná relační adjektiva s obecným vztahem k základovému substantivu neživotnému.

6.6 Názvy z obecného personálního jména

– typ se v této části města nevyskytuje.

Shrnutí klasifikace

V této části města je jednoznačně nejvíce zastoupena **kategorie detoponymických urbanonym**. Z celkového počtu 35 ulic jich 15 náleží do této kategorie, tj. 43%. V rámci této kategorie se nejvíce uplatňují názvy motivované směrem, kterým leží nějaké město, vesnice či rybník. Takových je zde celkem 6. Dále se zde využívá urbanonym pojmenovaných podle polohy, konkrétně v 5 případech. Naopak názvy podle českých řek se zde nevyskytují vůbec.

Druhá nejpočetnější a v rámci této části města i poslední kategorie je **kategorie deantroponymických honorifikačních urbanonym**, kam patří celkem 10 ulic, tj. 29%. Konkrétně se jedná o 8 osobností známých ze starší historie a 2 známé z literárního a kulturního života. Zajímavé je, že zde jako v jediné části města nenajdeme jedinou osobnost, která by byla spojena přímo s Českými Budějovicemi.

V rámci kategorie deantroponymických honorifikačních urbanonym je důležité zmínit ještě jednotlivé podtypy (jejich celý seznam viz metodologie str. 10–15). V této části města převažuje **podtyp rodné jméno a příjmení** s 5 ulicemi, dále je zastoupen **podtyp rodné jméno nebo samostatné příjmení či příjmi** se 4 ulicemi a **podtyp rodné jméno s přídomkem** zastoupený jednou ulicí.

Stejný počet ulic, tedy 10, najdeme i v kategorii **urbanonym pojmenovaných na základě vztahového modelu „jaká“**, kde se nejčastěji vyskytují názvy podle objektu, k němuž nebo kolem něhož ulice vedla a názvy podle jiné charakteristické vlastnosti.

V této části města, na rozdíl od třech předchozích, chybí jakýkoli zástupce **dechrématonymických honorifikačních urbanonym**.

Pokud se zaměřím na jednotlivé ulice z hlediska doby jejich pojmenování, platí za nejstarší oficiálně pojmenovanou ulice *Pekárenská* (1875), která si své pojmenování udržela dodnes. Kromě několika dalších, které si uchovaly svá původní pojmenování, docházelo opět k několika vlnám přejmenování. První zde proběhla v roce 1963, další následovaly v letech 1974 a 1986.

Některé ulice se roku 1945, 1963 a 1991 dočkaly i znovuoobnovení svých názvů.

Nová ulice zde naposledy vznikla v roce 2010 a na rozdíl od všech předchozích částí města byl zvolen název motivovaný honorifikačním antroponymem – *Mikuláše Faulfiše*.

Proměny uličního názvosloví zachycuje následující tabulka, v níž je vždy uvedeno poslední přejmenování, které platí dodnes.

Z důvodu přehlednosti jsem se rozhodla zvolit barevné rozlišení, aby bylo jednoznačně vidět, které kategorie přejmenování nejvíce postihlo.

1. Deantroponymické honorifikační urbanonymum

2. Deapelativní honorifikační urbanonymum

3. Detoponymické honorifikační urbanonymum

4. Dechrématonymické honorifikační urbanonymum

5. Detoponymické urbanonymum

6. Urbanonymum pojmenované na základě vztahového modelu „jaká“

Rok přejmenování	Původní název	Nový název
1963	<i>Družstevní</i>	<i>Bohuslava Martinů</i>
1963	<i>Zahradní</i>	<i>Jana Milíče</i>
1963	<i>Sokolská</i>	<i>Marie Svobodové</i>
1963	<i>Husova</i>	<i>Prokopa Holého</i>
1963	<i>U Rozumova dvora</i>	<i>Trocnovská</i>
1963	<i>Hlinská</i>	<i>U Jeslí</i>
1974	<i>Hlinecká</i>	<i>Hlinská</i>
1986	<i>Na Dobrovodské stoce</i>	<i>Vodní</i>

3.1.5 České Budějovice 5⁴⁰

Tuto část města tvoří Pětidomí, suchovrbenský průmyslový obvod a bývalé osady Suché Vrbné (připojeno roku 1952), Pohůrka (připojena také roku 1952), Kaliště (připojeno roku 1985) a Třebotovice (připojeny také roku 1985). Výměra katastrálního území činí 322,8835 ha.⁴¹ Na západě je tato část města ohraničena východním obvodem nádraží, na severozápadě Vrbenskou ulicí, na východě sousedí s obcemi Rudolfovo a Dobrá Voda u Českých Budějovic a na jihu je volný prostor mezi Suchým Vrbným a Novými Hodějovicemi. K této části města počítáme ještě katastrální území Kaliště u Českých Budějovic (312,91 ha) a Třebotovice (524,95 ha). V této části města je evidováno 70 ulic a v rámci nich 1978 adres.⁴²

Klasifikace ulic z hlediska původu a vzniku jejich pojmenování

1. Deantroponymické honorifikační urbanonymum

1.1 Osobnosti známé z literárního a kulturního života

A Podtyp rodné jméno a příjmení – názvy jsou ve tvaru genitivu singuláru:

Josefa Dobrovského (P 1963)

– Josef Dobrovský (1753–1829) český filolog a historik;

Elišky Krásnohorské (* konec 70. let)

– Eliška Krásnohorská (1847–1926) česká spisovatelka;

Františka Škroupa (P 1963)

– František Škroup (1801–1862) český hudební skladatel, autor melodie české národní hymny;

Heleny Malířové (P 1963)

– Helena Malířová (1874–1940) česká spisovatelka;

Ivana Olbrachta (P 1953)

– Ivan Olbracht (1882–1952) český spisovatel;

Jindřicha Jindřicha (P 1956)

– Jindřich Jindřich (1876–1967) český hudební skladatel;

Jana Čarka (* konec 70. let)

⁴⁰ http://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Cesk%C3%A9_Bud%C4%Bjovice_5; 15. 3. 2012

⁴¹ http://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Cesk%C3%A9_Bud%C4%Bjovice_5; 15. 3. 2012

⁴² <http://aplikace.mvcr.cz/adresa/c/ceske/ceske004.html>; 15. 3. 2012

- Jan Čarek (1898–1966) český básník inspirovaný jihočeským venkovem;
Jaroslava Ježka (P 1963)
- Jaroslav Ježek (1906–1942) český hudební skladatel;
Josefa Hory (P 1963)
- Josef Hora (1891–1945) český básník;
Karla Vinařického (P 1963)
- Karel Alois Vinařický (1803–1869) český pozdně obrozenecký básník;
Karla Tomana (P 1963)
- Karel Toman (1877–1946) český básník;
Otakara Ševčíka (P 1963)
- Otakar Ševčík (1852–1934) český houslista a houslový pedagog (stále bydliště v Písku);
Vítězslava Nezvala (P 1963)
- Vítězslav Nezval (1900–1958) český básník, prozaik a překladatel;
Václava Špály (P 1963)
- Václav Špála (1885–1946) český malíř, grafik a ilustrátor;
Vladislava Vančury (P 1963)
- Vladislav Vančura (1891–1942) český spisovatel, publicista, filmový scénárista a režisér.

B Podtyp rodné jméno nebo samostatné příjmení či příjímí – názvy jsou ve tvaru adjektiva posesivního:

- Dalimilova* (P 1963)
- tzv. Dalimil († po 1315) údajný autor nejstarší česky psané kroniky;
Kosmova (Z 1945)
- Kosmas (asi 1045–1125) autor *Kroniky české*;
Brandlova (* 1927)
- Petr Jan Brandl (1668–1735) český barokní malíř;
Dienzenhoferova (* 1927)
- Kilián Ignác Dienzenhofer (1689–1751) český architekt německého původu;
Kamarýtova (Z 1945)
- Josef Vlastimil Kamarýt (1797–1833) český vlastenecký spisovatel, kněz a náboženský buditel (studium v ČB);
Macharova (Z 1945)

– Josef Svatopluk Machar (1864–1942) český básník, prozaik a esejista;

Puchmajerova (P 1965)

– Antonín Jaroslav Puchmajer (1769–1820) nejaktivnější člen novočeské básnické družiny (studium v ČB);

Reinerova (* 1927)

– Václav Vavřinec Reiner (1689–1743) český barokní malíř (vyzdobil kostel na Dobré Vodě);

Tyršova (Z 1945)

– Miroslav Tyrš (1832–1884) spoluzakladatel tělocvičné organizace Sokol.

C Podtyp adjektivní příjmení – názvy jsou ve tvaru genitivu singuláru:

Třebízského (P 1919)

– Václav Beneš Třebízský (1849–1884) český kněz a spisovatel.

1.2 Osobnosti známé ze starší historie

B Podtyp rodné jméno nebo samostatné příjmení či příjmi – názvy jsou ve tvaru adjektiva posesivního:

Boleslavova (P 1963)

– Boleslav I. (†972 nebo 967) český kníže z rodu Přemyslovců;

Bořivojova (Z 1945)

– Bořivoj I. (asi 852/3– asi 888/9) první doložený kníže z rodu Přemyslovců;

Horymírova (Z 1945)

– Horymír postava z nejstarších českých dějin;

Krokova (Z 1945)

– Krok – otec kněžny Libuše;

Libušina (P 1963)

– Libuše – legendární česká kněžna;

Přemyslova (P 1963)

– Přemysl – legendární postava nejstarších českých dějin;

Sáмова (Z 1990)

– Sámó (asi †658) franský kupec, zakladatel Sámovy říše.

C Podtyp adjektivní příjmení – názvy jsou ve tvaru genitivu singuláru:

Želivského (P 80. léta)

– Jan Želivský (†1422) radikální husitský kazatel a vůdce pražské chudiny.

D Podtyp rodné jméno s přídomkem – názvy jsou ve tvaru genitivu:

Jiřího z Poděbrad (* 1926)

– Jiří z Poděbrad (1420–1471) český král.

1.3 Osobnosti známé ze světa politiky a vědy

A Podtyp rodné jméno a příjmení – názvy jsou ve tvaru genitivu singuláru:

Aloise Kříže (P 1993)

– Alois Kříž (1881–1945) český sociálně-demokratický politik a novinář (i spojení s ČB, působil zde);

Edvarda Beneše (Z 1991)

– Edvard Beneš (1884–1948) český politik, ministr zahraničí, prezident (čestný občan ČB);

Jana Čapka (Z 1945)

– Jan Čapek (1876–1918) v italském zajetí pomáhal založit „Československý dobrovolnický sbor“.

1.4 Významné osobnosti spojené s Českými Budějovicemi

A Podtyp rodné jméno a příjmení – názvy jsou ve tvaru genitivu singuláru:

Josefa Lomského (P 1991)

– Josef Lomský (1894–1981) profesor na české státní reálce v ČB, redaktor Jihočeských listů;

Karla Uhlíře (* 1945)

– Karel Uhlíř (1903–1944) českobudějovický rodák, dělník působící v dělnickém a tramském hnutí.

2. Deaplativní honorifikační urbanonymum

– **Podtyp obecné personální jméno** – názvy jsou desubstantivní adjektiva relační:

Brigádnická (*1963)

Dělnická (Z 1945)

Železničářská (*1950)

3. Detoponymické honorifikační urbanonymum

– **Podtyp toponymum** – názvy jsou desubstantivní adjektiva relační vyjadřující vztah k místu:

– kategorie se v této části města nevyskytuje.

4. Dechrématonymické honorifikační urbanonymum

4.1 Názvy podle historických událostí*

4.2 Názvy podle abstraktních pojmů spjatých s historickou událostí*

– podkategorie se v této části města nevyskytují.

4.3 Názvy podle instituce, organizace*

třída Československých legií (Z 1991)

5. Detoponymické urbanonymum

5.1 Názvy motivované směrem, kterým leží nějaké město, vesnice či rybník

Dobrovodská (Z 1963) – obec Dobrá Voda;

– *Tato ulice je zmíněna už v části města České Budějovice 4, zasahuje ale i do této části, proto je zde uvedena znovu.

Hlinecká (P 1945) – ves Hlinsko;

Kaliště (připojeno roku 1985);

Ledenická (Z 1991) – obec Ledenice;

*Lesní (*1980)*

*Pohůrecká (*1939)* – ves Pohůrka;

*Suchovrbenská (*60. léta)* – čtvrť Suché Vrbné;

Suchovrbenské náměstí (P 1991)

Třebotovice (připojeny roku 1985);

*Vrbenská (*1921)* – čtvrť Suché Vrbné.

– *Tato ulice je zmíněna už v části města České Budějovice 4, zasahuje ale i do této části, proto je zde uvedena znovu.

5.2 Názvy podle českých řek

– podkategorie se v této části města nevyskytuje.

5.3 Název podle původního místního nebo pomístního jména, na němž byla ulice vybudována*

K Dolíčku (*1980)

Stará cesta (*1980)

V Hluboké cestě (*1927)

5.4 Urbanonyma pojmenovaná podle polohy

5.4.1 Názvy podle polohy ulice odpovídající na otázku „kam?“

– typ se v této části města nevyskytuje.

5.4.2 Názvy podle polohy ulice odpovídající na otázku „kde?“

Pod Lékárnou (* 1970)

U Cihelny (P 1964)

U Lávky (P 1921)

U Pramene (P 1960) – obchod;

U Školy (* 1965)

U Rybníka

6. Urbanonyma pojmenovaná na základě vztahového modelu „jaká“

6.1 Názvy podle tvaru ulice

6.2 Názvy podle polohy ulice

6.3 Názvy podle funkce a obecného naznačení směru**

– typy se v této části města nevyskytují.

6.4 Názvy podle objektu, k němuž nebo kolem něhož ulice vedla*

Plynárenská (*1906)

6.5 Názvy podle jiné charakteristické vlastnosti

Družstevní (Z 1945) – podle výstavby;

Heřmánková (*2003)

Jabloňová (*1974)

Kopretinová (*2006)

Prašná (P 1921)

Třešňová (*1974)

Vodní (P 1986)

– *Tato ulice je zmíněna už v části města České Budějovice 4, zasahuje ale i do této části, proto je zde uvedena znovu.

Názvy ulic až na jedinou (*Prašná*) většinou nevyjadřují skutečný charakter ulice, byly zvoleny ze snahy vyhnout se honorifikačnímu motivu; jde vlastně o nespecifikovaná relační adjektiva mající pouze obecný vztah k základovému substantivu.

6.6 Názvy z obecného personálního jména

– typ se v této části města nevyskytuje.

Shrnutí klasifikace

V této části města je jednoznačně nejvíce zastoupena **kategorie deantroponymických honorifikačních urbanonym**. Z celkového počtu 70 ulic jich 39 náleží právě do této kategorie. To znamená, že celkem 56% ulic je spojeno s nějakou významnou osobností. Poprvé se tedy setkáváme s tím, že tato kategorie tvoří více než polovinu názvů všech ulic. Konkrétně se jedná o 25 osobností známých z literárního a kulturního života, 9 známých ze starší historie, 3 známé ze světa politiky a vědy a 2 spojené přímo s Českými Budějovicemi.

V rámci této kategorie je důležité zmínit ještě jednotlivé podtypy (jejich celý seznam viz metodologie str. 10–15). Převažuje **podtyp rodné jméno a příjmení** s 20 ulicemi, dále je zastoupen **podtyp rodné jméno nebo samostatné příjmení či příjmi** se 16 ulicemi, **podtyp adjektivní příjmení** se 2 ulicemi a **podtyp rodné jméno s přídomkem** s jedinou ulicí.

Druhý nejvyšší počet ulic, tedy 19, tj. 27% má **kategorie detoponymických urbanonym**, kde se nejvíce uplatňují názvy motivované směrem, kterým leží nějaké město, vesnice či rybník, takových je zde celkem 10, a urbanonyma pojmenovaná podle polohy s 6 ulicemi.

K nejméně využitým kategoriím patří **kategorie deapelativních honorifikačních urbanonym** se 3 ulicemi, **kategorie dechrématonymických honorifikačních urbanonym** s jednou ulicí. Bez zastoupení zde zůstává **kategorie detoponymických honorifikačních urbanonym**.

Z hlediska doby pojmenování jednotlivých ulic je nejstarší oficiálně pojmenovaná ulice *Plynářská* (1906), s jejímž pojmenováním se setkáváme dodnes. Vzhledem k tomu, že se v této části města hojně vyskytovala honorifikační antroponyma, docházelo v minulosti k mnoha přejmenováním a také k znovuobnovování názvů ulic. Jednoznačně nejvíce přejmenování bylo uskutečněno roku 1963 a v devadesátých letech 20. století, 1991 a 1993. S nejstarším přejmenováním se ale setkáme už v roce 1919 u ulice *Třebízského*, k poslednímu došlo v roce 1993 u ulice *Aloise Kříže*. Zde je určitě nutné připomenout, že se jedná o honorifikační antroponymum. To se totiž v současné době využívá v Českých Budějovicích u nově vzniklých ulic minimálně. Nová ulice zde naposledy vznikla v roce 2006 a byl volen neutrální název – *Kopretinová*.

Podobná datace je spojena i se znovuobnovováním ulic, které probíhalo především roku 1945.

Změny uličního názvosloví zachycuje následující tabulka, kde je vždy uvedeno poslední přejmenování, které platí dodnes.

Z důvodu přehlednosti jsem se rozhodla zvolit barevné rozlišení, aby bylo jednoznačně vidět, které kategorie přejmenování nejvíce postihlo.

1. Deantroponymické honorifikační urbanonymum
2. Deapelativní honorifikační urbanonymum
3. Detoponymické honorifikační urbanonymum
4. Dechrématonymické honorifikační urbanonymum
5. Detoponymické urbanonymum
6. Urbanonymum pojmenované na základě vztahového modelu „jaká“

Rok přejmenování	Původní název	Nový název
1919	<i>Dlouhá</i>	<i>Třebízského</i>
1921	<i>Lieblova</i>	<i>Prašná</i>
1921	<i>Pětidomská</i>	<i>U Lávky</i>
1953	<i>Wilsonova</i>	<i>Ivana Olbrachtova</i>
1956	<i>Dělnická</i>	<i>Jindřicha Jindřicha</i>
1960	<i>Žižkova</i>	<i>U Pramene</i>
1963	<i>Havlenova</i>	<i>Boleslavova</i>
1963	<i>Gayerova</i>	<i>Dalimilova</i>
1963	<i>Jiráskova</i>	<i>Františka Škroupa</i>
1963	<i>Chelčického</i>	<i>Heleny Malířové</i>
1963	<i>Tylova</i>	<i>Jaroslava Ježka</i>
1963	<i>Vrchlického</i>	<i>Josefa Dobrovského</i>
1963	<i>Husova</i>	<i>Josefa Hory</i>
1963	<i>Sokolská</i>	<i>Karla Tomana</i>
1963	<i>Havlíčková</i>	<i>Karla Vinařického</i>
1963	<i>Dostálova</i>	<i>Libušina</i>
1963	<i>Máchova</i>	<i>Otakara Ševčíka</i>
1963	<i>Klecandova</i>	<i>Přemyslova</i>
1963	<i>Smetanova</i>	<i>Václava Špály</i>
1963	<i>Komenského</i>	<i>Vítězslava Nezvala</i>
1963	<i>Čechova</i>	<i>Vladislava Vančury</i>
1964	<i>Zeyerova</i>	<i>U Cihelny</i>
1965	<i>Jirsíkova</i>	<i>Puchmajerova</i>
80. léta	<i>Kostelní</i>	<i>Želivského</i>
1986	<i>Na Dobrovodské stoce</i>	<i>Vodní</i>
1991	<i>Jana Ziky</i>	<i>Josefa Lomského</i>
1991	<i>náměstí Vítězného února</i>	<i>Suchovrbenské náměstí</i>
1993	<i>Plonerova</i>	<i>Aloise Kríže</i>

3.1.6 České Budějovice 6⁴³

Tuto část města tvoří Brněnské předměstí, Havlíčkova kolonie, Mladé, Červený dvůr a bývalá osada Nové Hodějovice (připojeny roku 1963). Výměra katastrálního území činí 460,4022 ha.⁴⁴ Na západě je tato část města ohraničena řekou Malší, na severu obvodem historického centra a Rudolfovskou třídou, na východě vnějším obvodem nádraží a volným prostorem mezi Novými Hodějovicemi a Suchým Vrbným a na jihu sousedí s obcemi Srubec a Staré Hodějovice. V této části města je evidováno 75 ulic a v rámci nich 1790 adres.⁴⁵

Klasifikace ulic z hlediska původu a vzniku jejich pojmenování

1. Deantroponymické honorifikační urbanonymum

1.1 Osobnosti známé z literárního a kulturního života

A Podtyp rodné jméno a příjmení – názvy jsou ve tvaru genitivu singuláru:

Františka Halase (P 1963)

– František Halas (1901–1949) český básník;

Jana Hurta

– Jan Hurt (1854–1921) ředitel Divadla a Arény u Deutschů v Praze;

Karla Václava Raise

– Karel Václav Rais (1859–1926) český spisovatel;

Karla Buriana (*1965)

– Karel Burian (1870–1924) český operní pěvec;

Václava Vydry (P 1963)

– Václav Vydra (1876–1953) český herec a režisér;

Zdeňka Fibicha (P 1963)

– Zdeněk Fibich (1850–1900) český hudební skladatel, dirigent a pedagog.

B Podtyp rodné jméno nebo samostatné příjmení či příjmi – názvy jsou ve tvaru adjektiva posesivního:

Alešova (*1921)

⁴³ http://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Cesk%C3%A9_Bud%C4%9Bjovice_6; 15. 3. 2012

⁴⁴ <http://www.uir.cz/katastralni-uzemi/62234/Ceske-Budejovice-6>; 15. 3. 2012

⁴⁵ <http://aplikace.mvcr.cz/adresa/c/ceske/ceske005.html>; 15. 3. 2012

- Mikoláš Aleš (1852–1913) český malíř, kreslíř a ilustrátor (jihočeský rodák);
Brožíkova (*1927)
- Václav Brožík (1851–1901) český malíř, představitel akademického realismu;
Čechova (Z 1945)
- Svatopluk Čech (1846–1908) český básník a prozaik;
Dvořákova (Z 1945)
- Antonín Dvořák (1841–1904) český hudební skladatel;
Havlíčková (Z 1945)
- Karel Havlíček Borovský (1821–1856) český spisovatel, politik a novinář;
Mánesova (*1921)
- Josef Mánes (1820–1871) český malíř;
Prokysšova (Z 1945)
- František Jakub Prokysš (1715–1791) český barokní malíř (koupil dům na náměstí v ČB);
Zeyerova (Z 1945)
- Julius Zeyer (1841–1901) český spisovatel, přední představitel lumírovců.

C Podtyp adjektivní příjmení – názvy jsou ve tvaru genitivu singuláru:

náměstí Švabinského (P 1963)

- Max Švabinský (1873–1962) český malíř a grafik;

Vrchlického nábřeží (Z 1945)

- Jaroslav Vrchlický (1853–1912) český básník, prozaik, dramatik a překladatel.

1.2 Osobnosti známé ze starší historie

B Podtyp rodné jméno nebo samostatné příjmení či příjmí – názvy jsou ve tvaru adjektiva posesivního:

Budovcova (Z 1945)

- Václav Budovec z Budova (1551–1621) český šlechtic, spisovatel a politik hájící českobratrskou víru;

Jeronýmova (Z 1945)

- Jeroným Pražský (kolem 1379–1416) český filozof a náboženský reformátor, přítel Jana Husa;

Kaplířova (Z 1945)

- Kašpar Kaplíř ze Sulevic (1535–1621) účastník českého stavovského povstání;

Žižkova třída (Z 1955)

– Jan Žižka z Trocnova a Kalicha (kolem 1360–1424) husitský vojevůdce.

C Podtyp adjektivní příjmení – názvy jsou ve tvaru genitivu singuláru:

Chelčického (Z 1945)

– Petr Chelčický (asi 1390 – asi 1460) český náboženský reformátor a filozof;

Štítného (Z 1945)

– Tomáš Štítný ze Štítného (kolem 1333 – před 1409) příslušník nižšího šlechtického rodu z Jindřichohradecka.

D Podtyp rodné jméno s přídomkem – názvy jsou ve tvaru genitivu:

Roháče z Dubé (Z 1945)

– Jan Roháč z Dubé (†1437) český šlechtic a husitský hejtman.

1.3 Osobnosti známé ze světa politiky a vědy

A Podtyp rodné jméno a příjmení – názvy jsou ve tvaru genitivu singuláru:

Antonína Janouška (P 1963)

– Antonín Janoušek (1877–1941) český dělnický novinář, funkcionář komunistické strany (v ČB jako redaktor);

Jana Masaryka (P 1991)

– Jan Masaryk (1886–1948) československý politik.

B Podtyp rodné jméno nebo samostatné příjmení či příjmi – názvy jsou ve tvaru adjektiva posesivního:

Křižíkova (* 1965)

– František Křižík (1847–1941) český podnikatel a vynálezce v oboru elektřiny.

E Podtyp samostatné příjmení s uvedením titulu či hodnosti – názvy jsou ve tvaru genitivu singuláru:

Kapitána Jaroše (P 1950)

– Otakar Jaroš (1912–1943) československý důstojník, padl v bitvě u Sokolova;

Kapitána Nálepky (P 1963)

– Ján Nálepka (1912–1943) slovenský důstojník, později partyzánský velitel, padl při osvobozování ukrajinského města Ovruč.

1.4 Významné osobnosti spojené s Českými Budějovicemi

A Podtyp rodné jméno a příjmení – názvy jsou ve tvaru genitivu singuláru:

Josefa Dietricha (P 1991)

– Josef Dietrich (1676 nebo 1677–1753) českobudějovický barokní sochař, autor Samsonovy kašny;

Marie Vydrové (P 1963)

– Marie Vydrová (1851–1946) českobudějovická dělnice v tabákové továrně, později významná představitelka dělnického hnutí;

Vlastimila Rady (P 1963)

– Vlastimil Rada (1895–1962) českobudějovický rodák, malíř, grafik a ilustrátor.

B Podtyp rodné jméno nebo samostatné příjmení či příjímí – názvy jsou ve tvaru adjektiva posesivního:

Jirsíkova (P 1991)

– Jan Valerián Jirsík (1798–1883) českobudějovický biskup;

Lannova třída (Z 1991)

– Vojtěch Lanna (1805–1866) českobudějovický rodák, loďmistr, zakladatel pily, parketárny;

Mayerova (Z 1945)

– Jan Karel Mayer (1875–1910) českobudějovický úředník nemocenské pojišťovny, redaktor radikálního protiklerikálního listu.

2. Deapelativní honorifikační urbanonymum

– **Podtyp obecné personální jméno** – názvy jsou desubstantivní adjektiva relační:

Kališnická (*1965) – šlo o první označení husitů, které používali oni sami ještě před označením husité.

3. Detoponymické honorifikační urbanonymum

– **Podtyp toponymum** – názvy jsou desubstantivní adjektiva relační vyjadřující vztah k místu:

Dukelská (P 1950)

4. Dechrématonymické honorifikační urbanonymum

4.1 Názvy podle historických událostí*

4.2 Názvy podle abstraktních pojmů spjatých s historickou událostí*

4.3 Názvy podle instituce, organizace*

– kategorie se v této části města nevyskytuje.

5 Detoponymické urbanonymum

5.1 Názvy motivované směrem, kterým leží nějaké město, vesnice či rybník

Borovanská (P 1963) – obec Borovany;

Doubravická (P 1991) – ves Doubravice;

Doudlebská (P 1963) – ves Doudleby;

Novohradská (Z 1955) – obec Nové Hrady;

Říční (P 1963) – vede k řece Malši; primárně vyjadřuje směr;

Střížovská (P 1991) – farní ves Střížov;

Velenická (P 1963) – pohraniční město Velenice;

Vidovská (*1958) – ves Vidov.

5.2 Názvy podle českých řek

– podkategorie se v této části města nevyskytuje.

5.3 Název podle původního místního nebo pomístního jména, na němž byla ulice vybudována*

Ke Studánce (*1963)

Ke Špačkům (*2003)

Na Bělidle (*1989)

Na Sadech (Z 1955)

5.4 Urbanonyma pojmenovaná podle polohy

5.4.1 Názvy podle polohy ulice odpovídající na otázku „kam?“

– typ se v této části města nevyskytuje.

5.4.2 Názvy podle polohy ulice odpovídající na otázku „kde?“

Na Nábřeží

U Červeného dvora

U Dráhy (*1965)

U Elektrárny (*1927)

U Tří lvů (Z 1955)

Za Tratí (*1958)

6. Urbanonyma pojmenovaná na základě vztahového modelu „jaká“

6.1 Názvy podle tvaru ulice

6.2 Názvy podle polohy ulice

– typy se v této části města nevyskytují.

6.3 Názvy podle funkce a obecného naznačení směru**

Senovážné náměstí (Z 1992)

6.4 Názvy podle objektu, k němuž nebo kolem něhož ulice vedla*

Kasárenská (*1894)

Luční (*1938)

Nádražní (Z 1955)

Polní (*1941)

Šroubárenská (*1908) – vedla k tzv. šroubárně.

6.5 Názvy podle jiné charakteristické vlastnosti

Březová (*2001)

Jalovcová (*2003) – návaznost na rostlinné a stromové názvy;

Jasanová (*1987) – také návaznost;

Jasmínová (*2003) – také návaznost;

Javorová (*1965)

Jedlová (*2003) – také návaznost;

Kaštanová (P 1974)

Mechová (*2003) – také návaznost;

Olivová (*2003) – také návaznost;

Osiková (*1987)

Palmová (*1987) – také návaznost;

Průmyslová (P 1972)

Šeříková (P 1974)

Topolová (*1960)

Vrbová (*1999) – také návaznost.

Názvy ulic nevyjadřují skutečný charakter ulice, byly zvoleny ze snahy vyhnout se honorifikačnímu motivu; jde vlastně o nespecifikovaná relační adjektiva mající pouze obecný vztah k základovému substantivu. Pouze *Průmyslová* pojmenovává ulici podle jejího určujícího příznaku.

6.6 Názvy z obecného personálního jména

– typ se v této části města nevyskytuje.

Shrnutí klasifikace

V této části města je nejvíce zastoupena **kategorie deantroponymických honorifikačních urbanonym**. S celkovým počtem 34 ulic jde o 45% všech ulic. Konkrétně se jedná o 16 osobností známých z literárního a kulturního života, 7 známých ze starší historie, 6 spojených přímo s Českými Budějovicemi a 5 známých ze světa politiky a vědy.

V rámci této kategorie je důležité zmínit ještě jednotlivé podtypy (jejich celý seznam viz metodologie str. 10–15). V této části města převažuje **podtyp rodné jméno nebo samostatné příjmení či příjmi** se 16 ulicemi, dále je zastoupen **podtyp rodné jméno a příjmení** s 11 ulicemi, **podtyp adjektivní příjmení** se 4 ulicemi, **podtyp samostatné příjmení s uvedením titulu či hodnosti** se 2 ulicemi a **podtyp rodné jméno s přídomkem** zastoupené jedinou ulicí.

Druhá nejpočetnější je **kategorie urbanonym pojmenovaných na základě vztahového modelu „jaká“**. Z celkového počtu 75 ulic jich 21 náleží právě do této kategorie, tj. 28% ulic. Hlavní motivací se zde jednoznačně staly názvy podle jiné charakteristické vlastnosti s 15 ulicemi.

Zastoupení zde našla i **kategorie detoponymických urbanonym** s 18 ulicemi. V rámci této kategorie převažují názvy motivované směrem, kterým leží nějaké město, vesnice či rybník s 8 ulicemi. Méně se zde vyskytují například názvy podle původního místního nebo pomístního jména, na němž byla ulice vybudována (pouze 4 ulice).

Podobně jako v částech České Budějovice 3 a 4 se zde nevyskytuje **kategorie dechrématonymických honorifikačních urbanonym**.

Z hlediska doby pojmenování jednotlivých ulic patří k nejstarším oficiálně pojmenovaným ulice *Kasárenská* (1894), která existuje dodnes. Vzhledem k tomu, že se v této části vyskytuje poměrně velké množství honorifikačních antroponym, dochází opět k velmi hojnému přejmenovávání a znovuobnovování názvů. V této části města se začaly ulice přejmenovávat v roce 1950, k nejrozsáhlejšímu přejmenování došlo ale v roce 1963. Zatím k poslednímu pak před více než 20 lety v roce 1991.

Znovuobnovení svým původních názvů se ulice dočkaly především v roce 1945, kdy jich bylo jednoznačně nejvíce. Dále tento proces pokračoval v letech 1955, 1963 a 1991. Nové ulice zde vznikly naposledy v roce 2003 a opět byly voleny neutrální názvy, jako například *Jalovcová*, *Jasmínová*, *Olivová*.

Následující tabulka uvádí přehled změn v uličním názvosloví, vždy je v ní uvedeno poslední přejmenování, které platí dodnes.

Z důvodu přehlednosti jsem se rozhodla zvolit barevné rozlišení, aby bylo jednoznačně vidět, které kategorie přejmenování nejvíce postihlo.

1. Deantroponymické honorifikační urbanonymum

2. Deapelativní honorifikační urbanonymum

3. Detoponymické honorifikační urbanonymum

4. Dechrématonymické honorifikační urbanonymum

5. Detoponymické urbanonymum

6. Urbanonymum pojmenované na základě vztahového modelu „jaká“

Rok přejmenování	Původní název	Nový název
1950	<i>Doudlebská</i>	<i>Dukelská</i>
1950	<i>Benešova</i>	<i>Kapitána Jaroše</i>
1963	<i>Dukelských hrdinů</i>	<i>Antonína Janouška</i>
1963	<i>Boženy Němcové</i>	<i>Borovanská</i>
1963	<i>Fučíkova</i>	<i>Doudlebská</i>
1963	<i>Palackého</i>	<i>Františka Halase</i>
1963	<i>Klementa Gottwalda</i>	<i>Kapitána Nálepky</i>
1963	<i>Barákova</i>	<i>Marie Vydrové</i>
1963	<i>Zápotockého</i>	<i>Říční</i>
1963	<i>Žižkova</i>	<i>Václava Vydry</i>
1963	<i>Olbrachtova</i>	<i>Velenická</i>
1963	<i>Zdeňka Nejedlého</i>	<i>Vlastimila Rady</i>
1963	<i>Zdeňka Fierlingera</i>	<i>Zdeňka Fibicha</i>
1972	<i>Nádražní třída</i>	<i>Průmyslová</i>
1974	<i>Sokolská</i>	<i>Kaštanová</i>
1974	<i>Příčná</i>	<i>Šeříková</i>
1991	<i>Václava Noska</i>	<i>Doubravická</i>
1991	<i>Bohuslava Vrbenského</i>	<i>Jana Masaryka</i>
1991	<i>Klementa Gottwalda</i>	<i>Jirsíkova</i>
1991	<i>Josefa Boleslava Pecky</i>	<i>Josefa Dietricha</i>
1991	<i>Václava Vacka</i>	<i>Střížovská</i>

3.1.7 České Budějovice 7⁴⁶

Tuto část města tvoří Krumlovské předměstí a bývalá osada Rožnov (připojen roku 1952). Výměra katastrálního území činí 454,6308 ha.⁴⁷ Na západě je tato část ohraničena řekou Vltavou, na severu obvodem historického centra, na východě řekou Malší a na jihu sousedí s obcemi Roudné a Včelná. V této části obce je evidováno 99 ulic a v rámci nich 2187 adres.⁴⁸

Klasifikace ulic z hlediska původu a vzniku jejich pojmenování

1. Deantroponymické honorifikační urbanonymum

1.1 Osobnosti známé z literárního a kulturního života

A Podtyp rodné jméno a příjmení – názvy jsou ve tvaru genitivu singuláru:

Antala Staška (P 1963)

– Antal Stašek (1843–1931) český prozaik, otec spisovatele Ivana Olbrachta;

Boženy Němcové (P 1955)

– Božena Němcová (1820–1862) česká spisovatelka;

Bohumila Kafky (P 1963)

– Bohumil Kafka (1878–1942) český sochař, autor Zátkovy sochy v ČB;

Egona Erwina Kische (P 1963)

– Egon Erwin Kisch (1885–1948) pražský německý reportér;

Františka Bílka (* 1963)

– František Bílek (1872–1941) český sochař a grafik, jeho práce i v ČB;

Josefa Bohuslava Foerster (P 1963)

– Josef Bohuslav Foerster (1859–1951) český hudební skladatel;

Josefa Krasoslava Chmelenského (P 1963)

– Josef Krasoslav Chmelenský (1800–1839) český obrozenecký básník, studium v ČB;

Jana Kollára (P 1963)

– Ján Kollár (1793–1852) slovenský básník;

Jaroslava Hůlky (P 1963)

– Jaroslav Hůlka (1899–1924) český proletářský básník, nějaký čas žil v ČB;

⁴⁶ http://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Cesk%C3%A9_Bud%C4%9Bjovice_7; 15. 3. 2012

⁴⁷ <http://www.uir.cz/katastralni-uzemi/62248/Ceske-Budejovice-7>; 15. 3. 2012

⁴⁸ <http://aplikace.mvcr.cz/adresa/c/ceske/ceske006.html>; 15. 3. 2012

Josefa Lady (P 1963)

– Josef Lada (1887–1957) český malíř a spisovatel;

Karla Kovařovice (P 1963)

– Karel Kovařovic (1862–1920) český skladatel a dirigent;

Ludvíka Kuby (P 1963)

– Ludvík Kuba (1863–1956) český malíř, folklorista a spisovatel, oženil se v ČB;

Otokara Březiny (P 50. léta)

– Otokar Březina (1868–1929) český básník, jihočeský rodák;

Pavla Josefa Šafaříka (P 1963)

– Pavel Josef Šafařík (1795–1861) český básník slovenského původu;

Stanislava Kostky Neumanna (P 1955)

– Stanislav Kostka Neumann (1875–1947) český básník, prozaik a publicista;

Vítězslava Nováka (P 1965)

– Vítězslav Novák (1870–1949) český hudební skladatel, čestný občan ČB;

náměstí Bratří Čapků (P 1991)

– Josef Čapek (1887–1945) český malíř a spisovatel;

– Karel Čapek (1890–1938) český spisovatel.

B Podtyp rodné jméno nebo samostatné příjmení či příjímí– názvy jsou ve tvaru adjektiva posesivního:

Erbenova (Z 1945)

– Karel Jaromír Erben (1811–1870) český básník a historik;

Goethova (P 1965)

– Johann Wolfgang Goethe (1749–1832) německý básník a spisovatel;

Heydukova (Z 1945)

Adolf Heyduk (1835–1923) český básník;

Fügnerova (P 1965)

– Jindřich Fügner (1822–1864) spoluzakladatel Sokola;

Janáčkova (* 1921)

– Leoš Janáček (1854–1928) český hudební skladatel a pedagog;

Jungmannova (Z 1945)

– Josef Jungmann (1773–1847) český jazykovědec, básník a překladatel;

Máchova (* 1921)

– Karel Hynek Mácha (1810–1836) český básník a prozaik, návštěva ČB;

Mánesova (P 1921)

– Josef Mánes (1820–1871) český malíř;

– *Tato ulice je zmíněna už v části města České Budějovice 6, zasahuje ale i do této části, proto je zde uvedena znovu.

Tylova (Z 1945)

– Josef Kajetán Tyl (1808–1856) český dramatik, herec, prozaik a novinář, autor slov české hymny.

C Podtyp adjektivní příjmení – názvy jsou ve tvaru genitivu singuláru:

Čelakovského (Z 1945)

– František Ladislav Čelakovský (1799–1852) český básník a profesor slovanské filologie;

Komenského (Z 1945)

– Jan Amos Komenský (1592–1670) český filozof, spisovatel, pedagog a poslední biskup jednoty bratrské.

1.2 Osobnosti známé ze starší historie

B Podtyp rodné jméno nebo samostatné příjmení či příjmí – názvy jsou ve tvaru adjektiva posesivního:

Jánošíkova (*1963)

- Juraj Jánošík (1688-1713) slovenský lidový hrdina;

Kozinova (*1965) – v tomto případě se jedná o přízvisko;

- Jan Sladký-Kozina (1652-1995) vůdce chodského povstání.

D Rodné jméno s přídomkem – názvy jsou ve tvaru genitivu:

náměstí Jiřího z Poděbrad (Z 1945)

– Jiří z Poděbrad (1420–1471) český král.

1.3 Osobnosti známé ze světa politiky a vědy

A Podtyp rodné jméno a příjmení – názvy jsou ve tvaru genitivu singuláru:

Františka Antonína Gerstnera (Z 1991)

– František Antonín Gerstner (1793–1840) český technik, profesor geometrie na vídeňské univerzitě, realizoval část trati koněspřežky České Budějovice – Linec.

B Podtyp rodné jméno nebo samostatné příjmení či příjmi – názvy jsou ve tvaru adjektiva posesivního:

Preslova (Z 1945)

– Jan Svatopluk Presl (1791–1849) český přírodovědec, tvůrce českého botanického a chemického názvosloví;

Purkyňova (Z 1945)

– Jan Evangelista Purkyně (1787–1869) český přírodovědec, lékař a filozof (blízkost nemocnice);

Thomayerova (Z 1945)

– Josef Thomayer (1853–1927) český lékař a spisovatel (ulice sousedí s nemocnicí).

E Podtyp samostatné příjmení s uvedením titulu či hodnosti – názvy jsou ve tvaru genitivu singuláru:

Generála Svobody (P 1946)

– Ludvík Svoboda (1895–1979) český generál, politik a prezident, čestný občan ČB.

1.4 Významné osobnosti spojené s Českými Budějovicemi

A Podtyp rodné jméno a příjmení – názvy jsou ve tvaru genitivu singuláru:

Antonína Krejčího (P 1991)

– Antonín Krejčí (1812–1872) českobudějovický vlastenecký kněz;

Emila Pittera (P 1991)

– Emil Pitter (1887–1943) rodák z Lišova u ČB, malíř a pedagog;

Jana Buděšínského (P 1963)

– Jan Buděšínský (1908–1942) českobudějovický vrchní finanční komisař;

Karla Lavičky (P 1963)

– Karel Lavička (1909–1942) českobudějovický rodák, za okupace člen ilegálního komunistického hnutí;

Lukáše Bernarda Schneidera (* 1906)

– Lukáš Bernard Schneider (1717–1782) českobudějovický pekař, autor nejznámější kroniky Českých Budějovic;

Ladislava Mikeše Pařízka (P 1991)

– Ladislav Mikeš Pařízek (1907–1988) českobudějovický rodák, cestovatel, spisovatel a reportér;

Stanislava Čečka (P 1991)

– Stanislav Čeček (1886–1930) poručík rakouské armády, později legionář, prosadil výstavbu letiště v Plané u ČB.

B Podtyp rodné jméno nebo samostatné příjmení či příjímí – názvy jsou ve tvaru adjektiva posesivního:

Beránkovo nábřeží (P 1945)

– Josef Beránek (1897–1942) starosta Rožnova (čtvrť v ČB), účastník protifašistického odboje;

Grünwaldova (Z 1945)

– Vendelín Grünwald (1812–1885) český právník, nějaký čas žijící v ČB, kde zakládal školy a spolek Beseda;

Pabláskova (Z 1945)

– Václav Pablásko (1849–1921) českobudějovický rodák, okresní hejtman a mecenáš;

Strádova (Z 1945)

– Stráda patrně zakladatel osady Rožnov;

Zátkovo nábřeží (P 1991)

– August Zátka (1847–1935) českobudějovický advokát, poslanec zemského sněmu.

2. Deapelativní honorifikační urbanonymum

– **Podtyp obecné personální jméno** – názvy jsou desubstantivní adjektiva relační:

– kategorie se v této části města nevyskytuje.

3. Detoponymické honorifikační urbanonymum

– **Podtyp toponymum** – názvy jsou desubstantivní adjektiva relační vyjadřující vztah k místu:

Bachmačská (Z 1945) – město na Ukrajině, kde došlo během první světové války k bitvě, ve které bojovala první československá armáda proti německé přesile;

Jaselská (P 1963) – město v Polsku, kde došlo během druhé světové války k bitvě, ve které se střetla československá a sovětská vojska s německými vojsky;

Lidická třída (P 1955) – výjimka; jde o českou vesnici, která byla během heydrichiády vyhlazena Němci;

Sokolovská (P 1963) – město Sokolovo, kde došlo během druhé světové války k bitvě 1. československého samostatného praporu s německým wehrmachtem.

4. Dechrématonymické honorifikační urbanonymum

4.1 Názvy podle historických událostí*

Revoluční (P 1945) – ohlas událostí květena 1945.

4.2 Názvy podle abstraktních pojmů spjatých s historickou událostí*

– podkategorie se v této části města nevyskytuje.

4.3 Názvy podle instituce, organizace*

Matice školské (Z 1945)

5. Detoponymické urbanonymum

5.1 Názvy motivované směrem, kterým leží nějaké město, vesnice či rybník

Boletická (Z 1945) – ves Boletice;

Bujanovská (*2007) – ves Bujanov;

Boršovská (P 1963) – ves Boršov nad Vltavou;

Doudlebská (P 1963) – ves Doudleby;

Holkovská (*2007) – ves Holkov;

Chlumecká (*2007) – ves Chlum;

Krumlovská (P 1963) – město Český Krumlov;

Omlenická (*2007) – ves Omlenice;

Plánská (P 1963) – ves Planá;

Plavská (*1945) – ves Plav;

Roudenská (*1875) – ves Roudné;

Římovská (P 1963) – ves Římov;

Šumavská (*1906) – Národní park Šumava;

Velešínská (*2006) – obec Velešín.

5.2 Názvy podle českých řek

Stropnická (*2002) – řeka Stropnice

5.3 Název podle původního místního nebo pomístního jména, na němž byla ulice vybudována*

Na Děkanských polích (*1998)

Na Hraničkách (*50. léta)

Střelecký ostrov

V Zahrádkách (*1974)

5.4 Urbanonyma pojmenovaná podle polohy

5.4.1 Názvy podle polohy ulice odpovídající na otázku „kam?“

– typ se v této části města nevyskytuje.

5.4.2 Názvy podle polohy ulice odpovídající na otázku „kde?“

Mezi Tratěmi (*2007)

Na Blatech (*2003)

Na Výsluní (*1965)

U Koněspřežky (*2007)

U Malše (P 1963)

U Vltavy (P 1974)

U Vodárny (P 1963)

U Zastávky (*1927)

U Zimního stadionu (P 1963)

V Zátiší (*1921)

6. Urbanonyma pojmenovaná na základě vztahového modelu „jaká“

6.1 Názvy podle tvaru ulice

6.2 Názvy podle polohy ulice

6.3 Názvy podle funkce a obecného naznačení směru**

– typy se v této části města nevyskytují

6.4 Názvy podle objektu, k němuž nebo kolem něhož ulice vedla*

Jánská (*1938) – kostel svatého Jana Nepomuckého;

Papírenská (P 1951)

Parková (*2003)

Pivovarská (*1875)

6.5 Názvy podle jiné charakteristické vlastnosti

Malebná (*2006)

Ovocná (*1974)

Pastevní (*1974)

Růžová (*1965) – tehdy šlo o neutrální pojmenování

Sadová (*2001) – opět neutrální

Slunečná (P 1965)

Tichá (*1921)

Zvonková (*1974) – opět neutrální

Názvy těchto ulic až na tři (*Malebná*, *Slunečná*, *Tichá*) většinou nevyjadřují skutečný charakter ulice, byly zvoleny ze snahy vyhnout se honorifikačnímu motivu; jde vlastně o nespecifikovaná relační adjektiva mající pouze obecný vztah k základovému substantivu.

6.6 Názvy z obecného personálního jména

Drátenická (*2001)

Kamnářská (*2001)

Kolářská (*2001)

Sedlářská (*2001)

Zlatnická (*1974)

Při výběru názvů těchto ulic se projevil vliv někdejší tradice označování ulic podle převládajícího řemesla. V době pojmenování však jde už o motiv nepravý.

Shrnutí klasifikace

V této části města nejvíce zastoupena **kategorie deantroponymických honorifikačních urbanonym**. Z celkového počtu 99 ulic jich 48 náleží právě do této kategorie. To znamená, že celkem 48% ulic je spojeno s nějakou významnou osobností. Konkrétně se jedná o 28 osobností známých z literárního a kulturního života, 12 spojených přímo s Českými Budějovicemi, 3 známé ze starší historie a 5 známých ze světa politiky a vědy.

V rámci této kategorie je důležité zmínit ještě jednotlivé podtypy (jejich celý seznam viz metodologie str. 10–15). V této části města převažuje **podtyp rodné jméno a příjmení** s 25 ulicemi, dále je zastoupen **podtyp rodné jméno nebo samostatné příjmení či příjmí** s 19 ulicemi, **podtyp adjektivní příjmení** se 2 ulicemi, **podtyp rodné jméno s přídomkem** s jedinou ulicí a **podtyp samostatné příjmení s uvedením titulu či hodnosti** opět s jedinou ulicí.

Druhou nejpočetnější kategorii tvoří **kategorie detoponymických urbanonym**. Z celkového počtu 99 jich připadá 28 právě do této kategorie, což je 28% všech ulic. V rámci této kategorie se nejvíce uplatňují názvy motivované směrem, kterým leží nějaké město, vesnice či rybník. Takových je zde celkem 13. Dále se uplatňují urbanonyma pojmenovaná podle polohy s 10 ulicemi. Své zastoupení zde mají i názvy českých řek, konkrétně u jedné ulice.

Naopak nejméně zastoupené jsou **kategorie detoponymických honorifikačních urbanonym** se 4 ulicemi a **kategorie dechrématonymických honorifikačních urbanonym** se 2 ulicemi. Bez zastoupení zůstala **kategorie deapelativních honorifikačních urbanonym**.

Pokud se zaměřím na jednotlivé ulice z hlediska doby jejich pojmenování, patří k nejstarším oficiálně pojmenovaným ulice *Roudenská* a *Pivovarská* (obě 1875), které si svá pojmenování udržely beze změn dodnes.

K prvnímu přejmenování ulic zde došlo už v roce 1921, další následovala v letech 1945, 1946, 1951, 1955 a opět nejpočetnější bylo přejmenovávání v roce 1963. Zatím k posledním došlo v roce 1991.

Stejně jako v předchozích částech města i zde došlo k znovuoobnovení mnoha názvů. Tento proces se týkal hlavně ulic motivovaných honorifikačními antroponymy a probíhal především v roce 1945, v menší míře v roce 1991.

Nové ulice zde naposledy vznikly v roce 2007 a opět byly voleny neutrální názvy, jako například *Mezi Tratěmi* a *U Koněspřežky*, obě motivované polohou ulic.

Jak se měnilo uliční názvosloví, uvádí následující tabulka, kde je vždy uvedeno poslední přejmenování, které platí dodnes.

Z důvodu přehlednosti jsem se rozhodla zvolit barevné rozlišení, aby bylo jednoznačně vidět, které kategorie přejmenování nejvíce postihlo.

1. Deantroponymické honorifikační urbanonymum
2. Deapelativní honorifikační urbanonymum
3. Detoponymické honorifikační urbanonymum
4. Dechrématonymické honorifikační urbanonymum
5. Detoponymické urbanonymum
6. Urbanonymum pojmenované na základě vztahového modelu „jaká“

Rok přejmenování	Původní název	Nový název
1921	<i>Hardtmuthova</i>	<i>Mánesova</i>
1945	<i>Vltavské nábřeží</i>	<i>Beránkovo nábřeží</i>
1945	<i>U Hřiště</i>	<i>Revoluční</i>
1946	<i>Gerstnerova</i>	<i>Generála Svobody</i>
1951	<i>Hraniční</i>	<i>Papírenská</i>
1955	<i>Štefánikova</i>	<i>Boženy Němcové</i>
1955	<i>Masarykova</i>	<i>Lidická třída</i>
1955	<i>Třebízského</i>	<i>Otokara Březiny</i>
1955	<i>Zborovská</i>	<i>Stanislava Kostky Neumanna</i>
1963	<i>Generála Svobody</i>	<i>Antala Staška</i>
1963	<i>Smetanova</i>	<i>Bohumila Kafky</i>
1963	<i>Žižkova</i>	<i>Boršovská</i>
1963	<i>28. října</i>	<i>Egona Erwina Kische</i>
1963	<i>Havlíčková</i>	<i>Jan Kollára</i>
1963	<i>Benešova</i>	<i>Jana Buděšínského</i>
1963	<i>Roudenská</i>	<i>Jaroslava Hůlky</i>
1963	<i>Tylova</i>	<i>Jaselská</i>
1963	<i>Dvořákova</i>	<i>Josefa Bohuslava Foerstera</i>
1963	<i>Palackého</i>	<i>Josefa Krasoslava Chmelenského</i>
1963	<i>Husova</i>	<i>Josefa Lady</i>
1963	<i>Československých legií</i>	<i>Karla Kovařovice</i>
1963	<i>Malinovského</i>	<i>Karla Lavičky</i>

1963	<i>Štefanikova</i>	<i>Krumlovská</i>
1963	<i>Komenského</i>	<i>Ludvíka Kuby</i>
1963	<i>Tyršova</i>	<i>Pavla Josefa Šafaříka</i>
1963	<i>Tichá</i>	<i>Plánská</i>
1963	<i>Máchova</i>	<i>Římovská</i>
1963	<i>Nerudova</i>	<i>Sokolovská</i>
1963	<i>Děkanská</i>	<i>U Malše</i>
1963	<i>náměstí U vodárny</i>	<i>U Vodárny</i>
1963	<i>Londýnská</i>	<i>U Zimního stadionu</i>
1965	<i>Vítězslava Nováka</i>	<i>Fügnerova</i>
1965	<i>Mozartova</i>	<i>Goethova</i>
1965	<i>Otakara Březiny</i>	<i>Slunečná</i>
1965	<i>Fügnerova</i>	<i>Vítězslava Nováka</i>
1974	<i>Pobřežní</i>	<i>U Vltavy</i>
1991	<i>Eduarda Urxe</i>	<i>Antonína Krejčího</i>
1991	<i>Maxima Gorkého</i>	<i>Emila Pittera</i>
1991	<i>Budovatelská</i>	<i>Ladislava Mikeše Pařízka</i>
1991	<i>náměstí Zdeňka Nejedlého</i>	<i>náměstí Bratří Čapků</i>
1991	<i>Jožky Jabůrkové</i>	<i>Stanislava Čečka</i>
1991	<i>Bezručovo nábřeží</i>	<i>Zátkovo nábřeží</i>

3.2 Klasifikace urbanonym z hlediska jejich utvářenosti

Pojmenování ulic je dvojího typu:

1. Názvy propriálního původu – utvořené z proprií

2. Názvy apelativního původu – utvořené z apelativ

1. Názvy propriálního původu – utvořené z proprií

1.1 Názvy ulic utvořené z antroponym

1.1.1 Rodné jméno a příjmení

1.1.1.1 mužské

Adolfa Trägers

Aloise Kříže

Antala Staška

Antonína Barcala

Antonína Janouška

Antonína Krejčího

Antonína Slavíčka

Antonína Sovy

Bedřicha Smetany

Bohumila Kafky

Bohuslava Martinů

Edvarda Beneše

*Egona Erwina Kische **

Emila Pittera

Fráni Šrámka

*Františka Antonína Gerstnera **

Františka Bílka

Františka Halase

Františka Hrubína

Františka Ondříčka

Františka Škroupa

Ivana Olbrachta

Jana Čapka

Jana Čarka
Jana Hurta
Jana Kollára
Jana Masaryka
Jana Milíče
Jana Opletala
Jana Štursy
Jaroslava Bedy
Jaroslava Haška
Jaroslava Hůlky
Jaroslava Ježka
Jindřicha Jindřicha
Jindřicha Plachty
*Jindřicha Šimona Baara **
*Josefa Bohuslava Foerster **
Josefa Dietricha
Josefa Hloucha
Josefa Hory
Josefa Lady
Karla Buriana
Karla Fleischmanna
Karla Chocholy
Karla Kovařovice
Karla Lavičky
Karla Šafáře
Karla Šatala
Karla Štěcha
Karla Tomana
Karla Uhlíře
*Karla Václava Raise **
Karla Weise
*Ladislava Mikeše Pařízka **
Ludvíka Kuby
*Lukáše Bernarda Schneidera **

*Maximiliána Millauera **
Mikuláše Faulfiše
Miroslava Chlajna
náměstí Bratří Čapků
Norbertra Frýda
Oskara Nedbala
Otokara Březiny
Otakara Ostrčila
Otakara Ševčíka
*Pavla Josefa Šafaříka **
Roberta Bosche
Stanislava Čečka
*Stanislava Kostky Neumanna **
Václava Rabase
Václava Špály
Václava Talicha
Václava Volfa
Václava Vydry
Vítězslava Nezvala
Vítězslava Nováka
Vladislava Vančury
Vlastimila Rady
Zdeňka Fibicha

1.1.1.2 ženské se sufixem -ová

Boženy Němcové
Emy Destinové
Hany Kvapilové
Hany Malířové
Josefy Kolářové
Marie Svobodové
Marie Vydrové
Milady Horákové

Pozn.: Některé z výše jmenovaných osobností* mají dvě rodná jména, což je pro název ulic nevhodné, a to především z důvodu jejich délky a možných problémů při skloňování.

1.1.2 Hodnost nebo titul a příjmení

Doktora Bureše

Doktora Stejskala

Doktora Tůmy

Generála Svobody

Kapitána Jaroše

Kapitána Nálepky

1.1.3 Rodné jméno s přídomkem

Jiřího z Poděbrad

Mikuláše z Husi

náměstí Jiřího z Poděbrad

Roháče z Dubé

1.1.4 Rodné jméno a příjmení adjektivní

1.1.4.1 mužské

Evžena Rošického

Jana Buděšínského

Josefa Lomského

Jaromíra Boreckého,

Josefa Dobrovského

Josefa Krasoslava Chmelenského * opět dvě rodná jména

Karla Vinařického

Prokopa Holého

1.1.4.2 ženské

Elišky Krásnohorské

Karolíny Světlé

1.1.5 Příjmení adjektivní bez rodného jména

Čajkovského

Čelakovského

Chelčického

Komenského

náměstí Švabinského

Palackého náměstí

Plachého

Skuherského

Štítného

Třebízského

Vrchlického náměstí

Želivského

1.1.6 Rodné jméno, případně dvě rodná jména s řadovou číslovkou

Karla IV. (Karla Čtvrtého)

náměstí Přemysla Otakara II.

1.1.7 Rodné jméno, příjímí, příjmení ve tvaru adjektiva posesivního

– se suffixem -ova, -ovo

Alešova

Beránkovo nábřeží

Blahoslavova

Boleslavova

Bořivojova

Brandlova

Brožikova

Budivojova

Budovcova

Čečova

Čechova

Dalimilova

Dienzenhoferova

Dvořákova

Erbenova
Fügnerova
Goethova
Grünwaldova
Hálkova
Havlíčková
Heritesova
Heydukova
Hirzova
Holečková
Horymírova
Husova třída
Janáčková
Jánošíkova
Jeremiášova
Jeronýmova
Jiráskovo nábřeží
Jírovcova
Jirsíkova
Jungmannova
Kamarytova
Kaplířova
Klaricova
Klavíkova
Klostermannova
Korandova
Kosmova
Kozinova
Krčínova
Kroková
Křižíkova
Kubatova
Lannova třída
Macharova

Máchova
Mánesova
Mayerova
Neklanova
Neplachova
Nerudova
Otakarova
Pabláskova
Preslova
Prokyšova
Přemyslova
Puchmajerova
Puklicova
Purkyňova
Reinerova
Resslova
Riegrova
Rokycanova
Sámova
Smetanova
Strádova
Sukova
Thomayerova
Tylova
Tyršova
Tyršův sad
Zachariášova
Zátkovo nábřeží
Zeyerova
Žerotínova
Žižkova třída

– se sufixem **-ina**

Libušina

1.1.8 Příjmení v předložkové vazbě

Ke Špačkům

U Hvízdala

1.2 Názvy ulic utvořené z toponym substantivního původu

1.2.1 Předložka a substantivum

– typ předložka a substantivum neodvozené:

K Úsilnému

Mezi Tratěmi

Na Blatech

Na Sadech

U Dráhy

U Hada

U Hřbitova

U Jeslí

U Lesa

U Malše

U Pily

U Pramene

U Skladu

U Školy

U Vltavy

V Oblouku

Za Tratí

– typ předložka a substantivum přejaté:

U Bagru

– typ předložka a substantivum odvozené:

a) sufixem -na:

U Cihelny

b) sufixem -nice:

Ke Střelnici

c) sufixem -ka:

Na Sádkách

U Lávky

U Stromovky

U Zastávky

d) sufixem -árna:

Na Jízdárně

Pod Lékárnou

U Elektrárny

U Sirkárny

U Vodárny

e) sufixem -ovna:

U Rozvodny

U Smaltovny

f) sufixem -ina:

K Lučinám

g) sufixem -iště:

U Výstaviště

Za Hřištěm

h) sufixem -ota:

Na Samotách

i) sufixem -dlo:

Na Bělidle

j) sufixem -ník:

K Rybníku

U Rybníka

Za Rybníkem

k) sufixem -ice:

U Trojice

l) prefixem a konverzí:

Na Nábřeží

Na Výsluní

V Zátíší

m) deminutiva se sufixy -ek, -ík, -ka:

K Dolíčku

U Čertíka

U Křížku

Ke Studánce

Na Hraničkách

Na Stránce

V Zahrádkách

– typ předložka a substantivum složené

Pod Vodojemem

U Koněspřežky

1.2.2 Předložka a substantivum s určujícím adjektivem

– typ s adjektivem neodvozeným:

Na Dlouhé louce

Na Zlaté stoce

U Černé věže

U Červeného dvora

U Staré trati

V Hluboké cestě

– **typ s adjektivem odvozeným:**

Na Děkanských polích

Na Mlýnské stoce

Pod Železným vrškem

U Lučního jezu

U Zimního stadionu

1.2.3 Předložka a substantivum s číslovkou

U Tří dubů

U Tří lvů

1.2.4 Předložka a substantivum s adjektivem posesivním

U Voříškova dvora

1.2.5 Substantivní názvy

a) jednoslovné, odvozené:

Kaliště

Třebotovice

Zavadilka

b) s adjektivem individuálně posesivním:

Haklovy Dvory

Švábův hrádek (deminutivum)

c) s adjektivem druhově posesivním:

Mariánské náměstí

d) s jiným rozlišujícím adjektivem:

České Vrbné

Stará cesta

Střelecký ostrov

e) s adjektivem v postpozici:

Matice školské

f) se složeným adjektivem odvozeným:

třída Československých legií

Senovážné náměstí

Suchomelská

g) s číslovkou řadovou:

28. října

1.3 Adjektivní názvy ulic utvořené z toponym

1.3.1 Desubstantivní adjektiva relační se vztahem k místu

– typ „směr k městu, místu“ se sufixem -ská, -ká:

a) z názvů jednoslovných

Bachmačská

Boletická

Borovanská

Boršovská

Branišovská

Bujanovská

Buzulucká

Doubravická

Doudlebská

Dubenská

Dukelská

Hlinecká

Hlinská

Hlubocká

Holkovská

Hosínská

Hůrská

Chlumecká

Jaselská

Kyjevská

Krumlovská
Ledenická
Lhenická
Libničská
Lidická třída
Litvínovická
Nemanická
Netolická
Omlenická
Opatovická
Pasovská
Písecká
Plánská
Plavská
Plzeňská
Pohůrecká
Prachatická
Pražská třída
Roudenská
Rudolfovská třída
Římovská
Sokolovská
Strakonická
Střížovská
Šumavská
Trocnovská
Třebínská
Velenická
Velešínská
Vidovská
Vodňanská
Vrbenská

b) z názvů dvouslovných (vzniklé univerbizací)

Dobrovodská

Kněžskodvorská

Novohradská

Staroměstská

Suchovrbenská

Suchovrbenské náměstí

Šindlodvorská

1.3.2 Desubstantivní adjektiva relační se vztahem k hydronymům

Bezdivovská

Jizerská

Labská

Lipenská

Otavská

Stropnická

Vltavská

Vltavské nábřeží

2. Názvy apelativního původu – utvořené z apelativ

2.1 Adjektiva neodvozená i odvozená s určujícím nebo rozlišujícím významem

– neodvozená:

Dlouhá

Krátká

Nová

Široká

Tichá

Úzká

– **odvozená:**

a) sufixem -ní:

Dolní

Horní

Jižní

Severní

b) sufixem -ná:

Lomená

Příčná

2.2 Desubstantivní adjektiva relační se vztahem k místu

– **typ se sufixy -ní, -ská, -ká, -ová:**

a) sufix -ní:

Hradební

Kostelní

Lesní

Luční

Nádražní

Pastevní

Polní

Radniční

Rybniční

Říční

Školní

Tovární

Zahradní

b) sufix -ská:

Kasárenská

Mlýnská

Papírenská

Pekárenská
Pivovarská
Plynárenská
Slévárenská
Šroubárenská

c) sufix -ká:

Loucká

d) sufix -ová:

Parková

Sadová

2.3 Desubstantivní adjektiva relační vyjadřující určité okolnosti vztahu

– typ se sufixy -ní, -ná, -ová, -ská, -cí:

a) sufix -ní:

Družstevní

Hraniční

Jubilejní

Okružní

Revoluční

Vodní

b) sufix -ná:

Květná

Malebná

Ovocná

Prašná

Průběžná

Slunečná

Větrná

Žitná

c) sufix -ová:

Březová

Heřmánková

Hroznová

Jabloňová

Jalovcová

Jasanová

Jasmínová

Javorová

Jedlová

Kaštanová

Kopretinová

Lipová

Mechová

Olivová

Osiková

Palmová

Průmyslová

Růžová

Šeříková

Šípková

Topolová

Trnková

Třešňová

Vrbová

Vřesová

Zvonková

d) sufix -ská:

Krajinská

e) sufix -cí:

Spojovací

2.4 Desubstantivní adjektiva relační, druhově posesivní

– typ se sufixy **-ská, -cká, -ká:**

a) sufixy -ská, -cká:

Biskupská

Česká

Jánská

Kamnářská

Kanovnická

Kněžská

Kolářská

Panská

Piaristická

Piaristické náměstí

Rybářská

Sedlářská

Sokolská

Sokolský ostrov

Studentská

Zlatnická

Železničářská

b) sufix -ká:

Brigádnická

Dělnická

Drátenická

Kališnická

Kamenická

Kanovnická

Zlatnická

Shrnutí klasifikace

Tato klasifikace se zabývá ulicemi z hlediska jejich utvářenosti. Z důvodů přehlednosti celé kapitoly nejsou ulice děleny podle jednotlivých městských částí, jako tomu bylo u první klasifikace, ale jsou zpracovávány všechny dohromady. V rámci této klasifikace bylo rozděleno 452 českobudějovických ulic. To, že jde o nižší počet, než u první klasifikace je způsobeno tím, že některé ulice zasahují do více městských částí a opakují se, zde byly užity ale pouze jednou (u opakujících se ulic je v první klasifikaci vždy poznámka).

Tato klasifikace dělí českobudějovické ulice do dvou základních kategorií, a sice do **kategorie názvů propriálního původu** (utvořené z proprií) a do **kategorie názvů apelativního původu** (utvořené z apelativ).

V rámci českobudějovických ulic jednoznačně převládá **kategorie názvů propriálního původu**, do které spadá celkem 350 ulic, tj. 77% všech ulic. Tato kategorie je dále ještě dělena na tři podkategorie, a sice názvy ulic utvořené z antroponym, kde najdeme celkem 203 ulic, tj. 58% ulic v rámci názvů propriálního původu. V podkategorii názvů propriálního původu jednoznačně převažují rodná jména a příjmení (88 ulic), která jsou ještě dále dělena na mužská a ženská. Jasnou převahu zde mají mužská příjmení. Pojmenovávají 80 ulic. Další podkategorii jsou názvy ulic utvořené z toponym substantivního původu, mezi které náleží celkem 80 ulic, tj. 23% propriálních názvů. V této podkategorii jednoznačně převažují názvy ulic tvořené předložkou a substantivem (celkem 52). V rámci těchto názvů najdeme 7 deminutiv. Poslední podkategorii názvů propriálního původu jsou adjektivní názvy ulic utvořené z toponym (celkem 66 ulic, tj. 19% propriálních názvů). V této podkategorii jednoznačně převažují jednoslovná desubstantivní adjektiva relační se vztahem k místu s 52 ulicemi. Do podkategorie patří i 7 názvů ulic vzniklých tzv. univerbizací.

Podstatně menší zastoupení má **kategorie názvů apelativního původu**. Se 102 ulicemi tvoří pouze 23% všech českobudějovických ulic. V rámci této kategorie má nejpočetnější zastoupení podkategorie desubstantivních adjektiv relačních vyjadřující okolností vztahu (42 ulic), Dále se zde uplatňují desubstantivní adjektiva relační se vztahem k místu (24 ulic), desubstantivní adjektiva relační, druhově posesivní (24 ulic) a nejméně se zde objevují adjektiva neodvozená i odvozená s určujícím nebo rozlišujícím významem zastoupená 12 ulicemi (6 názvů ulic je odvozených a 6 názvů neodvozených).

Pokud bychom měli tyto dvě hlavní kategorie sledovat z morfologického hlediska, zjistíme, že celá **kategorie názvů apelativního původu** je tvořena adjektivy. Další adjektiva najdeme i v kategorii **názvů propriálního původu**, konkrétně v podkategorii názvy ulic utvořené z antroponym (102 názvů ulic), dále v podkategorii adjektivní názvy ulic utvořené z toponym (67 názvů ulic). Celkem nám tedy vyjde 270 adjektivních názvů ulic, což je 60% všech českobudějovických ulic, zatímco substantivních názvů ulic je podstatně méně: celkem 182, tj. 40% všech ulic. To, že převažují především adjektivní názvy, je způsobeno vysokým počtem honorifikačních názvů v posesivních tvarech, dále poměrně vysokým zastoupením desubstantivních adjektiv relačních se vztahem k místu a v neposlední řadě také celou kategorií názvů apelativního původu.

Zajímavé je sledovat počet názvů ulic s předložkou. Z celkového počtu 448 ulic obsahuje 67 názvů předložku, což je 15%. K nejčastěji užívaným předložkám pak patří jednoznačně předložka **u**, která je u více jak poloviny, konkrétně u 36 názvů. Naopak nejméně využitou je předložka *mezi*, která se vyskytuje pouze v jednom spojení.

3.3 Vývoj pravopisu velkých písmen v uličním názvosloví

Cílem této kapitoly je shrnutí vývoje pravopisu velkých písmen v uličním názvosloví během druhé poloviny 20. století. Jako výchozí materiál k celkovému shrnutí jsem využila čtyř vydání pravidel českého pravopisu z období 1946 – 2002. Této problematice se věnuji i z čistě pedagogického hlediska, protože psaní velkých písmen dělá velké problémy nejen školákům, ale i široké veřejnosti, která velmi často nerespektuje nová pravidla a drží se starých, a tím se třeba i nevědomky dopouští pravopisných chyb.

Jedním z případů, kdy se pravopis neměnil, je název ulice složený z obecného jména druhového např. *ulice, náměstí, nábřeží*, kde píšeme vždy malé písmeno, a z rozlišujícího přívlastku shodného nebo neshodného, který je brán jako vlastní jméno, a proto ho vždy píšeme s velkým písmenem např. *Boženy Němcové*.

Naopak největšími změnami prošly názvy ulic, které se skládají z několika slov a začínají předložkou. Logicky jsou to právě tyto názvy, ve kterých se nejčastěji chybí. Vzhledem k tomu, že se vyskytují celkem často, je velmi důležité zmínit vývoj jejich pravopisu. Pravidla vydaná v roce 1946 tuto problematiku shrnují následovně. Všechna slova složeného vlastního jména jsou vnímána jako slova obecná. Pouze jen jako celek jsou jménem vlastním. Z toho tedy vyplývá, že píšeme předložku s velkým písmenem a ostatní slova malým písmenem. Samozřejmě existují i výjimky, kdy i po předložce následuje velké písmeno. V tomto případě musí jít ale o vlastní jméno, které se stalo součástí názvu. Jako příklady uvedu ty, které byly uvedeny i v těchto pravidlech např. *U vršovického hřbitova, U krčského nádraží, Na Smetance, U Santošky*. Pravidla uvádějí ještě jednu důležitou poznámku. Pokud toto spojení užíváme v pádě jiném než prvním, užíváme zpravidla místo celého předložkového výrazu pouze podstatné jméno, které píšeme s velkým počátečním písmenem např. místo „*Z ulice V tůních se odstěhoval do ulice Ve smečkách*“ se říká a píše „*Odstěhoval se z Tůní do Smeček*.“⁴⁹

K žádné zásadní změně nedochází ani v pravidlech z roku 1957. Opět zde vycházíme z toho, že všechna slova složeného vlastního jména jsou vnímána obecně a až o celku mluvíme jako o jménu vlastním. I v těchto pravidlech je poznámka o

⁴⁹ Pravidla českého pravopisu s abecedním seznamem slov a tvarů, Praha 1946 (nezměněný otisk z roku 1941), s. 5.

přenášení velkého písmena z předložky na následující jméno např. „*Šel jsem z Můstku na Příkopy*.“⁵⁰

Ani dalších dvacet let nepřineslo výrazné změny, a tak se v pravidlech z roku 1977 setkáváme dokonce i se stejnými příklady.

K nejzásadnějším změnám dochází až po roce 1993. Konkrétní znění a příklady uvedu z mladších pravidel z roku 2002. Stojí-li na začátku souslovného pojmenování obecné jméno druhové např. *ulice, třída, náměstí* píšeme je s malým písmenem a až v rozlišujícím bližším určení píšeme velké písmeno, např. *třída Jiřího z Poděbrad*. Začíná-li takové bližší určení předložkou, píšeme předložku i první následující slovo vždy s velkým písmenem, ať je jím jméno původní, obecné, nebo vlastní: *ulice K Lipám, dům U Dvou slunců, hostinec Pod Nádražím*. Pokud však není v dané souvislosti předložka užita jako součást názvu, píšeme ji malým písmenem např. *sejdeme se na Můstku*.⁵¹

Tato kapitola měla za úkol ve stručnosti představit vývoj pravopisu v rámci uličního názvosloví začínajícího předložkou. Podle mého názoru jsou dosavadní pravidla velice přehledná a hlavně sjednocená, takže se uživatel nemůže splést. Stačí pouze vědět, že předložka a první slovo po ní se píše vždy s velkým písmenem. V rámci školní praxe je pak ze strany učitele velmi důležité, aby u žáků zajistil zautomatizování nejen tohoto, ale i všech dalších pravopisných pravidel.

⁵⁰ Pravidla českého pravopisu. Školní vydání, Praha 1957, s. 58.

⁵¹ Pravidla českého pravopisu. Školní vydání, Praha 1957, s. 58.

4. ABECEDNÍ REJSTŘÍK ČESKOBUDĚJOVICKÝCH ULIC

A

Adolfa Trägera – 57, 63, 99
Alešova – 53, 80, 103
Aloise Kříže – 73, 77, 78, 99
Antala Staška – 88, 97, 99
Antonína Barcala – 47, 99, 135
Antonína Janouška – 81, 87, 99
Antonína Krejčího – 91, 98, 99
Antonína Slavíčka – 45, 52, 99
Antonína Sovy – 45, 52, 99

B

Bachmačská – 92, 110
Bedřicha Smetany – 54, 62, 99, 133
Beránkovo nábřeží – 92, 97, 103
Bezdrovská – 48, 112
Biskupská – 42, 43, 116, 132
Blahoslavova – 64, 103
Bohumila Kafky – 88, 97, 99
Bohuslava Martinů – 64, 69, 99
Boleslavova – 72, 78, 103, 134
Boletická – 93, 110
Borovanská – 83, 87, 110
Boršovská – 93, 97, 110
Bořivojova – 72, 103, 133
Boženy Němcové – 52, 87, 88, 134
Brandlova – 71, 103
Branišovská – 48, 52, 110
Brigádnická – 73, 116
Brožíkova – 80, 103, 133
Březová – 84, 115
Budivojova – 55, 103

Budovcova – 80, 103

Bujanovská – 93, 110

Buzulucká – 48, 52, 110

Č

Čajkovského – 46, 52, 103

Čečova – 55, 103

Čechova – 62, 78, 80, 103

Čelakovského – 90, 103

Česká – 34, 42, 43, 116

České Vrbné – 45, 49, 109

D

Dalimilova – 71, 78, 103

Dělnická – 73, 78, 116

Dienzenhoferova – 71, 103

Dlouhá – 50, 62, 78, 112

Dobrovodská – 66, 74, 112

Doktora Bureše – 47, 102

Doktora Stejskala – 40, 43, 44, 102

Doktora Tůmy – 57, 102

Dolní – 34, 59, 113

Doubravická – 83, 87, 110

Doudlebská – 93, 110

Drátenická – 95, 116

Družstevní – 34, 69, 75, 114

Dubenská – 48, 110

Dukelská – 82, 87, 110

Dvořákova – 80, 97, 103

E

Edvarda Beneše – 73, 99, 133, 134

Egona Erwina Kische – 88, 97, 99

Elišky Krásnohorské – 70, 102

Emila Pittera – 91, 98, 99

Emy Destinové – 45, 52, 101

Erbenova – 89, 104

Evžena Rošického – 45, 52, 102

F

Fráni Šrámka – 54, 62, 99, 134

Františka Antonína Gerstnera – 90, 99

Františka Bílka – 88, 99

Františka Halase – 79, 87, 99

Františka Hrubína – 54, 99

Františka Ondříčka – 45, 52, 99

Františka Škroupa – 70, 78, 99

Fügnerova – 89, 98, 104

G

Generála Svobody – 91, 97, 102

Goethova – 89, 98, 104

Grünwaldova – 92, 104

H

Haklovy Dvory – 37, 45, 49, 109

Hálkova – 55, 104

Hany Kvapilové – 54, 62, 101

Hany Malířové – 70, 78, 101

Havlíčková – 78, 80, 97, 104

Heritesova – 55, 104

Heřmánková – 75, 115

Heydukova – 89, 104

Hírzova – 46, 52, 104

Hlinecká – 69, 74, 110

Hlinská – 66, 69, 110

Hlubocká – 58, 62, 110, 133

Holečková – 55, 104

Holkovská – 93, 110

Horní – 59, 113

Horymírova – 72, 104

Hosínská – 58, 62, 110

Hradební – 42, 43, 110

Hraniční – 66, 97, 114

Hroznová – 42, 43, 115

Hůrská – 58, 110

Husova třída – 46, 52, 62, 104, 117

CH

Chelčického – 53, 81, 103

Chlumecká – 93, 110

I

Ivana Olbrachta – 70, 78, 99

J

Jabloňová – 75, 115

Jalovcová – 84, 86, 115

Jana Buděšínského – 91, 97, 102

Jana Čapka – 73, 99, 134

Jana Čarka – 70, 100

Jana Hurta – 79, 100

Jana Kollára – 88, 100

Jana Masaryka – 81, 87, 100

Jana Milíče – 64, 69, 100

Jana Opletala – 46, 53, 100

Jana Štursy – 54, 100

Janáčková – 89, 104, 133

Jánošíkova – 90, 104

Jánská – 96, 116

Jaromíra Boreckého – 47, 53, 102

Jaroslava Bendy – 47, 100

Jaroslava Haška – 54, 62, 100, 134

Jaroslava Hůlky – 88, 97, 100

Jaroslava Ježka – 71, 78, 100

Jasanová – 84, 115
 Jaselská – 92, 111
 Jasmínová – 84, 86, 115
 Javorová – 84, 115
 Jedlová – 84, 115
 Jeremiášova – 55, 62, 104
 Jeronýmova – 80, 104
 Jindřicha Jindřicha – 70, 78, 100
 Jindřicha Plachty – 54, 62, 100, 134
 Jindřicha Šimona Baara – 54, 62, 100
 Jiráskovo nábřeží – 55, 62, 104
 Jirsíkova – 40, 43, 44, 63, 78, 82, 87, 104
 Jiřího z Poděbrad – 73, 102
 Jizerská – 48, 112
 Jižní – 59, 113
 Josefa Bohuslava Foerster – 88, 97, 100
 Josefa Dietricha – 82, 87, 100
 Josefa Dobrovského – 70, 78, 102
 Josefa Hloucha – 57, 63, 100
 Josefa Hory – 71, 78, 100
 Josefa Krasoslava Chmelenského – 88, 97, 102
 Josefa Lady – 89, 97, 100
 Josefa Lomského – 73, 102
 Josefy Kolářové – 47, 52, 101
 Jubilejní – 58, 114
 Jungmannova – 89, 104
K
 K Dolíčku – 75, 108
 K Lučinám – 66, 107
 K Rybníku – 58, 108
 K Úsilnému – 58, 61, 63, 106
 Kališnická – 79, 116
 Kaliště – 37, 70, 74, 109
 Kamarytova – 71, 104, 134
 Kamenická – 60, 116
 Kamnářská – 95, 116
 Kanovnická – 42, 43, 116
 Kapitána Jaroše – 81, 87, 102
 Kapitána Nálepky – 81, 102
 Kaplířova – 80, 104, 133
 Karla Buriana – 79, 100
 Karla Fleischmanna – 47, 53, 100
 Karla Chocholy – 47, 53, 100
 Karla IV. – 39, 44, 103
 Karla Kovařovice – 79, 97, 100
 Karla Lavičky – 91, 97, 100
 Karla Šafáře – 47, 53, 100, 133
 Karla Šatala – 57, 62, 100
 Karla Štěcha – 47, 100
 Karla Tomana – 71, 78, 100
 Karla Uhlíře – 73, 100
 Karla Václava Raise – 79, 100
 Karla Vinařického – 71, 78, 102
 Karla Weise – 55, 62, 100
 Karolíny Světlé – 54, 102, 133
 Kasárenská – 84, 86, 113
 Kaštanova – 84, 87, 115
 Ke Střelnici – 49, 54, 107, 135
 Ke Studánce – 83, 108
 Ke Špačkům – 83, 106
 Klaricova – 56, 61, 104, 132
 Klavíková – 57, 104
 Klostermannova – 55, 104, 133
 Kněžská – 42, 116

Kněžskodvorská – 58, 112, 137
Kolářská – 95, 116
Komenského – 34, 64, 78, 90, 98, 103
Kopretinová – 76, 77, 115
Korandova – 65, 104
Kosmova – 71, 104
Kostelní – 52, 60, 78, 113
Kozinova – 90, 104
Krajinská – 41, 44, 115
Krátká – 34, 62, 67, 112
Krcínova – 46, 104
Krokova – 72, 104
Krumlovská – 93, 98, 111
Křižíkova – 81, 104
Kubatova – 56, 104
Květná – 60, 114
Kyjevská – 47, 110

L

Labská – 48, 112
Ladislava Mikeše Pařízka – 91, 98, 100
Lannova třída – 82, 104
Ledenická – 74, 111
Lesní – 35, 74, 113
Lhenická – 48, 111
Libničská – 66, 111
Libušina – 72, 78, 105
Lidická třída – 92, 111
Lipenská – 58, 112
Lipová – 50, 115
Litvínovická – 48, 111
Lomená – 67, 113
Loucká – 50, 114
Luční – 35, 84, 113

Ludvíka Kuby – 89, 98, 100
Lukáše Bernarda Schneidera – 91, 100

M

Macharova – 71, 104, 134
Máchova – 78, 89, 98, 105, 133, 134
Malebná – 95, 114
Mánesova – 80, 105
Mariánské náměstí – 60, 109
Marie Svobodové – 64, 69, 101
Marie Vydrové – 82, 87, 101
Matice školské – 93, 109
Maxmiliána Millauera – 57, 63, 101
Mayerova – 82, 105
Mechová – 84, 115
Mezi Tratěmi – 94, 96, 106
Mikuláše Faulfiše – 64, 68, 101
Mikuláše z Husi – 65, 102
Milady Horákové – 46, 53, 101, 135
Miroslava Chlajna – 46, 53, 101
Mlýnská – 42, 43, 113

N

Na Bělidle – 83, 107
Na Blatech – 94, 106
Na Děkanských polích – 94, 109
Na Dlouhé louce – 49, 108
Na Hraničkách – 94, 108
Na Jízdárně – 49, 107
Na Mlýnské stoce – 41, 43, 109
Na Nábřeží – 83, 108
Na Sadech – 59, 62, 83, 106
Na Sádkách – 49, 51, 107
Na Samotách – 66, 107
Na Stráňce – 49, 52, 108

Na Výsluní – 94, 108
 Na Zlaté stoce – 49, 51, 108
 Nádražní – 35, 60, 62, 84, 87, 113, 134,
 143
 náměstí Bratří Čapků – 89, 98, 101
 náměstí Jiřího z Poděbrad – 90, 102
 náměstí Přemysla Otakara II. – 40, 44,
 103
 náměstí Švabinského – 80, 103
 Neklanova – 56, 105
 Nemanická – 58, 62, 111
 Neplachova – 58, 105
 Nerudova – 55, 98, 105
 Netolická – 48, 111
 Norberta Frýda – 47, 53, 101, 135
 Nová – 60, 112
 Novohradská – 83, 112
O
 Okružní – 67, 114
 Olivová – 84, 86, 115
 Omlenická – 93, 111
 Opatovická – 58, 62, 111
 Osiková – 84, 115
 Oskara Nedbala – 45, 53, 101
 Otakara Březiny – 89, 97, 101
 Otakara Ostrčila – 45, 53, 101
 Otakarova – 56, 62, 105
 Otakara Ševčíka – 71, 78, 101
 Otavská – 48, 112
 Ovocná – 95, 114
P
 Pabláskova – 92, 105
 Palackého náměstí – 56, 103
 Palmová – 84, 115
 Panská – 42, 43, 116
 Papírenská – 94, 97, 113
 Parková – 94, 114
 Pasovská – 48, 111, 135
 Patevní – 95, 113
 Pavla Josefa Šafaříka – 89, 98, 101
 Pekárenská – 60, 114
 Piaristická – 42, 44, 116
 Piaristické náměstí – 42, 43, 116
 Písecká – 48, 111
 Pivovarská – 94, 96, 114
 Plachého – 40, 43, 44, 103, 132
 Plánská – 93, 98, 111
 Plavská – 93, 111
 Plynárenská – 75, 77, 114
 Plzeňská – 58, 111
 Pod Lékárnou – 75, 107
 Pod Vodojemem – 49, 52, 108, 135
 Pod Železným vrškem – 49, 52, 109,
 135
 Pohůrecká – 74, 111
 Polní – 84, 113
 Prachatická – 48, 111, 133
 Prašná – 76, 78, 114
 Pražská třída – 34, 58, 111
 Preslova – 91, 105
 Prokopa Holého – 64, 69, 102
 Prokyšova – 80, 105
 Průběžná – 60, 114, 135
 Průmyslová – 84, 85, 87, 115
 Přemyslova – 72, 78, 105
 Příčná – 34, 67, 87, 113
 Puchmajerova – 72, 78, 105

Puklicova – 56, 105

Purkyňova – 91, 105

R

Radniční – 42, 43, 113

Reinerova – 72, 105

Resslova – 56, 62, 105

Revoluční – 93, 97, 114

Riegrova – 56, 105

Roberta Bosche – 57, 63, 101

Roháče z Dubé – 81, 102

Rokycanova – 65, 105

Roudenská – 93, 96, 97, 111

Rudolfovská třída – 58, 66, 111

Růžová – 95, 115

Rybářská – 60, 116

Rybniční – 49, 52, 113

Ř

Říční – 83, 87, 113

Římovská – 93, 98, 111

S

Sadová – 95, 114

Sámova – 72, 105

Sedlářská – 95, 116

Senovážné náměstí – 84, 110

Severní – 59, 113

Skuherského – 55, 103

Slévárenská – 67, 114

Slunečná – 95, 98, 114

Sokolovská – 62, 93, 98, 111

Sokolská – 48, 78, 87, 116

Sokolský ostrov – 41, 116

Spojovací – 50, 115

Stanislava Čečka – 92, 101

Stanislava Kostky Neumanna – 89, 97,
101

Stará cesta – 75, 109

Staroměstská – 59, 112

Strádova – 92, 105

Strakonická – 58, 63, 101

Stropnická – 93, 112

Střelecký ostrov – 94, 109

Střížovská – 83, 87, 111

Studentská – 47, 53, 116

Suchomelská – 59, 110

Suchovrbenská – 74, 112

Suchovrbenské náměstí – 74, 78, 112

Sukova – 46, 52, 105

Šeříková – 85, 87, 115

Š

Šindlodvorská – 49, 112

Šípková – 50, 115

Široká – 34, 41, 112

Školní – 60, 62, 113, 134

Šroubárenská – 84, 114

Štítného – 81, 103

Šumavská – 93, 111

Švábův hrádek – 49, 109

T

Thomayerova – 91, 105

Tichá – 95, 112

Topolová – 85, 115

Tovární – 52, 67, 113

Trnková – 50, 115

Trocnovská – 66, 69, 111

Třebínská – 48, 111

Třebízského – 72, 77, 78, 97, 103

Třebotovice – 37, 70, 74, 109
Třešňová – 76, 115
třída 28. Října – 58, 110
třída Československých legií – 74, 110
Tylova – 78, 90, 97, 105
Tyršova – 52, 98, 105
Tyršův sad – 59, 105

U

U Bagru – 49, 106
U Cihelny – 75, 106
U Černé věže – 41, 44, 108
U Čertíka – 59, 108
U Červeného dvora – 83, 108
U Dráhy – 84, 106
U Elektrárny – 84, 107
U Hada – 49, 106
U Hřbitova – 59, 106
U Hvízdala – 49, 106
U Jeslí – 66, 106
U Koněspřežky – 94, 108
U Křížku – 66, 108
U Lávky – 75, 107
U Lesa – 49, 106
U Lučního jezu – 49, 109
U Malše – 94, 106
U Pily – 66, 106
U Pramene – 36, 75, 78, 106
U Rozvodny – 49, 107
U Rybníka – 75, 108
U Sirkárny – 66, 107
U Skladu – 66, 106
U Smaltovny – 66, 107
U Staré trati – 49, 108

U Stromovky – 49, 107
U Školy – 75, 106
U Trojice – 59, 62, 108
U Tří dubů – 59, 109
U Tří lvů – 84, 109
U Vltavy – 94, 98, 106
U Vodárny – 94, 107
U Voříškova dvora – 59, 109
U Výstaviště – 49, 107
U Zastávky – 94, 107
U Zimního stadionu – 94, 98, 109
Úzká – 34, 50, 112

V

V Hluboké cestě – 75, 108
V Oblouku – 59, 106
V Zahrádkách – 62, 94, 108
V Zátíší – 94, 108
Václava Rabase – 55, 62, 101
Václava Špály – 71, 78, 101
Václava Talicha – 45, 53, 101
Václava Volfa – 46, 55, 101, 135
Václava Vydry – 79, 87, 101
Velenická – 83, 87, 111
Velešínská – 93, 111
Větrná – 50, 114
Vidovská – 83, 111
Vítězslava Nezvala – 71, 78, 101
Vítězslava Nováka – 89, 98, 101
Vladislava Vančury – 71, 78, 101
Vlastimila Rady – 82, 87, 101
Vltavská – 59, 62, 112
Vltavské nábřeží – 48, 97, 112

Vodňanská – 48, 111
Vodní – 67, 69, 114
Vrbenská – 66, 111
Vrbová – 85, 115
Vrchlického nábřeží – 80, 103
Vřesová – 67, 115

Z

Za Hřištěm – 59, 63, 107
Za Rybníkem – 66, 108
Za Tratí – 84, 106
Zahradní – 49, 113
Zachariášova – 56, 107, 132
Zátkovo nábřeží – 40, 44, 92, 98, 105
Zavadilka – 37, 45, 109
Zdeňka Fibicha – 79, 87, 101
Zeyerova – 78, 80, 105
Zlatnická – 95, 116
Zvonková – 95, 115

Ž

Železničářská – 73, 116
Želivského – 73, 78, 103
Žerotínova – 65, 105
Žitná – 67, 114
Žižkova třída – 81, 105

ZÁVĚR

Hlavním úkolem této práce bylo vytvoření klasifikace současného českobudějovického uličního názvosloví, a to především z hlediska jeho původu a vzniku a dále z hlediska jazykového.

Samotnému vzniku těchto klasifikací předcházelo detailní studium mnoha různých materiálů. Počínaje odbornými jazykovými publikacemi, přes publikace zabývající se problematikou českobudějovické urbanonymie, mapy z jednotlivých období až po materiály z Magistrátu města České Budějovice. Syntézou výše zmíněných materiálů vznikly velice podrobné klasifikace, které zahrnují všech 460 českobudějovických ulic. Z důvodu tak vysokého počtu ulic došlo v některých případech k tomu, že byla některá jejich zařazení diskutabilní, ale rozsah této práce nedovoloval detailnější rozpracování.

Nejprve se zde budu věnovat výsledkům, které přinesla klasifikace ulic z hlediska původu a vzniku jejich pojmenování. V této klasifikaci jsem nakonec vyčlenila 6 hlavních kategorií, z nichž většina obsahovala ještě další podkategorie (jejich celkový přehled viz kapitola Metodologie s. 10–15). Pro přehlednost zastoupení jednotlivých kategorií v rámci všech částí města uvádím následující tabulku.

Jednotlivé kategorie	Počet ulic	%
1.1 Deantroponymické honorifikační urbanonymum	204	44
1.2 Deapelativní honorifikační urbanonymum	5	1
1.3 Detoponymické honorifikační urbanonymum	7	1,5
1.4 Dechrématonymické honorifikační urbanonymum	7	1,5
1.5 Detoponymické urbanonymum	146	32
1.6 Urbanonymum pojmenované na základě vztahového modelu „jaká“	91	20
Celkem	460	100

Zde je jasně vidět, že jednoznačně převažují především tři kategorie, a to v pořadí deantroponymické honorifikační urbanonymum, detoponymické

urbanonymum a urbanonymum pojmenované na základě vztahového modelu „jaká“. Pokud bychom se zaměřili na to, které kategorie jsou nejpočetněji zastoupeny v jednotlivých kategoriích, logicky se bude opakovat výše zmíněné pořadí, a to tak, že deantroponymické honorifikační urbanonymum převažuje ve čtyřech částech města, detoponymické urbanonymum ve dvou částech města a urbanonymum pojmenované na základě vztahového modelu „jaká“ v jedné části města.

Nyní se zaměřím na nejpočetněji zastoupenou kategorii, kterou je deantroponymické honorifikační urbanonymum. Do této kategorie spadá celkem 204 ulic, což je 44% všech českobudějovických ulic. Vzhledem k tak vysokému počtu jsem se rozhodla zařadit tabulku, která uvádí zastoupení jednotlivých podkategorií.

1.1 Deantroponymické honorifikační urbanonymum	Počet ulic	%
1.1.1 Osobnosti známé z literárního a kulturního života	100	49
1.1.2 Osobnosti známé ze starší historie	42	20,5
1.1.3 Osobnosti známé ze světa politiky a vědy	20	10
1.1.4 Významné osobnosti spojené s ČB	42	20,5
Celkem	204	100

V rámci této kategorie bylo ještě vyčleněno 6 podtypů informujících o tvarech jmen (jejich přehled viz celková klasifikace v metodologii, s.10–15). Nejvíce byl zastoupen podtyp rodné jméno a příjmení – 99 ulicemi, tj. 49% ulic. Častý výskyt byl zaznamenán i u podtypu rodné jméno nebo samostatné příjmení či příjímí, který s 83 ulicemi tvořil 41% ulic. Menší zastoupení měly podtypy adjektivní příjmení – 12 ulic, tj. 6%, samostatné příjmení s uvedením titulu či hodnosti – 6 ulic, tj. 2,5% a rodné jméno s přídomkem – 4 ulice, tj. 1,5% ulic.

Téměř polovinu této kategorie tvoří osobnosti známé z literárního a kulturního života. Pro lepší přehlednost uvádím tabulku, která ukazuje zastoupení konkrétních oblastí spadajících do této podkategorie.

1.1.1 Osobnosti známé z literárního a kulturního života	Počet ulic	%
1.1.1.1 Spisovatelé, spisovatelky, básníci	53	53
1.1.1.2 Hudební skladatelé, hudebníci, operní pěvci a pěvkyně	23	23
1.1.1.3 Malíři	12	12
1.1.1.4 Herci, herečky, režiséři	5	5
1.1.1.5 Sochaři a architekti	4	4
1.1.1.6 Sportovci	3	3
Celkem	100	100

Více jak polovina zástupců této podkategorie jsou spisovatelé, spisovatelky a básníci, kteří žili a tvořili především v 19. století, jejich menší část v první polovině 20. století. Vysvětlení, proč byli zvoleni právě umělci z tohoto období, je velmi jednoduché. Tito spisovatelé byli totiž ve všech obdobích kromě protektorátu politicky „nezávadní“, a proto se uliční názvosloví zachovalo i po roce 1948 a ani rok 1989 neznamenal ve většině případů jejich změnu.

Zajímavým zjištěním je i zastoupení ženských jmen v rámci všech částí města. To, že bude jejich počet menší, jistě nikoho nepřekvapí, ale skutečnost o kolik jich bude méně, je na první pohled zarážející. Z celkového počtu 204 ulic je 193 z nich pojmenováno po významném muži. To znamená, že pouze 11, tj. 5% ulic nese jméno po nějaké významné ženě. Konkrétně jde o čtyři spisovatelky, tři ženy politicky činné, dvě herečky, jednu operní pěvkyni a jednu postavu z dávných dějin.

Za pozornost stojí i využití honorifikačního motivu. Ten je zahrnut ve čtyřech kategoriích, konkrétně jde o deantroponymické honorifikační urbanonymum, deapelativní honorifikační urbanonymum, detoponymické honorifikační urbanonymum a dechrématonymické honorifikační urbanonymum. Celkem je tedy využit u 223 ulic, tj. 48%. Podle Jaroslava Davida je honorifikační motiv zastoupen obvykle 44%, což znamená, že je českobudějovické uliční názvosloví z hlediska honorifikačního motivu lehce nadprůměrné.

Další z oblastí, která byla zpracována, byla datace pojmenování ulic, jejich přejmenování a znovuoobnovení jejich názvů, kdy největší pozornost byla věnována

především přejmenování ulic. Pod shrnutím každé čtvrti následovala v praktické části přehledná barevná tabulka, která obsahovala všechny zjištěné přejmenované ulice, včetně jejich původních názvů. Pomocí barevného rozlišení jednotlivých kategorií bylo i na první pohled zřejmé, kterých kategorií se přejmenování nejčastěji týkalo.

Ve stručném přehledu uvedu pojmenování a přejmenování ulic, ve kterém jsem vycházela jak z výsledků vlastní klasifikace, tak i z publikace *Ulicemi města Českých Budějovic* (2005) od Daniela Kováře a Pavla Koblasy.

1. Od vzniku středověkých měst až ke druhé polovině 19. století

V tomto období se ve jménech ulic uplatnilo jen pět pojmenovacích motivů, a to názvy podle sídliště, k němuž směřovaly, podle objektu, který ležel v místech, kterým ulice vedla, podle nějaké vlastnosti ulice, podle PJ, jimiž ulice vedla a podle osobního jména skupiny lidí.

Jména ulic byla nejprve zapisována latinsky, později německy. Čeština se v rámci písemnosti objevovala jen výjimečně v 15. a 17. století. Poté opět na delší dobu zmizela. Zajímavostí je i to, že až do poloviny 19. století nebyly uliční názvy kodifikovány. První předpis, který nařizoval označit ulice tabulkami a odstranění opakujících se názvů, pocházel z roku 1857, avšak první oficiální ulice vznikly již v roce 1785 (*Biskupská a Piaristické náměstí*).

2. Od druhé poloviny 19. století

V tomto období se začíná uplatňovat nová tendence pojmenování ulic podle významných představitelů českého národa, místních rodáků a českých osobností, které byly nějakým způsobem spjaté s městem. Jména výrazných osobností, tzv. honorifikační jména, se objevila poprvé v roce 1875 (např. *Plachého, Zachariášova*). Současně zde mluvíme i o uplatnění regionalismu, protože veškeré názvy byly odvozeny od jmen osobností, které se zasloužily o blaho města (často starostů, radních, významných rodin). V poslední čtvrtině 19. století se začala objevovat pojmenování po osobnostech celostátního významu. Během dalšího rozsáhlého pojmenování ulic v roce 1906 se projevil vliv historika Huyera, který prosadil osobnosti starší českobudějovické historie (např. *Klaricova*).

3. Po roce 1918 do roku 1939

K zásadním změnám českobudějovického uličního názvosloví došlo samozřejmě po vzniku samostatného Československa. Z města okamžitě zmizely tabulky se jmény německých vojevůdců i panovníků ústředních mocností, což později způsobilo značný chaos v orientaci. Snaha odstranit všechno, co přinášelo vzpomínky na bývalou monarchii, způsobila, že zmizely i názvy, které byly vžité a hlavně chápané jako neutrální. V letech 1918–1921 zmizely téměř všechny uliční názvy spojované s Rakouskem-Uherskem. Neznamenal to nic jiného než změnu 48% všech veřejných prostranství. Bohužel se při tom zapomnělo na regionalismus. Přednost dostaly osobnosti sice velice významné (spisovatelé, básníci, malíři... např. ulice dostaly názvy *Karolíny Světlé, Bedřicha Smetany, Alešova, Mánesova, Janáčkova, Máchova*), ale s dějinami města je nic nespojovalo. V roce 1927 vzniklo 29 nových ulic. Jména dostaly např. podle legionářů, podle míst bitev první světové války, podle významných umělců, účastníků stavovského povstání, ale i podle postav nejstarších českých pověstí (např. *třída Československých legií* – dnes *Rudolfovská, Zborovská* – dnes *Stanislava Kostky Neumanna, Brožíkova, Kaplířova, Bořivojova*).

4. Po roce 1939 do 9. 5. 1945

V souvislosti s nacistickou okupací došlo k přejmenování ulic podle významných německých osobností a k překladu českých názvů do němčiny. Ulice se musely nejen přejmenovat, ale byly odstraněny i názvy připomínající tradice první republiky (např. ulice *28. října* se změnila na *Střelnickou*, ulice *Edvarda Beneše* na *Budějovickou*). K nejrozsáhlejšímu přejmenování došlo v říjnu 1939, kdy se změnily názvy celkem u 59 ulic, náměstí a nábřeží. Tehdejší vládní komisař David poté využil převážně pomístních názvů, jmen blízkých i vzdálených obcí a německých historických zemí (např. *U Hřbitova, Prachatická* – dnes *Klostermannova, Hlubocká* – dnes *Hálkova*), naopak bylo použito jen minimum jmen významných osobností (např. *Adalberta Stiftera* – dnes *Karla Šafáře*).

5. Po 9. 5. 1945 do února 1948

Po květnovém osvobození nastal v uličním pojmenování Českých Budějovic opět zmatek. Nikdo nevěděl, co přesně platí. Proto se užívalo převážně předválečných názvů. První oficiální přejmenování proběhlo v červnu 1945, kdy se v pojmenováních připomínalo především vítězství nad Německem (např. *Revoluční, třída Maršála Malinovského* – dnes *Lannova, Stalinova* – dnes *Kyjevská*). Mnoho ulic získalo také zpět svá pojmenování (např. *Kamarýtova, Macharova, Tyršova, Jana Čapka*). Dále bylo nařízeno odstranění německých označení ulic. Teprve v listopadu 1946 byly schváleny vhodné náhrady za německá jména.

6. Po únoru 1948 do konce roku 1989

Komunistický převrat v roce 1948 vyvolal další snahy po přejmenování nevhodných uličních názvů v Českých Budějovicích. K rozsáhlému přejmenování došlo v roce 1955, kdy byly odstraněny všechny „západní“ názvy a jména legionářů a prvorepublikových politiků (např. *třída prezidenta Roosewelta* se změnila na *Nádražní*, ulice *Štefánikova* na *Boženy Němcové*, ulice *Rašínova* na *Školní*).

Rok 1963 je ve znamení ještě větších změn. Došlo celkem k 106 názvoslovným úpravám, což představovalo 35% všech veřejných prostranství. Měnily se především ulice pojmenované po prvorepublikových politicích, buržoazních podnikatelích, velkostatkářích a legionářích (např. *Zátkova* ulice se změnila na *Fráni Šrámka*, *Vachkova* na *Jaroslava Haška*, *Havlenova* na *Boleslavova*). Mnoho ulic bylo přejmenováno i z jiných důvodů, protože následkem rozšíření města o další osady docházelo k duplicitě jednotlivých ulic, a proto se pro ně musely vymyslet nové názvy (např. *Jiráskova ulice* se změnila na *Františka Škroupa*, *Chelčického* na *Heleny Malířové*, *Máchova* na *Otakara Ševčíka*). Existovaly ale i další důvody, jako například přejmenování ulice z důvodů její malé reprezentativnosti pro dané jméno, což je případ ulice *Julia Fučíka*, která byla přejmenována na *Jindřicha Plachty* a jméno Julia Fučíka dostala větší ulice v Suchém Vrbném, která původně nesla název *Edvarda Beneše*. Tím se v podstatě vyřešily dva problémy najednou.

Ani léta normalizace se neobešla beze změn. K naplnění úporné snahy označit cokoli jménem V. I. Lenina nakonec nedošlo, nezapomnělo se ale na další „velká jména“ jako K. Marx a B. Engels. S výstavbou sídlišť a nových čtvrtí vznikala samozřejmě i nová pojmenování motivovaná především podle pomístních jmen (*U Trojice*), podle objektu,

k němuž nebo kolem něhož ulice vede (*U Rozvodny*), podle místního rodáka (*Antonína Barcala*) a nově se objevuje pojmenování podle funkce ulice (*Průběžná*).

7. Po roce 1989

Dochází k postupnému přejmenovávání ulic, jejichž jména byla spjata s představiteli komunistického režimu. Ulicím se vracejí jména, která měly před rokem 1948 (např. ulice *Gottwaldova* se mění zpět na *Jirsíkovu*). Některé se přejmenovávají a využívá se i honorifikačního motivu (např. *Milady Horákové*, *Václava Volfa*, *Norberta Frýda*). Nově vzniklé ulice se ale pojmenovávají především neutrálně, honorifikační motiv zde ustupuje do pozadí. K jediné výjimce patří ulice *Mikuláše Faulfiše*, která vznikla v roce 2010.

Pro zajímavost ještě uvedu ukázkou návrhu vycházejícího z tradičních pravidel pro tvorbu uličních názvů z let 1998–1999 podle Daniela Kováře a Pavla Nekonečného, který zohledňuje:

- a) topografickou charakteristiku (*Za Otýlí*);
- b) historii konkrétního místa (*Poutnická*);
- c) staré PJ (*U Špačků*);
- d) tamější významný objekt (*Budvarská*);
- e) vazby k blízkým lokalitám (*Lišovská*);
- f) navazování na již existující názvoslovné okruhy (*Blanická*);
- g) jména zasloužilých osobností regionálního významu (*Beranova*);
- h) partnerská města (*Pasovská*).

Tento návrh nakonec realizován nebyl a po předchozích zkušenostech byla zvolena neutrální označení jako *Jasmínová*, *Mechová* ...⁵²

K poslednímu rozsáhlejšímu pojmenování nových ulic došlo v roce 2011, kdy vznikly čtyři nové ulice v rámci části České Budějovice 2. Těmto ulicím byly přiděleny následující názvy: *Pod Železným vrškem*, *Na Stráňce*, *Pod Vodojemem* a *Ke Střelnici*.

⁵² D. Kovář, P. Koblása, Ulicemi města Českých Budějovic. Názvy českobudějovických veřejných prostranství v minulosti a dnes, České Budějovice 2005, s. 45–46.

Tyto ulice jsou jasným důkazem, že se nadále pokračuje v nastoleném trendu neutrálního pojmenování a inspirací se stávají PJ a objekty, kolem nichž ulice vede.

Nyní přejdu k výsledkům, které vycházejí z klasifikace urbanonym z hlediska jejich utvářenosti. V této klasifikaci jsem vyčlenila dvě hlavní kategorie, které obsahovaly ještě další podkategorie (jejich celkový přehled viz kapitola Metodologie s. 10–15). Pro přehlednost zastoupení jednotlivých podkategorií v rámci všech částí města uvádím následující tabulky věnující se dvěma základním kategoriím a jejich podkategoriím.

1. Názvy propriálního původu

Jednotlivé podkategorie	Počet ulic	%
1.1 Názvy ulic utvořené z antroponym	203	58
1.1.1 Rodné jméno a příjmení	88	
1.1.2 Hodnost nebo titul a příjmení	6	
1.1.3 Rodné jméno s přídomkem	4	
1.1.4 Rodné jméno a příjmení adjektivní	10	
1.1.5 Příjmení adjektivní bez rodného jména	12	
1.1.6 Rodné jméno, případně dvě rodná jména s řadovou číslovkou	2	
1.1.7 Rodné jméno, příjímí, příjmení ve tvaru adjektiva posesivního se sufixy -ova, -ovo, -ina	79	
1.1.8 Příjmení v předložkové vazbě	2	
1.2 Názvy utvořené z toponym substantivního původu	80	23
1.2.1 Předložka a substantivum	52	
1.2.2 Předložka a substantivum s určujícím adjektivem	11	
1.2.3 Předložka a substantivum s číslovkou	2	
1.2.4 Předložka a substantivum s adjektivem posesivním	1	
1.2.5 Substantivní názvy bez předložky	14	
1.3 Adjektivní názvy ulic utvořené z toponym	67	19

1.3.1 Desubstantivní adjektiva relační se vztahem k místu se sufixy -ská, -ká	59	
1.3.2 Desubstantivní adjektiva relační se vztahem k hydronymům	8	
Celkem	350	100

Zajímavostí této kategorie je počet ulic v podkategorii názvy ulic utvořené z antroponym. Ten se totiž shoduje s kategorií deantroponymická honorifikační urbanonyma z první klasifikace. Ta má sice o ulici více, tedy 204, ale tento rozdíl je způsoben opakováním ulice, která zasahuje do dvou městských částí. Nejvíce zastoupenou podkategorií s 203 ulicemi jsou právě názvy utvořené z antroponym, které tvoří více jak polovinu názvů ulic, konkrétně 58%.

Dále se zde u 7 ulic setkáme s tzv. univerbizací (např. *Kněžskodvorská*), tyto ulice najdeme v podkategorii adjektivní názvy ulic utvořené z toponym. Za pozornost stojí i 7 deminutiv z podkategorie názvy ulic utvořené z toponym substantivního původu, která se pojí s různými předložkami (např. *U Čertíka*). Pokud jde o předložky, najdeme je u 67 názvů, tj. 15% všech ulic. Následující tabulka uvádí jejich přehled včetně přesných počtů.

Předložka	Počet ulic	%
Předložka <i>u</i>	36	54
Předložka <i>na</i>	14	21
Předložka <i>k, ke</i>	6	9
Předložka <i>v, ve</i>	4	6
Předložka <i>pod</i>	3	4,5
Předložka <i>za</i>	3	4,5
Předložka <i>mezi</i>	1	1
Celkem	67	100

2. Názvy apelativního původu

Jednotlivé kategorie	Počet ulic	%
2.1 Adjektiva neodvozená i odvozená s určujícím nebo rozlišujícím významem	12	12
2.2 Desubstantivní adjektiva relační se vztahem k místu se sufixy <i>-ní, -ská, -ká</i>	24	24
2.3 Desubstantivní adjektiva relační vyjadřující okolnosti vztahu se sufixy <i>-ní, -ná, -ová, -ská, -cí</i>	42	42
2.4 Desubstantivní adjektiva relační, druhově posesivní se sufixy <i>-ská, -cká, -ká</i>	24	22
Celkem	102	100

K nejvíce zastoupené podkategorii zde patří desubstantivní adjektiva relační vyjadřující okolnosti vztahu, které tvoří téměř polovinu všech uličních názvů, konkrétně 42%. Zajímavostí této kategorie je, že ji tvoří pouze adjektiva, na rozdíl od kategorie názvů propriálního původu, kde patří více jak polovina názvů ulic k substantivům, konkrétně jde o 182 názvy z celkových 350.

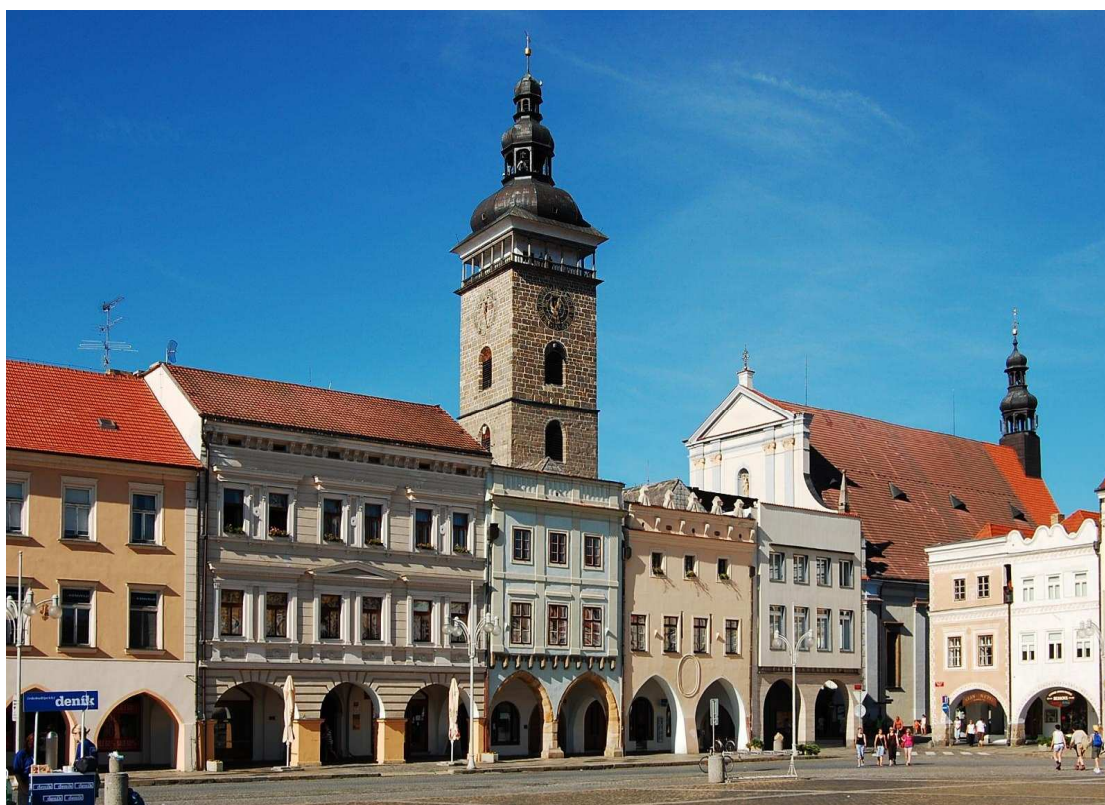
Pokud se zaměříme na všechny českobudějovické ulice, zjistíme, že většinu tvoří adjektiva, kterých je 270 z celkových 452, tj. 60%. Tento vysoký počet zajišťuje mimo jiné i vysoký podíl jmen významných osobností ve tvarech posesivních adjektiv a dále názvy ulic utvořené z toponym.

PŘÍLOHY

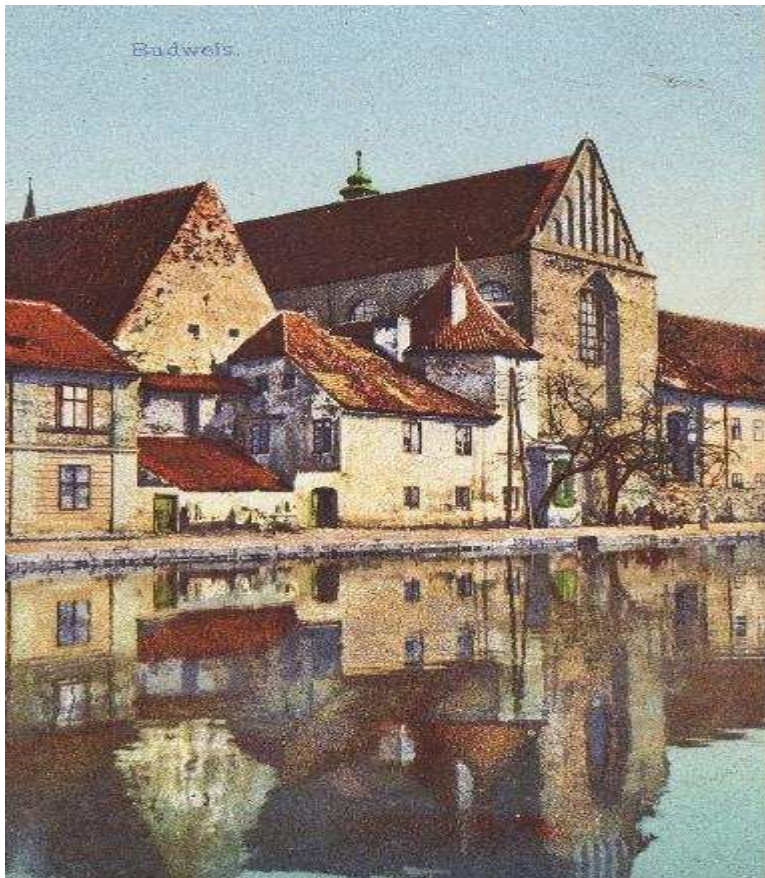
Příloha 1: Letecký snímek historického jádra města

Příloha 2: Českobudějovické náměstí na počátku 20. století a dnes

Příloha 3: Slepé rameno řeky Malše na počátku 20. století a dnes

Příloha 4: Nároží Pražské a Staroměstské ulice v roce 1947 a dnes

Příloha 5: Nádražní ulice v 50. letech a dnes

PRAMENY

České Budějovice – orientační plán, měřítko 1: 10 000, Praha 1968.

České Budějovice – orientační plán středu města, měřítko 1 : 10 000, Praha 1975.

České Budějovice – plán města, měřítko 1 : 15 000, Praha 1980.

České Budějovice – plán města, měřítko 1 : 16 000, Brno 1993.

České Budějovice – plán města měřítko 1 : 14 000, plán okolí měřítko 1 : 200 000, Brno 2008.

České Budějovice a okolí, měřítko 1 : 15 000, Praha 2010.

Materiály poskytnuté českobudějovickým magistrátem.

SEKUNDÁRNÍ LITERATURA

Časopisy:

J. David, Klasifikace honorifikačních toponym, *Slovo a slovesnost* 72, 2011, s. 13–25.

J. David, Vlastní jména a jejich (historická) sémantika, *Acta onomastica* 52, 2011, s. 15–30.

Ž. Dvořáková, Baker street, Příčná ulice a ulice Mazaných Řemeslníků, *Acta onomastica* 50, 2009, s. 80–87.

H. Górný, Struktura nazw ulic i placów Rzeszowa, *Acta onomastica* 47, 2006, s. 197–205.

L. Kalousková, Srovnání českých a německých urbanonym na území Prahy, *Acta onomastica* 51, 2010, s. 497–503.

S. Kloferová, K územnímu rozrůznění předložek v pomístních jménech na Moravě a ve Slezsku, *Acta onomastica* 52, 2011, s. 92–100.

I. Lutterer, Šmilauerův odkaz české onomastice, *Acta onomastica* 36, 1995, s. 9–11.

J. Matúšová, Michal Blich: Charakteristika názvov ulíc okresných miest východoslovenského kraje, *Onomastický zpravodaj* 28, 1987, s. 153–156.

L. Olivová–Nezbedová, Jména ulic, náměstí a sadů na katastru města Chocně v minulosti a současnosti, *Acta onomastica* 38, 1997, s. 43–68.

L. Olivová–Nezbedová, Poznámky k přenášení jmen v toponymii, *Acta onomastica* 37, 1996, s. 133–135.

L. Olivová–Nezbedová, Vladimír Šmilauer a toponomastika, *Acta onomastica* 36, 1995, s. 16–26.

J. Panáček, Jména ulic v České Lípě ve středověku, *Acta onomastica* 36, 1995, s. 187–195.

P. Štěpán, Tvoření detoponymických urbanonym (na příkladu urbanonymie hlavního města Prahy), *Acta onomastica* 52, 2011, s. 160–178.

Sborníky:

J. David, Honorifikace jako určující rys moderní urbanonymie. In J. David – M. Čornejová – M. Harvalík (eds.), *Mnohotvárnost a specifičnost onomastiky*, Ostrava, sborník příspěvků, Ostrava – Praha, 2010, s. 131–137.

J. David, Vývoj uličního názvosloví města Havlíčkův Brod. In *Sborník Havlíčkobrodské společnosti pro povznesení regionálně-historického povědomí č. 2*, Havlíčkův Brod, 2002, s. 11–17.

J. Šindělářová, Klasifikace českých a slovenských urbanonym. In J. David – M. Čornejová – M. Harvalík (eds.), *Mnohotvárnost a specifičnost onomastiky*, Ostrava, sborník příspěvků, Ostrava – Praha, 2010, s. 463–469.

Diplomové, bakalářské a bakalářské oborové práce:

Bc. A. Hakenová, *Urbanonyma v městě Mnichovo Hradiště*. Nepublikovaná diplomová práce. FF JU v Českých Budějovicích 2012.

K. Hapková, *Uliční pojmenování v Českých Budějovicích včera a dnes*. Nepublikovaná bakalářská oborová práce. FF MU 2010.

V. Kuneš, *Pomístní jména v katastrálním území Vlhavy a Malé Chrášťany*. Nepublikovaná bakalářská práce. FF JU v Českých Budějovicích 2011.

D. Mikulicová, *K onomastice města Příbram*. Nepublikovaná diplomová práce. PF JU v Českých Budějovicích 2000.

V. Nováková, *K onomastice města Rakovník*. Nepublikovaná diplomová práce. PF JU v Českých Budějovicích 2012.

Publikace:

J. David, P. Rous, *Neviditelní svědkové minulosti. Místní a pomístní jména na Vysočině*, Praha 2006.

J. David, *Srdov, Brežněves a Rychlonožkova ulice. Kapitoly z moderní české toponymie*, Praha 2011.

Encyklopedický slovník češtiny, Brno 2002.

M. Harvalík, *Synchronní a diachronní aspekty české onymie*, Praha 2004.

D. Kovář, P. Koblasa, *Ulicemi města Českých Budějovic. Názvy českobudějovických veřejných prostranství v minulosti a dnes*, České Budějovice 2005.

L. Olivová-Nezbedová, *Pomístní jména v Čechách. O čem vypovídají jména polí, luk, lesů, hor, vod a cest*, Praha 1995.

J. Pleskalová a kolektiv, *Kapitoly z dějin české jazykové bohemistiky*, Praha 2007.

Pravidla českého pravopisu s abecedním seznamem slov a tvarů, Praha 1946 (nezměněný otisk z roku 1941).

Pravidla českého pravopisu. Školní vydání, Praha 1957.

Pravidla českého pravopisu, Praha 1977.

Pravidla českého pravopisu, Olomouc 2002.

Příruční mluvnice češtiny, Brno 1995.

V. Šmilauer, *Úvod do toponomastiky* (Nauky o vlastních jménech zeměpisných), Praha 1963.

R. Šrámek, *Úvod do obecné onomastiky*, Brno 1999.

INTERNETOVÉ ZDROJE

http://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Cesk%C3%A9_Bud%C4%9Bjovice_1; 15. 3. 2012

<http://www.uir.cz/katastralni-uzemi/62191/Ceske-Budejovice-1>; 15. 3. 2012

<http://aplikace.mvcr.cz/adresa/c/ceske/ceske.html>; 15. 3. 2012

http://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Cesk%C3%A9_Bud%C4%9Bjovice_2; 15. 3. 2012

<http://www.uir.cz/katastralni-uzemi/62194/Ceske-Budejovice-2>; 15. 3. 2012

<http://aplikace.mvcr.cz/adresa/c/ceske/ceske001.html>; 15. 3. 2012

http://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Cesk%C3%A9_Bud%C4%9Bjovice_3; 15. 3. 2012

<http://www.uir.cz/katastralni-uzemi/62205/Ceske-Budejovice-3>; 15. 3. 2012

<http://aplikace.mvcr.cz/adresa/c/ceske/ceske002.html>; 15. 3. 2012

http://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Cesk%C3%A9_Bud%C4%9Bjovice_4; 15. 3. 2012

<http://www.uir.cz/katastralni-uzemi/62222/Ceske-Budejovice-4>; 15. 3. 2012

<http://aplikace.mvcr.cz/adresa/c/ceske/ceske003.html>; 15. 3. 2012

http://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Cesk%C3%A9_Bud%C4%9Bjovice_5; 15. 3. 2012

<http://www.uir.cz/katastralni-uzemi/62228/Ceske-Budejovice-5>; 15. 3. 2012

<http://aplikace.mvcr.cz/adresa/c/ceske/ceske004.html>; 15. 3. 2012

http://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Cesk%C3%A9_Bud%C4%9Bjovice_6; 15. 3. 2012

<http://www.uir.cz/katastralni-uzemi/62234/Ceske-Budejovice-6>; 15. 3. 2012

<http://aplikace.mvcr.cz/adresa/c/ceske/ceske005.html>; 15. 3. 2012

http://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Cesk%C3%A9_Bud%C4%9Bjovice_7; 15. 3. 2012

<http://www.uir.cz/katastralni-uzemi/62248/Ceske-Budejovice-7>; 15. 3. 2012

<http://aplikace.mvcr.cz/adresa/c/ceske/ceske006.html>; 15. 3. 2012

Přílohy:

http://www.zanikleobce.cz/detail_img.php?i=83342; 15. 3. 2012

http://www.zanikleobce.cz/detail_img.php?i=83337; 15. 3. 2012

http://g.denik.cz/5/cd/nadarzi_1969_cb_denik-380.jpg; 15. 3. 2012

[http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/dc/%C4%8Cesk%C3%A9_Bud%C4%9Bjovice_\(Budweis\)_-_ulica_N%C3%A1dra%C5%BEEn%C3%AD.jpg](http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/dc/%C4%8Cesk%C3%A9_Bud%C4%9Bjovice_(Budweis)_-_ulica_N%C3%A1dra%C5%BEEn%C3%AD.jpg); 15. 3. 2012

http://www.fotohistorie.cz/Jihocesky/Ceske_Budejovice/Ceske_Budejovice/Default.aspx; 15. 3. 2012

http://i.iinfo.cz/urs/Ceske_Budejovice-122192283294000.JPG; 15. 3. 2012

SEZNAM ZKRATEK A ZNAČEK

aj.	a jiné
apod.	a podobně
atd.	a tak dále
atp.	a tak podobně
AV ČR	Akademie věd České republiky
ČB	České Budějovice
ČSAV	Československá akademie věd
Čsl.	československý
ESČ	Encyklopedický slovník češtiny
ha	hektar
MJ	místní jména
např.	například
P	přejmenování
PJ	pomístní jména
PMČ	Příruční mluvnice češtiny
po r.	po roce
pozn.	poznámka
s.	strana
SaS	Slovo a slovesnost
stol.	století
tj.	tj.
tzn.	to znamená
tzv.	tak zvaný (á)
UK	Univerzita Karlova
USA	United States of America
VJ	vlastní jména
VM	vztahový model
VŠ	Vysoká škola
Z	znovuobnovení

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1: Letecký snímek historického jádra města

Příloha 2: Českobudějovické náměstí na počátku 20. století a dnes

Příloha 3: Slepé rameno řeky Malše na počátku 20. století a dnes

Příloha 4: Nároží Pražské a Staroměstské ulice v roce 1947 a dnes

Příloha 5: Nádražní ulice v 50. letech a dnes

Vložená příloha: České Budějovice a okolí, měřítko 1 : 15 000, Praha 2010.